

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra pastorální a spirituální teologie

Marcela Řezníčková

**Vdovství jako výzva k hledání smyslu života
na obrazu života některých vdov v církvi**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Dr. Michal Altrichter, Th.D.

Obor: Teologie a spiritualita zasvěceného života

OLOMOUC 2009

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.

V Olomouci dne 10. dubna 2009

Děkuji doc. Dr. Michalu Altrichterovi, Th.D., za odborné vedení práce a za vstřícnost a podporu. Zároveň děkuji všem, kteří mi jakýmkoliv způsobem pomáhali, zvláště všem vdovám, které mi byly při psaní této práce velkou inspirací.

Obsah

ÚVOD	5
1 RŮZNÉ ASPEKTY SPOJENÉ S VDOVSTVÍM VE STARÉM ZÁKONĚ.....	8
2 POSTAVY VDOV VE STARÉM ZÁKONĚ.....	10
3 RŮZNÉ ASPEKTY SPOJENÉ S VDOVSTVÍM V NOVÉM ZÁKONĚ.....	23
4 POSTAVY VDOV V NOVÉM ZÁKONĚ	30
5 ZMÍNKY O VDOVÁCH V CÍRKEVNÍCH DOKUMENTECH.....	38
5.1 VDOVSTVÍ V HISTORICKÉM KONTEXTU A V CÍRKEVNÍCH DOKUMENTECH PŘED 2.VATIKÁNSKÝM KONCILEM	38
5.2 VDOVSTVÍ V DOKUMENTECH 2.VATIKÁNSKÉHO KONCILU A V KATECHISMU KATOLICKÉ CÍRKVE A KODEXU KANONICKÉHO PRÁVA.....	41
6 ŽIVOTNÍ PŘÍKLADY VDOV V CÍRKVI	46
6.1 VDOVY V DOBĚ CÍRKEVNÍCH OTCŮ.....	48
6.2 VDOVY, KTERÉ UZAVŘELY DRUHÉ MANŽELSTVÍ.....	57
6.3 VDOVY, KTERÉ VSTOUPILY DO NĚKTERÉ Z JIŽ EXISTUJÍCÍCH FOREM ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA	67
6.4 VDOVY, KTERÉ ZALOŽILY NOVOU FORMU ZASVĚCENÉHO ŽIVOTA	75
7 VDOVY V CÍRKVI V SOUČASNOSTI.....	83
7.1 ZPRACOVÁNÍ DOTAZNÍKU VYPLNĚNÉHO VDOVAMI	83
7.2 ZPRACOVÁNÍ DOTAZNÍKŮ VYPLNĚNÝCH ŽENSKÝMI ŘEHOVNÍMI INSTITUTY	91
ZÁVĚR.....	94
ANOTACE.....	97
POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY	98

Úvod

Před očima mám vzpomínku: je mi šestnáct let, máma stojí v kuchyni a říká mi, že slovo vdova je škaredé, že se jí vůbec nelíbí. Bylo to v době, kdy zemřel můj táta. Nepřemýšlela jsem tenkrát nad tím, jestli se mi slovo vdova a samo vdovství nějak zamlouvá. Vdovství se mne osobně nedotýkalo. Třináct let nato jsem se sama stala vdovou a začala jsem poznávat na vlastním životě, co tento životní stav obnáší. Zažila jsem chvíle, kdy jsem se těžce orientovala ve své nové životní situaci. Jako věřící člověk jsem chtěla poznat, jaký záměr se mnou i mými malými dětmi má Bůh, v kterého věřím a v kterého se snažím přes všechnu bolest a otázky doufat. Ve svém okolí jsem se setkávala s lidmi, kteří byli skutečností mladé vdovy s dětmi zaskočení, místy jsem narážela na velkou neznalost, protichůdné rady a také na to, že se mne někteří křesťané stranili z důvodu bezradnosti, nevěděli, co mi mají říci, jak se mají ke mně chovat.

Nyní jsem vdovou už téměř dvacet let a i při své práci v pastoračním *Centrum pro rodinný život* se setkávám s ženami, které ovdověly. I od nich se dozvídám, jak některé těžko hledaly podržení ve chvílích ztráty manžela a jak je zraňovaly nekompetentní rady a fráze. Setkávám se také s ženami, které jsou vdovami už více roků a hledají, jak tento životní stav v církvi co nejlépe žít. Při svém hledání tyto ženy nachází málo literatury a pastoračních nabídek a podnětů. Jako by se o životě vdov v církvi mnoho nemluvilo a místy ani nevědělo. V konečném důsledku je to obtížné nejen pro samotné vdovy, ale brání to také čerpání z pokladů, které vdovy do církve svým životem a svou vírou již přinesly a mohou přinést.

V této práci chci popsat, jak vidí vdovy Bible, co se lze o vdovství dozvědět přímo od těch, které touto životní situací již prošly a jejichž životy jsou zaznamenány v Písmu nebo historii. Také mne bude zajímat, jakou

inspiraci pro život vdov lze nalézt v církevních dokumentech a jaká je situace vdov v církvi dnes.

Práci jsem rozvrhla do sedmi částí. První čtyři části mapují starozákonní a novozákonní pohled na vdovy a přibližují čtenáři postavy některých vdov, které se na stránkách Písma objevují. V páté části práce se jsem se pokusila o nalezení toho, co o vdovství a životě vdov lze číst v církevních dokumentech. Chtěla jsem poznat, jaké rady, podněty a povzbuzení mohou pro svůj život v těchto oficiálních dokumentech nalézt ženy po smrti manžela.

Pro každou ženu je velkou posilou, když na osudech jiných lidí vidí možná řešení svých těžkostí. Proto jsem šestou část práce věnovala různým příkladům vdov, které v katolické církvi žily. Abych poukázala na šíři možných řešení vdovského života, uvádím příběhy jednotlivých vdov podle způsobu, jímž řešily své nové postavení. V práci nejprve uvádím příklady vdov žijících v patristické době, následují vdovy, které se rozhodly znovu se vdát nebo vstoupit do některé z již existujících forem zasvěceného života či byly vedeny k založení nové formy zasvěceného života.

Sedmá část práce se v nástinu zabývá životem vdov v dnešní době. Obrátila jsem se na vdovy ve svém okolí, abych zjistila, co jim v jejich ovdovění přinášelo největší podporu, co nyní od církve očekávají a jakou mají nyní představu o svém vdovském životě. V této kapitole také mapuji současné možnosti vdovy, která touží svůj život prožít ve větší odevzdanosti Bohu. Kladu otázku, zda v současnosti existuje reálná možnost, aby vdova vstoupila do některé z forem zasvěceného života.

Hlavními prameny pro zpracování této práce mi byla Bible s knihami Starý zákon s výkladem, nakladatelství Kalich, a edice Sacra Pagina pro Nový zákon, církevní dokumenty, text Helône Marchal *Vdovství-vdova* a životopisy svatých a známých vdov z knih *Rok se svatými*, *Velké ženy duchovní tradice* K. Jonesové a neoficiální překlady životopisů svatořečených vdov od řeholních sester a také zdroje o svatých z internetu.

Cenné informace mi poskytly dotazníky, které vyplnily ovdovělé ženy a ženské instituty zasvěceného života, na které jsem se obrátila.

Cílem této práce je i přes rozsáhlost tématu přinést určitý přehled toho, jak vdovy v církvi žily, co o nich říká Písmo, jak se na jejich životy dívají církevní dokumenty, co vdovy dnes prožívají a jaké mají možnosti volby. Jsem si vědoma širšího záběru, ale přesto jsem jej zvolila s cílem poskytnout první informace pro ty, které se samy v situaci vdovy ocitnou, nebo pro ty, kdo chtějí získat základní informace pro pomoc vdovám ve svém okolí. Práce je vedena záměrně tak, aby ukázala šířku tématu, bez preferování určitých možných cest před jinými.

Cílem práce je také více zviditelnit mnohdy nenápadný život vdov v církvi a vynést na světlo část pokladů, které jejich životy církvi přinášely a budou snad přinášet i v budoucnu.

1 Různé aspekty spojené s vdovstvím ve Starém zákoně

Při pohledu do Písma svatého nacházíme poměrně dost zmínek o životě vdov. Slovo vdova je zde zmíněno třiaosmdesátkrát. Knihy Starého zákona otvírají obsáhlou fresku dějin, na které lze sledovat jak Boží jednání s lidmi, tak i velmi rozmanité lidské odpovědi na obdobně se opakující Boží výzvu. Je zde velký rejstřík různých lidských postav v různých životních situacích, ovlivněných specifickými mezilidskými a kulturními podněty, které působí, že i např. stejný základ životního příběhu – ovdovění – je různě zpracováván, různě prožíván. Toto dává příležitost k nahlédnutí na různé akcenty, které vdovství s sebou nese.

Pojmy vdova, vdovství bývají v Písmu spojeny s různým poselstvím. Nyní se zaměříme na aspekty, které se k vdovství vážou ve Starém zákoně.

1.1 Život závislý na pomoci druhých

Vdovství je často zmíněno jako popis obtížného života. Vdova je tím, kdo potřebuje pomoc od svého okolí, a Hospodin je tím, kdo se zastává práva vdov a vybízí členy Izraele, aby jí v jejím životě pomáhali a prokazovali jí své zastání (srov. Ž 146,9; Dt 24,17-21; Jr 7,6).

1.2 Vdovství jako příklad trestu pro Izrael

Život vdov je ve Starém zákoně zmiňován jako příměr trestu pro nevěrný národ, aby zakusil, co je to strádání a vydanost na pospas druhým, když se nedrží Hospodina (Iz 47,9). Takový život je vnímán jako potupa, trest, odnětí Boží přízně¹.

¹ Srov. MARCHAL, H., *Vdovství – vdova in Studijní texty ze spirituální teologie I.*, 1. vyd., Velehrad: Refugium Velehrad – Roma, 2003, 164 s., ISBN 80-86045-98-6, s. 41.

1.3 Levirátní právo

Starý zákon řeší také situaci vdovy, která zůstane po smrti muže bez dítěte. Na tento stav pamatuje tzv. levirátní právo (Dt 25,5-10), které má zajistit, aby zemřelý bratr nezůstal bez potomka a žena bez zastávce. Podle několika velmi barvitých líčení ve Starém zákoně lze předpokládat, že toto právo bylo opomíjeno a Hospodin to neschvaloval (Gn 38,10).

1.4 Znevýhodnění vdov

Přestože nacházíme ve Starém zákoně situace, kdy se vdovy Bůh zastává a nařizuje i Izraelcům, aby jí pomáhali, jsou zde i pasáže, které hovoří o tom, že vdova byla ve společenském postavení znevýhodněna, a je místy stavěna na roveň s nevěstkami, zapuzenými a zneuctěnými ženami (Lev 21,14). Sňatek s vdovou by zneuctil potomstvo toho, kdo je z rodu Áronovců a je Hospodinovým knězem. Jedinou výjimkou je sňatek s vdovou po knězi (Ezech 44,22). Toto ustanovení pro kněze je v knize Ezechiel vloženo k příkazům, která kněžím nakazují, aby lid učili rozdílu mezi svatým a nesvatým, čistým a nečistým. U druhých sňatků vdov v Izraeli se podle mojžíšského zákonodárství platilo za vdovu méně, doba příprav na sňatek byla kratší a nebylo zde zproštění z veřejných povinností². Možná zde lze najít zdroj znehodnocujícího pohledu na vdovy, který mnohdy probleskával v jednání společnosti vůči vdovám, přestože Boží činy a jeho jednání s vdovami, jak o nich v Bibli čteme, k tomu příčinu nezavdávají.

Aspekty vdovství ve Starém Zákoně nejčastěji vypovídají o tom, že vdovství je něco negativního, těžkého.

² Srov. MARCHAL, H., *Vdovství – vdova*, s. 44.

2 Postavy vdov ve Starém zákoně

Na rozdíl od spíše temných aspektů spojených s vdovství ve Starém zákoně, jsou ovdovělé ženy, které jsou zde zachyceny, často lidmi velké životní síly a těmi, které ve svých životech ukazují rozsah Božího záměru s člověkem. Společně si teď některé postavy vdov ze Starého zákona připomeneme.

2.1 Támar

První vdovou, ke které obrátíme svou pozornost, je Támar (Ex 38,1-30). Támar je nejdříve provdána za Era, syna Judy. Ten zemře bez potomků, po něm ji Juda dává svému druhému synovi Onanovi, ale i ten umírá. Levirátní zákon ukládal bratru zemřelého vzít si švagrovou za ženu a zplodit mu potomka, aby jeho jméno nebylo vymazáno z Izraele³. V Písmu se píše, že to byl Hospodin, kdo oba manžele Támar usmrtil (Ex 38,7 a Ex 38,10). Té je následně rodinou jejího zemřelého manžela upíráno právo porodit svému zemřelému manželovi potomka a být tak požehnanou ženou.

Proti levirátnímu právu a touze Támar po potomkovi zde stojí snaha vyhnout se povinnosti i lidský strach, aby celý rod Judy nevymřel. Judovi zůstává už jenom jeden nedospělý syn a on má strach o jeho život. Posílá Támar do domu jejího otce, ať čeká, až Šela dospěje.

Juda neví, čemu přičítat smrt svých dvou synů. U několikanásobných vdov rabíni věřili, že žena je, prostřednictvím magických sil, zodpovědná za smrt mužů. Těmto několikanásobným vdovám se říkalo *katlanit*, tj. vražedná manželka⁴. Zde se nabízí podobnost s jinou ženou, Sárrou, manželkou Tóbita, syna Tobiáše. Ten musel za pomoci anděla vyhnat démona Asmadaje, který

³ Srov. *Biblický slovník*, přel. Jan Měřejovský, 1. vyd., Praha: Kalich, 1987, 360 s., z *Vocabulaire biblique*, 3. vyd. Delachaux et Niestle S.A., 1964, s. 252.

⁴ Srov. DUBINOVÁ, T., *Ženy v Bibli, ženy dnes*, 1. vyd., Praha: Židovské muzeum v Praze, 2008, 243 s., ISBN 978-80-86889-69-6, s.74.

ženichy zabíjel (Tób 8,1–9). Juda si mohl něco podobného myslet o své snaše, a proto jí nechtěl dát za muže svého posledního syna.

V postavě vdovy Támar se střetne odkázanost na rodinu manžela zároveň s její vnitřní silou. Možná právě tyto nepříznivé impulzy ji vyburcuje k neobvyklému činu, ve snaze domoci se svého práva. Stává se pro svého tchána nevěstkou (Ex 38,14-19), aniž by on věděl, že je to ona. Tento mravně diskutabilní čin je Hospodinem odměněn narozením dvojčat, jako by chtěl Bůh ukázat, že je opravdu tím, kdo se vdovy zastává a chce jí pomoci v jejím právu, pokud je lidmi opomíjeno.

V tomto příběhu vidíme, že k iniciativě Támar, která zná svá práva a účinně, byť netypicky se o ně stará, Bůh přidá své požehnání. Jako by zde bylo vyjádřeno: nakolik byla Támar ochotná zasadit se o své právo, natolik, či dokonce dvojnásobně jí Hospodin požehnal. Její tchán Juda, ve chvíli, kdy sám chtěl být jejím soudcem a odsoudit ji k smrti za její „hříšné“ těhotenství, poznává celou pravdu a vyznává, že ona je spravedlivější než on (Gn 38,26).

Támar je první ženou, která je jmenována v rodu Ježíše Krista (Mt 1,3). Támar je vdovou, která počala dítě se svým tchánem a díky jejím nemanželským dvojčatům pokračuje rodokmen Božího syna. Támar je ženou, která se aktivně stará o své právo a Hospodin jí žehná.

2.2 Rút

Po Támar potkáváme v rodokmenu Ježíše další vdovu, Rút (Mt 1,5). Jméno pohanky Rút dalo název starozákonní knize – knize *Rút*. Tato kniha by se přeneseně mohla jmenovat knihou třech vdov: Rút, Noemi a Orpy. Tyto tři ženy nám ukazují, jak různě mohou vdovy na smrt manžela reagovat.

Rút zastupuje vdovy, které po ovdovění znovu vstupují do manželství a touto svou životní volbou šíří Boží vůli a požehnání do svého rodu. Noemi je patronkou těch vdov, které po smrti manžela zůstávají samy a obtížně hledají cestu, po které je Bůh chce vést. Noemi inspiruje pohanku Rút k přijetí víry

v Hospodina a je i tím, kdo napomáhá Rút v seznámení s Boazem, a má tak nepřímou zásluhu na pokračování Kristova rodokmenu v Obédovi. Třetí vdovou této knihy je Orpa, patří k vdovám, které „hřivnu“ svého vdovství nijak viditelně neproměnily.

Rút se objevuje na stránkách Starého zákona jako snacha Noemi, pohanka, která prožila asi deset let v bezdětném manželství s jedním ze synů Noemi. Rút má možnost po smrti manžela odejít od své tchýně, která jí nemůže poskytnout životní zajištění (Rt 1,11-13) a vrátit se do domu svého otce. Rút však volí něco jiného. Ve své životní nejistotě přijímá Boha Noemi za svého a volí nejistou cestu cizinky, vdovy v izraelské zemi, po boku své tchýně, též vdovy.

Ve svém vyznání víry v Hospodina Rút vyslovuje přání, aby byla pochována v zemi, kde bude pochována Noemi, která ji přivedla k víře. Tato slova připomínají přání praotců Izraele, aby byli pochováni v zemi svých otců (Rt 1,17 srov. s Gn 47,30 a Gn 50,25).

Po příchodu do Betléma se Rút ujímá obstarání jejich životních potřeb a chce jít nasbírat klasy, aby měly co jíst. Svou aktivitu však podřizuje radám starší Noemi, od které přijímá nejen víru, ale i praktické vedení: kam jít sbírat klasy, koho a jak získat za svého nového *go'ela* - zastávce, později manžela. Na popud Noemi se snaží získat srdce Boáze, vzdáleného příbuzného Noemi, který může uplatnit tzv. levirátní právo. Na radu Noemi jde vykoupaná, navoněná Rút v noci na humno za Boazem. Je to nebezpečná situace, může být špatně pochopena, je na hranici přípustného jednání a Rút se v ní vystavuje nebezpečí pohanění a zneuctění⁵. Bůh se však dotýká srdce Boaze a vyvolává v něm soucit⁶. Za svou odvalu a důvěru je Rút doslova zasypána dobrem. Nejdřív dostává požehnání a povzbuzení od Boaze, pak šest měr ječmene (Rt 3, 12;15) a podporu Noemi (Rt 3,18).

⁵ Její odvážné jednání může připomínat odhodlaný čin vdovy Tamar (Gn 38).

⁶ Srov. DUBINOVÁ,T., *Ženy v Bibli, ženy dnes*, s. 150.

Rút však získává ještě mnohem víc. Díky oficiálnímu jednání Boaze v branách města (Rt 4, 1- 12) je jím „vykoupena“ s majetkem Noemi. Jiný, snad bližší příbuzný se tohoto práva ve prospěch Boaze vzdává. Rút se může stát jeho ženou a je tím oficiálně přiřazena ke společenství Izraele. Dostává dokonce i požehnání od městských starších. Toto požehnání je podobné tomu, které obyčejně dávají rodiče nevěsty (Gn 24, 60), je však slavnostnější, neboť jsou v něm jmenovány Ráchel a Lea, matky synů, z kterých pocházelo dvanáct kmenů izraelských. To je pro Rút důkazem, že je Izraelity opravdu přijata⁷.

Do života Rút vstupuje Boží milosrdenství. Bůh je nekonečně štědrým dárcem, přijímá Rút k vyvolenému národu, z jejího spojení s Boazem se může narodit Obéd, který byl dědou Davida a patří se svými rodiči do rodokmenu Ježíše Krista. V závěru knihy nacházíme Rút jako ženu, která má muže, dítě a i péči Noemi. Rút je oceňována ostatními ženami z Betléma za to, jak miluje svou tchýni a je pro ni „lepší než sedm synů“ (Rt 4,15). Rút svým životem prokazuje odvahu víry, důvěru v ochranu Boha, kterému uvěřila, a v rady té, která ji k této víře přivedla⁸. Díky tomuto jednání Bůh situaci vdovy a imigrantky proměňuje na život požehané, šťastné ženy.

2.3 Orpa

Do knihy Rút patří i Orpa. Orpa je vdovou, která se na stránkách Starého zákona doslova jen mihne. Dozvídáme se o ní, že se stala ženou jednoho ze synů Noemi a Elímeleka (Rt 1,4). Má podobný osud jako Rút. Po asi desetiletém bezdětném manželství i ona ovdoví a zůstává v domě své tchýně Noemi. Je oslovena vírou Noemi v jejího Boha a zprvu se s ní vydává na cestu zpět do Betléma. Na cestě uslyší od Noemi, stejně jako Rút, výzvu, aby se vrátila do domu svých otců a aby tam našla odpočinutí. Pláče a

⁷ Srov. *Starý zákon s výkladem 4. svazek, Jozue – Soudců – Rút*, 1. vyd., Praha: Kalich. 1980, 229 s., s. 226.

⁸ Tamtéž, s. 223.

nechce Noemi opustit ani po slovech požehnání, která ji zprošťují všech závazků, které by ji mohly k tchýni vázat. Když však slyší od Noemi, jak těžký je její úděl a že trpkost jejího života je pro ně mnoho, na tato slova Orpa reaguje polibkem na rozloučenou, od své tchýně odchází a její jméno mizí z historie.

Nevíme, jak se její život dál odvíjel. Neudělala nic zlého, zachovala se racionálně. V jejím rozhodování, jak naložit se svým vdovstvím, sehrál snad až příliš velkou roli rozum a obavy z obtíží nedovolily, aby se víc projevila víra a důvěra v Boha, o kterém od Noemi věděla. Její jméno předvídá její rozhodnutí, Orpa = ukáže šiji⁹. Orpa zažila hodně bolestného, ale tyto těžkosti ji nepřivedly k víře a důvěře, a proto se nemohla potkat s živým Bohem a nemohla zažít Jeho velikost. Neudělala nic zlého, nic také neriskovala a nic velkého také zřejmě nezískala. Na cestě za vírou a do požehnané země ji zastavil strach a otočil její kroky jinam.

2.4 Noemi

Noemi je tchýně Orpy a Rút a je nenápadnou, ale velmi silnou postavou. Její jméno Noemi znamená rozkošná, ona však zažila mnohem více trpkosti a chce, aby byla namísto Noemi – rozkošná - jmenována jako Mara, tj. trpká. Noemi prožila velmi hořký úděl. Zažila časy plné náruče i doby, kdy prožívala kruté přesvědčení, že Hospodin je proti ní a určil jí zlý úděl (Rt 1, 20–21).

Nejdříve se svým manželem utíkala před hladem do cizí země. V cizině manžel umírá a poté, co se její synové ožení s cizinkami a žijí v neplodném manželství, postupně zemřou i oni. Noemi zůstává sama, bez synů, s dvěma ovdovělými snachami, které také nemají děti. Zažívá existenční tíseň i zastření veškeré budoucnosti. Nemá v co doufat a jako žebrák, odkázaný na lidské dobrodiní, se vrací tam, kde si lidé ještě pamatují její odchod

⁹ Srov. *Starý zákon s výkladem 4. svazek, Jozue – Soudců – Rút*, s. 216.

z domova za „lepší“ živobytím. Své snachy posílá do domu jejich otců, aby se mohly ještě znovu vdát. Hledá pro ně lidsky nejlepší budoucnost.

V Noemi je síla, která není na první pohled vidět, ale která se ukazuje v tom, jak k ní přilnuly její snachy, které ji chtěly doprovázet i v její nezáviděníhodné situaci. Přesto, že si Noemi myslí, že dostala od Všemohoucího trpký úděl, její víra v Boží dobrotu a milosrdenství musí být velká, protože oslovuje její snachy. Noemi mluví o Božím milosrdenství například ve chvíli, kdy snachám děkuje za všechno dobré, co jí a jejím zemřelým prokázaly, a přeje jim, aby samy mohly Boha za svou dobrotu poznat, i když ona sama v tu dobu prožívá trpkost života (Rt 1,8). To je velký čin víry.

Ve verši Rt 1,13 Rút vybízí snachy, aby se neváhaly znovu vdát, někteří rabíni zde vidí narážku na statut *spoutané ženy – aguna*. Jako by Noemi říkala: Copak chcete zůstat jako spoutané na památku zemřelých manželů a již se nikdy nevdát¹⁰? Na tato slova se obě snachy rozpláčou a Orpa se obrací na cestu zpět. Ale Rút víra Noemi natolik osloví, že přijímá jejího Boha, vrací se s ní do její země, přestože ví, že budou obě dvě odkázány jen na milosrdenství druhých lidí.

V první kapitole knihy *Rút* se objevuje sloveso *š-v-b* = vrátit se, navracet se, celkem dvanáctkrát. Šestkrát je to tento návrat myšlen směrem do Moabské cizí země, šestkrát do Betléma, země Hospodinovy¹¹. Tyto dva návraty stojí proti sobě ve vyrovnaném počtu, k Bohu vede jen jeden. Nacházejí se zde tři ženy ve vypjatých životních situacích a jejich životy a rozhodnutí ovlivní víra, kterou v sobě nosí Noemi. Přes všechno, co Noemi zažila, nikdy Bohu nic nevyčítá, naopak se snaží pomoci Rút k tomu, aby se mohla stát plnohodnotnou členkou izraelského společenství. Její vytrvalost víry jí umožňuje zažít, že její rodinu, lidsky ukončenou smrtí manžela a synů, Bůh svým zásahem zcela nečekaně rozšiřuje a oživuje. Nejdříve o

¹⁰ Srov. DUBINOVÁ, T., *Ženy v Bibli, ženy dnes*, s. 147.

¹¹ Srov. *Starý zákon s výkladem 4. svazek, Jozue – Soudců – Rút*, s. 217.

konvertitku Rút, pak o příbuzného Boaze a nakonec může Noemi, jako důkaz Boží dobroty, chovat vnuka, v kterého nedoufala, Obéda.

Noemi je předchůdkyní těch vdov, kterým bolest ze ztráty jejich drahých a životní nejistota nezabránila v hledání toho, co mohou udělat dál, jak najít Boží vůli ve svém životě. Je představitelkou žen, které svojí vírou dokázaly lidsky bezvýhodné situace otevřít vstupu Boží moci a jeho zásahům. Její houževnatost nesou v sobě mnohé vdovy-zakladatelky dobrých děl, které církve pro jejich víru svatořečila.

2.5 Abígajil

Vdovou z jiné knihy Starého zákona je Abígajil. Její příběh najdeme v První knize Samuelově. Abígajil je ženou Nábala, jehož jméno je synonymem pro *bláznovství, bloudství*¹². Je vylíčena jako rozumná, prozíravá žena, zvyklá jednat s lidmi, řídit velký majetek, je rozhodná a dokáže předvídat reakce mužů. Společně s manželem řídila na okraji pouště zemědělské a zahradnické hospodářství spojené s chovem zvířat. Péče o ně vyžadovala, aby často pracovali odloučeně a spoléhali sami na sebe¹³.

Dovídáme se, že Nábál nevrle odbývá muže, které k němu poslal David s žádostí o podporu vojska. Když se Abígajil dozví, co se stalo, bez porady s manželem samostatně jedná. Posílá služebníky s jídlem a pitím za Davidem, který už o odmítnutí ví a chce Nábala potrestat. Abígajil odvážně předstupuje před rozzlobeného Davida. Diplomatically bere vinu na sebe a snižuje svého muže jako blázna, kterého nemá David brát vážně. Omlouvá se, že neviděla Davidovy posly a nejednala. Následně Davidovi žehná, přeje mu trvalý dům a tím předpovídá dynastii, která se udrží i po jeho smrti¹⁴.

¹² Srov. *Starý zákon s výkladem 5. svazek, Knihy Samuelovy a První Paralipomenon*, 1. vyd., Praha: Kalich, 1989, 418 s., s. 151.

¹³ Srov. DUBINOVÁ, T., *Ženy v Bibli, ženy dnes*, s. 103.

¹⁴ Srov. *Starý zákon s výkladem 5. svazek, Knihy Samuelovy a První Paralipomenon*, s. 151.

David přijímá Abígajilin dar i omluvu a posílá ji v míru domů. Zachová se královsky, odpouští vinu, kterou na sebe, zástupně za svého muže vzala¹⁵. Po návratu domů Abígajil najde manžela opilého a moudře mlčí. Vše mu sdělí, až vystřízliví. Nábala po její zprávě raní mrtvice a za deset dní umírá. David je rád, že smrtí Nábala je spor mezi ním a Nábalem ukončen, a vzkazuje Abígajil, že si ji chce vzít za ženu. V Písmu se dozvídáme, že Abígajil rychle na oslu následovala Davidovy posly a stala se jeho ženou.

Abígajil je vdovou, která se musela umět postarat sama o sebe ještě před smrtí svého muže. Čteme o ní, že byla krásná a z jejího jednání lze poznat, že byla velmi inteligentní. Uměla navázat vztah s ostatními a v krizi jednat přesně a rychle¹⁶. Nedožíváme se nic o jejích pocitech, přáních a slabostech, jako by byla příliš racionální ženou, která dělá hlavně to, co je potřeba. Poté, co čteme, že se stala Davidovou ženou, dozvídáme se hned v další větě o dalších ženách Davida. V té době bylo mnohoženství běžným zvykem. Vkrádá se myšlenka, že Abígajil se stala ženou Davida z rozumu, přijala sňatek jako užitečnou a příjemnou podporu. Byla silnou a takovou ji David přijal. Abígajil se stává jednou z žen Davida a zdá se, že nijak zvlášť jeho život neovlivnila. Abígail chybí prvek slabosti či otevřenosti, který by mohl dát větší prostor pro Boží zásah.

2.6 Bat-šeba

Po starozákonní manažerce Abígajil se potkáme s Bat-šebou. Je vdovou, která rozevívá vějíř vdov Starého zákona do ještě větší šířky, pokud jde o rozličnost prožívání vdovství. Přes krátkost svého vdovství a diskutabilnost druhého manželství je vdovou a ženou důležitou. Její jméno se objevuje jako další z mála ženských jmen v rodu, z kterého vyšel Ježíš Kristus (Mt 1,6).

¹⁵ Srov. *Starý zákon s výkladem 5. svazek, Knihy Samuelovy a První Paralipomenon*, s. 151.

¹⁶ Srov. HUNTOVÁ, S., *Duchovní mateřství*, 1. vyd., Praha: BEE International a Návrat domů, 1998, 154 s. ISBN 80-85495-28-7, s. 118.

Životní drama Bat-šeby je zmiňováno ve dvou knihách Starého Zákona (2 Sam a 1 Kr) a vždy zůstává v pozadí Davidova a následně Šalamounova příběhu. Jako by jejím úkolem bylo, aby porodila Davidovi syna Šalamouna (2 Sam 12,24), který získal od Hospodina mnoho dobrého. Bat-šeba na stránkách Písma mnoho nemluví, poprvé, když vzkazuje Davidovi, že jejich mimomanželské milostné spojení nezůstalo bez následků (2 Sam 11,5). Nevíme, jestli bylo milostné vzplanutí mezi Davidem a Bat-šebou oboustranné. Je zde popisována jako krásná žena, která přesto, že byla ženou Chetejce Uriáše, vzbudila touhu krále Davida a neodporovala jí. David se snaží nejdříve zahladit stopy svého jednání snahou, aby těhotenství Bat-šeby mohlo být připisováno Uriášovi, když se to nezdaří, nechá Uriáše zabít (2 Sam 11,6-17).

O Bat-šebě čteme, že nad svým manželem nařikala a po vypršení smutku, když pro ni David posílá, se stává jeho ženou (2 Sam 11,26-27). Jejich manželství je diskutabilní, v dnešním církevním právu by takto právoplatné svátostné manželství nemohlo vzniknout, protože David nechal Uriáše zabít. Bat-šeba se tak stává vdovou, která po ovdovění vstupuje do manželství, které, řečeno dnešní terminologií, nemůže být pro svůj vznik považováno za platné¹⁷. Čteme o soudu Hospodina i o tom, jak se David dozvídá trest skrze proroka Nátana (2 Sam 12,1-14). Další děj svědčí o tom, jakou sílu má pokání a přijatá vina. David se z všemocného krále válečníka stává králem zraněným a zbožným. Z popisu Davidova jednání se dozvídáme, že jejich první společné dítě, syn, umírá. Čteme také o tom, že po svém pokání David Bat-šebu utěšuje a ona díky tomu porodí svého druhého syna Šalamouna, o kterém prorok Nátan prohlašuje, že je Hospodinovým miláčkem (2 Sam 12,24-25).

V životě Bat-šeby se prolíná vina, nedostatečnost, smutek a pokání s Božím slitováním, následným požehnáním a darem účastnit se na Božím plánu spásy. Podle chasidské tradice Bůh nejvíce miluje ty z nás, kdo jsou

¹⁷ Srov. CIC Kán. 1090.

bejnonim, tj. ani hříšní, ani dokonalí, ale prostřední, tj. vědomi si svých nedostatků, s nimiž každý den podstupují odvážný boj. Takový člověk je podle židovské tradice skutečný hrdina – *gibor*¹⁸.

Prorok Nátan využívá Bat-šebu, která měla účast na Davidově těžkém provinění, k tomu, aby využila své možnosti přímého vstupu před krále¹⁹ a připomněla Davidovi jeho přísahu, koho učiní králem. Bat-šeba napomohla k tomu, aby se podle vůle Hospodina stal králem Šalamoun. Naposledy se o ní v Písmu dozvídáme (1 Kr 2,19-21), když se pokouší zprostředkovat domluvu mezi Adóniášem a Davidem. Bat-šeba má úctu svého syna (1 Kr 2,19-21), ale není tím, kdo by situaci rozhodoval a ovlivňoval, co se dál stane (1 Král 2,22-25).

Je jednou z mála královských biblických žen, jejíž život vidíme od chvíle, kdy vstoupila do paláce v situaci hříchu a viny po smrti prvního manžela, přes bolest z úmrtí prvního dítěte až k narození dalšího syna, po jeho korunovaci a počátky jeho vlády. Bat-šeba promlouvá v dějinách spásy několika událostmi svého života, ve kterých se mísí vina, pokání, bolest, ale i naslouchání, poslušnost a spolupráce s Hospodinem a jeho prorokem Nátanem. Bat-šeba vnáší do Ježíšovy rodové linie tzv. prvek ženy v muži, tj. ženy, která muže mění a se kterou muž disponuje. I na konci svého životního příběhu jedná na radu muže, proroka Nátana, ve prospěch jiného muže, Šalamouna, svého syna²⁰.

2.7 Vdova ze Sarepty

Po Bat-šebě se obrátíme k vdově, jejíž jméno není zapsáno, přesto se stala důležitým svědectvím. Ve Starém zákoně jsou vylíčeny zázračné zásahy Boží, které se dotýkají také života vdov. Vdovy a sirotci jsou podle Mojžíšova zákona pod zvláštní ochranou Boží. Bůh pečuje i o tuto

¹⁸ Srov. DUBINOVÁ, T., *Ženy v Bibli, ženy dnes*, s. 120.

¹⁹ Srov. *Starý zákon s výkladem 6. svazek, Knihy královské a druhá Paralipomenon*, 1. vyd., Praha: Kalich, 1980, 455 s., s. 23.

²⁰ Srov. DUBINOVÁ, T., *Ženy v Bibli, ženy dnes*, s. 118.

pohanskou vdovu tím, že jí dává příležitost udělat něco pro Hospodinova proroka a tím se zachránit²¹.

Eliáš ji zastihl ve chvíli, kdy sbírala dříví. V Orientě se jako topiva užívá zpravidla sušeného zvířecího trusu (Ez 4,15), není tedy vyloučeno, že sbírala dříví k nějaké oběti, snad chtěla obměkčit Baala, aby se slitoval a seslal déšť. Eliáš se svou žádostí tento úmysl překazí a současně ji přivádí k poznání, že jediný Hospodin je schopen pomoci²². Vdova ze Sarepty má možnost, aby se ujala a jídlem obdarovala proroka Eliáše (1 Kr 17,9). Je to zvláštní situace, kdy do života vdovy, která má už poslední zbytek obživy, Bůh posílá ještě někoho jiného, aby se s ním podělila. Vdova má tak ukázat, že nespolehá už na pomoc lidí, ale svěřila svůj život, dokonce i život svého syna, do Božích rukou.

Vdova ze Sarepty se zde ukazuje jako příklad vdovy, která se v krizových životních situacích neuzavírá sama do sebe, ale Bohu naslouchá a navíc je ještě ochotná se ujímat Božích záležitostí či služebníků²³. Bůh vdově ze Sarepty na její ochotu zřící se posledního, slabého zajištění odpovídá. Nejdříve vdova poznává, že Bůh je ten, který se skrze proroka Eliáše postará o hmotný dostatek, takže už nikdy nemusí se svým synem hladovět (1 Kr 17,16). Její otevřenost ji ale disponuje i k tomu, aby se o Bohu dozvěděla ještě víc. Je jí odhaleno i to, že Bůh je pánem nad životem a smrtí. Ve chvíli, kdy její jediný syn umírá, Bůh nechá Eliáše, aby syna vzkřísil z mrtvých. Eliáš tak podstupuje zápas o víru vdovy, nedbá znečišťujícího dotyku s mrtvým, odnáší mrtvého chlapce na své lůžko a volá o pomoc k Hospodinu. Hospodin slyší a vrací život dítěti. Od té chvíle, kdykoliv se vdova podívá na svého syna, uvidí velikou lásku a moc Boží.

V příběhu vdovy ze Sarepty vidíme, jak tato žena o svou víru zápasí - není tím, kdo by nepochyboval. Nemlčí, vyslovuje nahlas své pochybnosti. Když jí dochází jídlo, mnoho víry v jejích slovech není (1 Kr 17,12), přesto

²¹ Srov. *Starý zákon s výkladem 6. svazek, Knihy královské a druhá Paralipomenon*, s. 143.

²² Srov. *Tamtéž*, s. 143.

²³ Podobně v dějinách udělalo ještě mnoho vdov, o některých z nich bude v této práci ještě zmínka.

proroka poslechne. Stejně tak, když stojí nad mrtvým synem, není hrdinkou, která by slovy vyznávala svou heroickou víru (1 Kr 17,18). I když uznává, že Eliáš je Boží muž, přesto v sobě nemá naději a slyšíme na adresu Eliáše i výčitky. Je ale schopna poslechnout a jednat. Dokáže dát toho, kdo je jí nejdražší, do Eliášových rukou. Díky tomuto gestu víry a Boží přízni jí prorok může vrátit syna živého. Vidíme, že Bůh dokáže i v životě těch, kterým není všechno hned jasné, pokud jsou ochotní s Bohem spolupracovat, vykonat velké věci. Vdova ze Sarepty je představitelkou pohanů, kteří se obrátí a uvěří Hospodinu²⁴.

2.8 Vdova utiskovaná věřitelem

Historie utiskované vdovy věřitelem a pomoc proroka Eliši je obdobou příběhu Eliáše a vdovy ze Sarepty. Navíc se v tomto příběhu dozvídáme, že někteří z proroků byli ženatí a měli vlastní rodinu. Žena, která se na Elišu obrací (2 Kr 4,1), je na rozdíl od vdovy ze Sarepty izraelskou vdovou a sama se dovolává Elišovy pomoci. Dostala se do nelehké situace, její manžel zemřel a zanechal dluhy. Věřitelé mají podle tehdejšího zákoníku právo, pokud nemůže dlužník částku zaplatit, vzít jeho nebo někoho z jeho rodiny do otroctví, aby dluh splácel otrockou službou. Vdova se dovolává pomoci proroka v úzkosti, že její děti budou vzaty za otroky²⁵. Eliša otáčí pozornost vdovy od toho, co jí chybí, k tomu, co má.

Když vdova pozná, že má jednu baňku oleje, má poprosit své sousedy a vypůjčit si od nich co nejvíce prázdných nádob. Prorok vdovu vybízí, aby se nespokojila s málem a naučila se velkodušně doufat. Dále má vdova doma spolupracovat se svými dvěma syny a nalévat olej, který Eliša zázračně rozmnožil, do nádob, které nashromáždila. Když už neměla žádnou nádobu prázdnou, olej přestal téct. Poté ji prorok posílá, aby olej, který nyní má, prodala a z výtěžku zaplatila dluh a ze zbytku žila se svými syny.

²⁴ Srov. *Starý zákon s výkladem 6. svazek, Knihy královské a druhá Paralipomenon*, s. 144.

²⁵ Srov. *Tamtéž*, s. 200.

Tato vdova je, na rozdíl od vdovy ze Sarepty, aktivní, spolupracuje s prorokem a prosí Hospodina o pomoc. Prorok tak může ukázat, že Hospodin se opravdu nejen zastává vdov a sirotků, ale že může to málo, co člověk má, rozhojnit. *„Kde není žádná prázdná nádoba, žádné srdce, které si je vědomo, jak je chudé, tam přestává milost téct. (viz Lk 1,53) Hladové sytí dobrými věcmi, bohaté posílá pryč s prázdnou.“*²⁶ Tato utiskovaná vdova dokázala uvěřit v pomoc, a tak mohla být obdarována.

2.9 Júdit

Po vdově, která ukázala svou schopnost víry, se potkáme s neobvyklou postavou vdovy ve Starém zákoně - Júdit. I když je Júdit vdovou, nijak se jí nedotýká tzv. levirátní právo. Neprojevuje zájem o nový sňatek, v němž by mohla zplodit svému zemřelému manželovi potomka. Není zde ani zmínka o rodině zemřelého nebo o její rodině, která by se ji snažila znovu provdat.

Dočítáme se, jak se Júdit stala vdovou (Júd 8,1-8) a také to, že byla krásná a bohatá, což jí zřejmě dávalo v té době nezvykle velkou možnost nezávislosti na druhých, na příbuzných apod. Písmo popisuje Júdit tak, že mimo své povinnosti, které vyplývaly ze správy zděděného majetku, byla člověkem, který žil modlitbou, kajícností a postem, který přerušovala jen ve svátky a slavnosti. Dá se o ní říct, že je předchůdkyní žen, které usilovaly o kontemplativní způsob života. Je o ní psáno, že žila ve stanu na střeše, mimo hmotné statky, které spravovala, v kajícím rouchu a v postu (Júd 8,5-6). I podle jejího dalšího jednání poznáváme, že byla ženou modlitby, což o ní dosvědčovali i jiní (Júd 8,31). Je to ona, žena a vdova, která poučuje mužské představitele města o tom, kdo je Bůh (Júd 8,11-27).

Júdit je ženou, která vstupuje před Boha a dožaduje se jeho vyslyšení přímo, i když uznává svou malost a své nízké postavení: „Bože, Bože můj, vyslyš i mne, vdovu.“ (Júd 9,4). Júdit své nízké postavení vdovy využívá

²⁶ SCHRENER, A., *Ženy v Bibli*, Řím: Křesťanská akademie, 1973, 190 s., s. 147.

k tomu, aby se tak ještě více vyjevila Boží velikost, když rukama ženy, vdovy, nechá Bůh usmrtit vojevůdce Holoferna. Je ženou moudrou, od ní slyšíme vyznání o Boží moci a milosrdenství. Júdit vyznává, že Bůh je Bohem ponížených, pomocník nejmenších a spasitel zoufajících (Júd 9,10-11). Z toho, co dostala od lidu za svůj čin, odděluje Bohu obětní dar (Júd 16,19). Podobně jako i sama sebe oddělila a dala darem Bohu. Písmo píše, že mnozí po ní zatoužili, že byla slavná a majetná, ale ona se znovu neprovdala a zůstala sama do konce svého dlouhého života (Júd 16,22). Podle toho, jak byl rozdělen její majetek (Júd 16,24), je zřejmé, že Júdit neměla děti, a lze si představit, že svůj život naplňovala opět modlitbou, jak se píše v knize Júdit už na začátku.

Júdit je ztělesněním izraelského národa, dokáže být hrdá, odvážná, nezávislá a věrná²⁷. Podřídila své lidské schopnosti vůli Hospodinově a požádala ho, aby je využil pro blaho jejího lidu²⁸. Júdit se úspěšně vyhnula dvěma extrémům duchovního života: nečekala pasivně, až Hospodin zasáhne zázrakem, ani se nehnila dopředu sama, nespoléhalo jen sama na sebe. Přestože je postava Júdit pro život tehdejších vdov velmi netypická, je příkladem toho, jak silnou může být vdova, která svou ženskou slabost vloží do síly Boha a svůj život svěří do jeho rukou.

Starozákonní vdovy nesou v sobě hodně bolesti i síly. Jsou obrazem osudu žen, jejichž život záležel na pomoci jiných. Jsou také těmi, v jejichž životech lze pozorovat konkrétní Boží působení. Na rozhraní vdov Starého a Nového zákona stojí Júdit jako příklad vdovy, která přes zvyklosti doby zasvětila svůj život službě Bohu.

²⁷ KELENOVÁ, J., *Ženy z Bible*, 1. vyd., Brno: BOOKS, s.r.o., 1998, 184 s., ISBN 80-7242-050-X, s. 105.

²⁸ Srov. GILLES, A., *Lidé smlouvy*, 1. vyd., Praha: Portál, 1993, 175 s., ISBN 80-85282-46-1, s. 167.

3 Různé aspekty spojené s vdovstvím v Novém zákoně

Po seznámení s životy některých starozákonních vdov otevřeme Nový zákon. Uvidíme, že akcenty spojené s vdovstvím jsou podobné těm ve Starém zákoně. Opět je tu ukázáno, že vdova je tím, kdo potřebuje ochranu, a že garantem této ochrany je Bůh a každý, kdo toho nedbá, se staví proti Bohu (Mt 23,14; Mk 12,40). Nalezneme zde však i nové aspekty, které jsou spojeny s příchodem Mesiáše a s rodící se prvotní církví.

3.1 Vdovy zneužívané zákoníky a pokrytci

Ve všech třech synoptických evangeliích (Mt 23,14; Mr 12,40; Lk 20,47) slyšíme Ježíšovu výtku směrem k zákoníkům a farizeům, kteří pod zbožnými záminkami vyjídají domy vdov. Ježíš vysvětluje, že je za to postihne přísnější soud. Vdovy jsou ukázány jako někdo zvlášť zranitelný, kdo potřebuje pomoc členů patriarchální společnosti, která je ustavičně poškozují²⁹. Zákoníky, tj. odborníky na svatá Písma, Ježíš veřejně obviňuje z vědomého zneužívání moci, která jim byla svěřena, z toho, že se nezastaví ani před odíráním těch nejslabších, kterými vdovy byly³⁰. Za toto zneužití jim hrozí Bůh obzvlášť přísnými tresty.

3.2 Otevřenost vdovy jako příklad disponovanosti k víře

Po zmínce o potřebě ochrany vdov, známé již ze Starého zákona, Ježíš ukazuje na otevřenost vdov, která jim přibližuje Boží království, které není otevřené pouze pro Izraelity. Ježíš káže v synagoze v Nazaretě (Lk 4,16-26)

²⁹ Srov. LUKE, T. J., *Evangelium podle sv. Lukáše, SACRA PAGINA*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, 458 s., s. 331, z *Sacra Pagina Series III The Gospel of Luke*, Minnesota: The Liturgical Press, 1991.

³⁰ Srov. GILLES, A., *Lidé smlouvy*, 1. vyd., Praha: Portál, 1993, 175 s., ISBN 80-85282-46-1, s. 167.

na úryvek z proroka Izaiáše (Iz 61,1-2). Prorok v něm mluví o tom, že je pomazán, aby přinesl radostnou zvěst chudým, propustil zajatce na svobodu, slepé uzdravil, zdeptané propustil na svobodu a vyhlásil milostiplné Hospodinovo léto. Ježíš vysvětluje, že v něm se naplňuje, co bylo dříve hlásáno, a staví se i proti nevoli svých posluchačů. Poukazuje tak nejen na sebe, ale i na to, že poznat a přijmout Mesiáše je milostí a že tato milost není automatická a není vyhrazena jen pro izraelský národ. Jako příklad použije příběh o vdově ze Sarepty (1 Kr 17,8- 24).

V té době byl hlad po celé zemi a v Izraeli bylo mnoho vdov, které trpěly nedostatkem. Prorok je však poslán k vdově, která žije na území pohanském, tedy s největší pravděpodobností k pohance, k vdově ze Sarepty. Vdova si nijak pomoc Boha nezasloužila, avšak umožnila jeho příchod svou otevřeností a pokorou. Ježíš na jejím příkladě ukazuje, že Izraelitům chybí poznání vlastní chudoby, bezmoci a potřebnosti pomoci jak materiální, tak duchovní, kterou tak palčivě cítila právě vdova ze Sarepty³¹. Vědomí a přijetí vlastní ubohosti je tím, co disponuje k setkání s Kristem.

3.3 Obtíže vdovství jako příklad trestu pro hříšníky

Podobně jako ve Starém zákoně (např. Iz 47,9) jsou i v novozákonní knize Zjevení sv. Jana v 18. kapitole 7. verši líčeny trýzeň a žal vdov coby trest pro hříšníky. Trestem pro ty, kteří se odvracejí ve své pýše od Boha k hříchu, je bolest a smutek, který na ně dolehne o to citelněji, čím více si jsou jisti sami sebou, svou mocí a velikostí.

3.4 Péče o vdovy coby impuls ke vzniku jáhenské služby

Vdovy a starost o ně je důležitá i pro život prvokřesťanské církve. Tím, že jsou ovdovělé ženy hodně závislé na pomoci jiných, poukazují na

³¹ Srov. GOODING, D., *Lukášovo evangelium Neboť Syn člověka přišel, aby hledal a spasil, co zahynulo*, 1. vyd., Praha: Návrat domů, 1994, 300 s., ISBN 80-85495-04-X, s. 71.

potřebnost změny v struktuře života rozrůstající se prvokřesťanské církve. Ve Skutcích apoštolských 6,1 se dočítáme, že v době, kdy učedníků přibývalo, začali si ti z nich, kteří vyrostli mezi Řeky, stěžovat na bratry z židovského prostředí, že se jejich vdovám nedostává každý den spravedlivý díl. Tato starost o vdovy je impulzem pro vznik tzv. jáhenské služby v církvi, aby se apoštolové mohli věnovat svému hlavnímu poslání, hlásání evangelia a službě u stolu Páně, a přitom se z rodící církve neztratil potřebný rozměr péče o slabé a potřebné. Díky tomuto impulzu čteme o zvolení prvních sedmi jáhnů, jáhenská služba je v církvi užívána dodnes. Ochrana vdov se stala katalyzátorem vzniku jáhenské služby v církvi.

3.5 Podobenství o vdově a nespravedlivém soudci

Toto podobenství nacházíme u Lukáše (Lk 18,1-8) a dozvídáme se v něm o nespravedlivém soudci. Tento soudce neviděl důvod k tomu, aby se zastal vdovy, která se na něj obrací s prosbou o pomoc, protože mu nic z jeho služby nekyne. Důležitou v tomto příběhu je vdova, kterou její odkázanost na pomoc nutí k neodbytnosti. Skoro jako by příběh, alespoň v úvodu, byl vyprávěn k pobavení posluchače. Podle způsobu, jak je podobenství líčeno, si posluchač snadno představí rozlícenou a neústupnou ženu, která nedá liknavému úředníku ani na chvíli pokoj, a až její neodbytnost a strach o vlastní pověst donutí soudce k činu. Nikdo nemůže pochybovat, že Bůh a jeho shovívavost vůči lidem jsou něčím úplně jiným než jednáním špatného úředníka. Celý příběh se ale dostává do úplně jiného světla otázkou – existují dnes vdovy, lidé, kteří k němu volají ve dne v noci? Najde Syn člověka na zemi víru? Příběh se z roviny obecné otáčí ke každému posluchači osobně a ptá se, jaká je jeho víra, jeho očekávání a spoléhání na Boha³²? Tato vdova je příkladem velké, až neodbytné víry.

³² Srov. LUKE, T. J., *Sacra Pagina Evangelium sv. Lukáše*, s. 291.

3.6 Vdovství u sv. Pavla

Apoštol Pavel se při svém zakládání prvních křesťanských obcí zřejmě setkával s vdovami, které přijaly křesťanskou víru, a proto i v jeho listech nacházíme konkrétnější pokyny pro život vdov. V prvním listě Korintským, v kapitole, v níž se věnuje životním stavům manželství a panenství, je zmínka i o vdovách a objevuje se tu i pozitivní hodnocení stavu vdov. Je dokonce přirovnáván ke způsobu života apoštola, když Pavel výslovně říká, že udělají dobře, když zůstanou tak jako on³³. Zároveň uznává, že to není jen věc volby samotného člověka, ale že je to i směřování, ke kterému musí být člověk Bohem disponován. Pokud k takovému způsobu života není volán, má zvolit jinou životní formu, manželství (1 Kor 7, 8-9).

Nejobširněji se apoštol Pavel věnuje životu vdov v prvním listě Timoteovi (1 Tim 5,3-16). Apoštol rozděluje vdovy do tří skupin. První skupinou jsou vdovy, které žijí v rodinách svých příbuzných, a církev se tedy nemusí starat o jejich sociální potřeby. Ve druhé skupině jsou vdovy, které nemají nikoho, kdo by se o ně postaral, o ty má pečovat a pomáhat jim k dobrému životu jejich církevní obec. Do třetí skupiny zařazuje apoštol vdovy, které jsou tzv. *zapsané* v seznamu církve, zde lze vidět počátky zasvěceného vdovství v církvi³⁴. Podrobně se stavem zasvěcených vdov zabývá diplomová práce M. Císařové o zasvěcených vdovách³⁵, v ní popisuje i začátky tohoto stavu tak, jak jsou zachycené v Novém zákoně a u prvních otců.

Ve verších 1 Tim 5,9-16 rozvíjí apoštol podrobněji požadavky na takovouto zapsanou vdovu: Nejprve je to věk. Apoštol Pavel požaduje, aby vdova nebyla mladší šedesáti let³⁶, tento věk byl v pozdějších letech snížen, z čehož je poznat, že se o zasvěcených vdovách v církvi diskutovalo.

³³ Srov. CÍSAŘOVÁ, M., *Některé současné snahy o obnovu stavu vdov v římskokatolické církvi*, s. 9.

³⁴ Srov. Tamtéž, s. 10-12.

³⁵ Srov. Tamtéž, s. 9-10.

³⁶ *Nový zákon*, Praha: Česká liturgická komise, 1989, 879 s., s. 701, poznámkový aparát k 1 Tim 5, 9; věk vdov přijímaných do tohoto stavu Chalcedonský sněm (r. 451) snížil na 40 let.

Usuzujeme, že stav zasvěcených vdov musel v církvi existovat a sloužit plošně a nejméně několik století.

Dalším požadavkem Pavla na osobu zapsané vdovy je to, že má být vdaná pouze jednou a má být známá ve svém okolí dobrými skutky. Dále apoštol vypočítává, čemu se zapsaná vdova má věnovat: jde hlavně o charitativní úkoly, které ji ale nezprošťují povinnosti vychovat dobře své děti. Také mají tyto zapsané vdovy vynikat v pokoře³⁷ a být aktivní v pomoci souženým.

V Pavlových slovech o vdovách najdeme i náznak prvního společného bydlení osamělých žen, kdy majetnější žena nechává u sebe žít jiné vdovy. Pavel toto vítá hlavně z důvodů ekonomických, kdy se tím má odlehčit církevní obci, které se tak sníží počty těch, o které se má starat. Celkově lze říci, že Pavlova slova o vdovách jsou velmi praktická, kladou první a potřebné vymezení toho, že mezi vdovami mohou být vdovy, které jsou povolány k zasvěcenému životu pro Boha a své bližní.

V představení vdovského života apoštolem Pavlem převažují praktické prvky a varování před možnými úskalími života vdovy, jako je zahálčivost, klevetění a starání se o věci, které jí nenáleží. Je trochu zarážející, že se zde ani jednou nehovoří o modlitbě samotné vdovy a modlitbě za druhé lidi, což je pohled, který nacházíme u Krista v podobenství o vdově a nespravedlivém soudci (Lk 18,1-8).

3.7 Starost o vdovy - rys opravdové zbožnosti

Prvotní křesťanská církev se snažila naplňovat lásku k Bohu skrze lásku k bližnímu. Vdovy byly v té době sociálně nejzranitelnějším prvkem společnosti, nepřekvapí tedy, že nacházíme v Novém zákoně, v Listě svatého apoštola Jakuba (Jak 1,27³⁸) definici dobrého života z víry, který se pozná

³⁷ V křesťanském prostředí spojení „umývat druhým nohy“, viz 1 Tim 5,10, znamenalo následování Krista zejména v pokoře.

³⁸ Jak 1,27: „Pravá a čistá zbožnost před Bohem a Otcem znamená pamatovat na vdovy a sirotky v jejich soužení a chránit se před poskvrnou světa.“

podle starosti o vdovy a osiřelé děti a snahy, aby se věřící nenechal ovlivnit „světským“ smýšlením. Tento pohled dosvědčuje i část textu k životu vdov od apoštola Pavla (1 Tim 5,8³⁹). V kontextu péče o potřebné vdovy, kterou má zajistit buď rodina, nebo církevní obec, můžeme říct, že ten, kdo se nestará o členy své rodiny, zapírá svoji víru a je horší než pohan. Tento postoj je stále aktuální.

Aspekty spojené s vdovstvím v Novém zákoně již nejsou jen výčtem obtíží, které vdovství přináší. Vdovství zde není již pouze trestem a noční můrou. Nový zákon vdovství vidí jako stav, který disponuje k větší důvěře v Boha a může být dokonce i službou pro církev, pokud ovdovělá žena smysl svého osamělého života najde ve službě slabým a v modlitbě.

³⁹ 1 Tim 5,8: „Když se někdo nestará o svoje (lidi), a hlavně o členy své rodiny, zapřel víru a je horší než pohan.“

4 Postavy vdov v Novém zákoně

Poté, co jsme v předchozích kapitolách prošli aspekty vdovství ve Starém i Novém zákoně a seznámili jsme se s některými vdovami Starého zákona, stojí před námi vdovy a jejich životy tak, jak jsou zaznamenány v Novém zákoně.

Početně je v Novém zákoně vdov méně než ve Starém zákoně. Pokud ale vezmeme v úvahu rozsah Starého zákona a dobu jeho vzniku a podíváme se touto optikou na četnost zmínek o vdovách v Novém zákoně, lze usoudit, že v tomto poměru jsou vdovy v Novém zákoně zastoupeny ještě častěji než ve Starém zákoně. Z jejich životů čteme o působení Boží milosti, které není lidská bída neznámá.

V Novém zákoně najdeme vdovy, které se mohly setkat přímo s Kristem a být jím osobně obdarovány. Najdeme zde také zmínky o setkání vdov s jeho následovníky, např. se sv. Petrem (Sk 9,36-42) nebo sv. Pavlem. Na jejich životech budeme poznávat, jaké bylo postavení vdov v době Ježíše a jak se jejich život mění setkáním s ním.

4.1 Prorokyně Anna

Prorokyně Anna je jednou z prvních vdov, které v Novém zákoně potkáváme, čteme o ní v evangeliu Lukášově (Lk 2,36-38). Maria s Josefem přináší ve stanovený čas malého Ježíše do chrámu. Rodička má pro své očištění podle izraelského zákona (Lv 12,2-8) přinést oběť a kněz za ni provede smírčí obřady, aby byla opět čistá. Oni jako chudí směli dát jako oběť párek hrdliček nebo holoubat. Protože Ježíš byl prvorozený mužského rodu, patřil zvláštním způsobem Bohu a musel být vykoupen (Ex 13,2.12-13) pěti šekely. Pro chudé manžely to byl výdaj dosti značný, počítá se, že Josef

na něj musel pracovat aspoň tři týdny⁴⁰. Vypadá to, že přišli očistit tu, která to nepotřebovala, a vykoupit toho, který byl Bohem a Bohu patřil a který nepotřeboval, aby za něj byla skládána oběť a který se sám obětí stal. Ukazuje se, že Bůh sám pro sebe naše rituály nepotřebuje, ale pokud je dodržíme, mohou být pro nás znamením a přínosem. Tak jako tomu bylo při setkání Svaté rodiny se Simeonem a s prorokyní Annou.

Prorokyně Anna je v Písmu představena daleko blížeji než Simeon, o něm se dozvídáme pouze to, že byl dobrý a otevřený Bohu, avšak nevíme nic o jeho postavení ani rodině. Zato jsou zde zaznamenána jeho slova o Mesiáši, chvála Hospodina a slova k Marii, když jí předpovídá, že jejího syna mnozí přijmou a mnozí nepřijmou a že ji čeká bolest. Anna je představena mnohem důkladněji. Hned v úvodu evangelista čtenáře informuje, že byla prorokyně, tedy tou, která měla dar promlouvat pod vlivem Božího vnuknutí. Víme o ní, kolik jí bylo v té době let, z jakého byla kmene, kdo byl její otec, že se vdala, jak dlouho trvalo její manželství a že se znovu neprovdala a svůj vdovský život realizovala jako službu Bohu modlitbou a posty.

Přestože neznáme její konkrétní slova, z popisu scény v chrámě víme, že přichází právě v tu příhodnou chvíli, kdy se může setkat s narozeným Ježíšem, a že o něm hovoří a chválí Boha všem, kdo jsou pro tuto zprávu otevření. Anna je vdovou, která chce sloužit Bohu. Neupřednostňuje sebe, nezakládá si na tom, co se jí podařilo vyslovit, vymyslet. Ona ví, že tím nejdůležitějším je ukazovat druhým na Krista, a tomu chce věnovat svůj život. A tímto se zapsala i do Písma svatého.

4.2 Anonymní vdova u chrámové pokladnice

S další bezejmennou vdovou se setkáváme chvíli (Mt 12,41-44; Lk 21,1-4) poté, co Ježíš vytýkal znalcům zákona, že svou moc zneužívají na

⁴⁰ Srov. *Nový zákon*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, 871 s., ISBN 80-7192-328-1, s. 185, poznámkový aparát k Lk 2,22nn.

úkor těch, kteří jsou bezbranní, a jako příklad uvedl vdovy. Vdova, na niž upozorňuje Ježíš apoštoly, je dávana do protikladu k učitelům zákona a je příkladem chudých, spravedlivých, kteří přijímají radostnou zvěst a už se nespolehají na pozemské prostředky k životu⁴¹.

„Když tato vdova dává takto všechno, co má, a nic si neponechává pro sebe, dělá to proto, že tady na zemi ji nic nedokáže uspokojit. Všeho zbavená, odted' nemá co očekávat, jen samého Boha.“⁴² Tato vdova nevisí na své „trošce“, na tom minimu, co má. Uvědomuje si realisticky, že je to opravdu málo a že její opravdovou nadějí a pomocí může být pouze Bůh, a tak se mu i zcela vydává. Jak říká sv. Ambrož: „Jak mnoho kdo dal, to se nepočítá podle toho, kolik vydal, ale podle toho, kolik mu zbylo.“⁴³ Této vdově zbyly prázdné dlaně, aby je mohl naplnit Bůh.

4.3 Vdova z Naimu

Po vdově Anně, která svůj život naplňovala službou Bohu a poznává Ježíše už jako malé dítě, se setkáváme s vdovou, která o Ježíši nevěděla a prožívá nejtěžší chvíle svého života. Její příběh je v Novém zákoně zařazen za uzdravení umírajícího setníkova služebníka. Popis vzkříšení mrtvého syna vdovy z Naimu najdeme pouze v Lukášově evangeliu (Lk 7,11-17). Vidíme v něm Ježíše, jak přichází s učedníky do města ve chvíli, kdy smuteční procesí vynáší ke hřbitovu na márách jediného syna jedné vdovy z Naimu. Když Ježíš uviděl tuto vdovu, pocítil lítost.

V tu chvíli se Ježíš dopouští z lidského hlediska jako by dvou přehmatů. Nejdřív Ježíš říká vdově neplač, což se v tu chvíli zdá netaktní a necitlivé. Copak nemá důvod k pláči, ta, která ztratila manžela, pak i jediného syna a na kterou k velké emoční bolesti dopadá i ztráta ekonomického zajištění v životě⁴⁴? Následně se Ježíš dotýká már a říká:

⁴¹ Srov. LUKE, T. J., *Evangelium podle sv. Lukáše, SACRA PAGINA*, s. 331.

⁴² BLAGUIÉRE, G., *Milost' byt' ženou*, s. 106.

⁴³ Srov. *NOVÝ ZÁKON*, Poznámkový aparát k Mk 12,43-44, s. 157.

⁴⁴ SCHRENER, A., *Ženy v Bibli*, Řím: Křesťanská akademie, 1973, 190 s., s. 166.

mládenče, vstaň – ten se posadil a začal mluvit – Ježíš ho pak vrátil jeho matce.

Dotknout se toho, na čem spočívá mrtvý, nebývalo zvykem a promluvit na něj a chtít po něm, aby vstal, je z lidského pohledu bláznovství. Kdyby toto řekl člověk, byla by to opravdu přinejmenším pošetilost. Jenže tady mluví a koná Bůh. Neklade této vdově, zbavené všeho životně důležitého, žádné podmínky, ona nemusí nic říct, nic vykonat, nijak osvědčit svou víru⁴⁵. Někdy je modlitbou i němý křik utrpení. Vdova z Naimu, která stála po smrti syna před Bohem se svou bolestí, nevyřkne jediné slovo. Kristus, ke kterému doléhá křik trpícího mateřského srdce, se zastavuje a křísí její dítě⁴⁶. Právě její slabost Boha přitahuje a on ukazuje, že chce obdarovávat a dávat víc, než je z lidského hlediska vůbec možné.

O samotné vdově nečteme nic, „jen“ to, že jí byl vrácen její zemřelý syn. Tím, jak byla Ježíšem obdarována, byla důvodem zprávy, která se rozšířila po celém Judsku, že Bůh navštívil svůj lid, a to není málo. Tato vdova má podobný osud s vdovou ze Sarepty. Jejím úkolem bylo svědčit, tím co se jí stalo, o velké a milosrdné pozornosti Boha.

4.4 Vdovy kolem Tabity

Po vdovách, které se potkaly s živým Ježíšem, nacházíme v Novém zákoně příběhy ovdovělých žen, které se setkaly s apoštoly. V příběhu ze Skutků apoštolských (Sk 9,36-42) čteme o Petrovi, který jako první nástupce Krista poté, co se postaral o potřebné věci prvotní církve v Jeruzalémě, se vydává na okružní cestu po nově založených křesťanských obcích v Judsku. Když se učedníci z Joppe dozvěděli, že je Petr nablízku, poslali pro něj, protože právě zemřela místní učednice Tabita známá svými dobrými skutky

⁴⁵ Srov. GOODING, D., *Lukášovo evangelium*, s. 109.

⁴⁶ Srov. GOGOLA, J., *Řeholní formace*, Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2002, 1006 s., ISBN 80-7266-110-8, s. 547.

a štědrými almužnami. Není přesně jasné, proč měl přijít, nezní žádná konkrétní žádost.

Situace se ale mění po příchodu Petra do Joppy, do místnosti, kde ležela mrtvá. V tu chvíli apoštola Petra obklopují místní vdovy, pláčí a s nářkem mu ukazují oblečení, které jim mrtvá zhotovila, a dokazují tak její milosrdenství a účinnou lásku k potřebným. Zdá se, že toto svědectví vdov a jejich žal je zlomovým místem celého příběhu, poté čteme, že se sv. Petr modlí a říká mrtvé, aby vstala a křísí ji z mrtvých. Příběh opět připomíná starozákonní příběh vdovy ze Sarepty a vzkříšení jediného syna vdovy z Naimu Ježíšem. Ve všech těchto příbězích malost a potřebnost vdov přitahuje velikost Božího milosrdenství a lásky k člověku.

4.5 Maria

Poslední vdovou, ke které se v Novém zákoně obrátíme, je Panna Maria, která je z pohledu naší spásy první a jedinečnou vdovou Bible. Nový zákon nám o Marii poskytuje historicko-biografická data jen skromně: Maria přislíbila manželství Josefovi, muži z Davidova rodu. Josef byl stavební řemeslník a žil v Nazaretě. Ježíš byl prvorozený syn Marie. Rodina byla zbožná a zvláštním způsobem spojená s chrámem. Ježíš žil u svých rodičů. Josefova přítomnost se naposledy objevuje v Lukášově evangeliu (Lk 2,41-52) při scéně nalezení dvanáctiletého Ježíše v chrámě. Při prvním Ježíšově zázraku v Káně Galilejské (Jan 2,1-12) se již Josefovo jméno nikde neobjevilo a lze se tedy domnívat, že v té době byl již mrtev. Ježíš byl při svém veřejném působení nazýván syn Marie, což ukazuje jak na zvláštní vztah Ježíše k jeho Matce, tak i na Mariino vdovství. O Marii víme, že byla matkou Ježíše, Syna Božího. V prvotní církvi byla důležitou původní svědkyní pravého lidství jednorozeného Božího Syna, a tak byla vzorem a strážkyní víry⁴⁷.

⁴⁷ Srov. BEINERT, H. W. P., *Učení o Marii*, 1. vyd., Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1996, 631 s., s. 83-84.

Když apoštol Jan píše, že pod křížem Ježíše stála jeho matka, a ani zde se již o Josefovi nezmiňuje, dotvrzuje domněnku, že v té době už Josef nežil. Maria patrně po Josefově smrti žila u svých příbuzných. Ti však v Ježíše nevěřili (srov. Jan 7,2-5), dokonce ho prohlašovali za pomateného (Mk 3,21). Je nápadné, že po návratu od Jana Křtitele, s nímž se Ježíš setkal na dolním toku Jordánu (Jan 3,22; Mt 3,1n.13), se usadil v Kafarnaum v domě Šimonově, případně jeho tchýně, tedy u cizí rodiny (Mt 4,12n; Mk 1,21.29-31; Mk 2,1). Rozhodla o tom nevíra příbuzných v jeho poslání (Mk 3,21; Mk 6,4; Jan 7,2)⁴⁸? Lze tedy i z tohoto vyvodit, proč příbuzným Ježíš svou matku nesvěřil a dal ji za matku v hodině své smrti apoštolu Janovi (Jan 19,26-27)⁴⁹?

V průběhu církevních dějin byla Marii věnována pozornost spojená s jejím mateřstvím, početím, porodem, Božstvím jejího syna a také s jejím úmrtím, o kterém Písmo již doslovně nic neříká. Z toho mála, co se v evangeliích faktograficky o Marii dozvídáme, lze usoudit, že zažila, co to je život v rodině. Rodina, kterou s Josefem tvořili, byť byla trochu jiná, než bylo běžné, poskytovala vyrůstajícímu Ježíši, co potřeboval.

Marie zažila, jaké to bylo, když ji Josef těhotnou či jako matku s novorozencem doprovázel na cestách do Betléma, do Egypta, aby ochránil dítě i ji. Společně s Josefem se snažila o dobrou výchovu dítěte, které jim bylo svěřeno, viz obětování v chrámu (Lk 2, 36-38) nebo pouť a následné ztracení Ježíše v chrámě (Lk 2,41-52). Tady všude vystupuje Maria společně s Josefem a lze se domnívat, že i když Josef nebyl fyzickým otcem Ježíše a jejich manželství nebylo tělesně naplněno, mohli lidsky zažít, co je to vzájemná podpora a společné nasměrování k Bohu a hledání i plnění Boží vůle, která je tak dalece přesahovala. Lze si proto těžko představit, že by Marie neprožívala smrt Josefa jako citelnou ztrátu. Je možné, že mohla být

⁴⁸ Srov. BEINERT, H. W. P., *Učení o Marii*, s. 75.

⁴⁹ Srov. ZVĚŘINA, J., *Teologie agapé II.*, Praha: SCRIPTUM spol. s.r.o., 1994, 488 s., ISBN 80-855228-20-7, s. 175.

jako vdova vydána více na pospas té části příbuzenstva, která Ježíšovo veřejné vystupování nepřijala.

Je škoda, že v různých pojednáních o Panně Marii, dostupných českému čtenáři, lze těžko najít i tento lidský aspekt jejího života. Byla tou, která přežila svého životního druha a ochránce Ježíše a viděla i umírat toho, jemuž směla být matkou. Marie zažila, co je to lidská bolest a opuštění v plné míře. Zároveň s touto plností bolesti a utrpení je v ní i plnost spolupráce, naslouchání a uchovávání si Božích podnětů v hloubi jí samotné, v jejím srdci. Přes všechny obtíže, kterými procházela, vidíme, jak se snažila porozumět všemu, co se v jejím životě odehrávalo, a že i svou lidskou samotu po smrti Ježíše na kříži dává do služby rodící se církvi a s ní se společně modlí (Sk 1,14). Mariino vdovství není něčím zásadním v jejím životě, ale do jejího života patří a kvalitní zamyšlení věnovaná i vdovské stránce Mariina života by mohla napomoci vdovám, které se snaží o dobrý život podle jejího příkladu.

Lze říci, že Maria plně splňuje model vdov tak, jak nám ho předkládá Nový zákon. Život vdov a vše, co prožívají, neukazuje na ně, ony nejsou centrem dění, ale ukazují na Toho, který přišel, aby spasil svět. Marie je příkladem pro všechny vdovy, a nejen pro ně, svým hlubokým vnitřním životem. Každý Boží zásah, poselství uchovává ve svém srdci, nechává se prostoupit Boží mocí a přísliby do nejvnitřnější podstaty svého bytí. Mariino vdovství bylo zataveno její vydaností a jejím stále trvajícím „Ano“ směrem k Bohu stejně jako všechny události a skutečnosti, kterými prošla. Všechno, co zažila, spojila svou láskou ke Kristu tak, že to mohla vrátit Bohu a nabídnout církvi jako jeden celistvý šperk svého života.

I v Novém zákoně se objevují vdovy, které už neočekávají žádný dar ani od Boha. Jsou těmi, kterým Bůh dal i vzal. To, v co jiné doufají, co

očekávají, ony už dostaly i ztratily. Jejich víra je vystavená zkoušce v úzkém slova smyslu, protože ony přežily ztrátu a smrt⁵⁰.

Vdovy Nového zákona mohou na první pohled působit jako postavy méně výrazné a nevtahují čtenáře do svého životního příběhu tolik jako vdovy Starého zákona. To vše je pochopitelné, protože ústřední, nejdůležitější postavou Nového zákona je Ježíš, jeho spasitelné působení. Vdovy a jejich životy zde slouží k tomu, aby ukazovaly na Spasitele a na příklon Boha k slabému člověku. Na chudobě, slabosti a nepatrnosti lidských možností vdov v Novém zákoně se ještě více zvýrazňuje velikost Boží lásky a pozornosti k člověku.

⁵⁰ Srov. BLAGUIÉRE, G., *Milost' byt' ženou*, přel. Ingrid Bieliková, 1. vyd., Bratislava: Serafín, 2001, 174 s., ISBN 80-88944-46-5, s.104-105, z *La grâce d'être femme*, Editions Saint-Paul, 1981.

5 Zmínky o vdovách v církevních dokumentech

Opouštíme vdovy, se kterými jsme se mohli setkat na stránkách Starého a Nového zákona. Společně nyní otevřeme dokumenty, které napomáhají při tvorbě struktury církve. Co v nich může najít vdova nebo ten, kdo se o život vdov v církvi zajímá a chce si pomoci tímto náhledem církve na vdovy a jejich život? Už v úvodu musíme konstatovat, že ucelené pojednání o životě vdovy, o tom, jaké jsou možnosti jejího dalšího života v církvi po smrti manžela, nikde pohromadě zpracované nenalezneme. Otevřeme postupně materiály zabývající se životem prvotní církve, církevní dokumenty, které vyšly před 2. vatikánským koncilem, a ty, které vyšly po něm a mají ve svých textech výslovnou zmínku o vdovách. Poté projdeme Katechismem katolické církve a Kodexem kanonického práva, abychom získali i tento úhel pohledu na vdovy a jejich život v církvi.

5.1 Vdovství v historickém kontextu a církevních dokumentech před 2. vatikánským koncilem⁵¹

Problematika ovdovění není vnímána jako ta, které musí být věnován samostatný dokument Magistéria. Toto mlčení nelze vždy vykládat jako nezájem ze strany církve, může být i vyjádřením toho, že vdovy do církve patří a z jejich života nevyplývá žádný aktuální problém, který si žádá řešení. Z pastoračního hlediska se řadí starostlivost o ovdovělé do speciální pastorace osamělých a ovdovělých osob. Vzhledem k tomu, že v jednotlivých dokumentech jsou jen malé zmínky o vdovském životě, pojmem dokumenty do 2. vatikánského koncilu, ve kterých je konkrétní zmínka o vdovách, jako jeden blok.

⁵¹ Srov. CALPAŠOVÁ, M., *Problematika vdovstva v dokumentoch Katolíckej cirkvi*, in *Teologické texty* 2005/4, <http://www.teologicketexty.cz/index.php?s=clanek&kod=20061018224133&nadpis=Problematika-vdovstva-v-dokumentoch-Katolickej-cirkvi>. 18. 10. 07.

Církevní společenství raného křesťanství, jak je vzpomíná list Filipanům svatého Polykarpa, smyrnenského biskupa a svatého mučedníka, ukazuje již na rozvinutou pastorační starostlivost o vdovy, která navazovala na listy apoštola Pavla⁵².

Církevní koncily ať už ekumenické, nebo partikulární se otázkou ovdovělých zaobíraly jen některé a vždy jen okrajově. Vdovství bylo zmiňováno především v souvislosti se sociální pomocí ovdovělým a sirotkům a místy také ve spojitosti s otázkami zasvěceného života. Sociální problém života vdov a sirotků vystupuje do popředí především v době kolem první světové války, v souvislosti s hrozbami války.

Papež Benedikt XV. v roce 1914 ve 3. článku encykliky *Ad beatissimi apostolorum* apeluje na mír a v souvislosti s hrozbami války soustředí pozornost na zvýšený počet vdov a sirotků. Ten samý papež v encyklice *Pacem, dei munus pulcherrimum* o pokoji a křesťanském smíření z roku 1920 zdůrazňuje, že nikdy nebyl vhodnější čas na rozšíření hranic dobročinnosti a lásky než období všeobecného truchlení a utrpení v první světové válce, kdy byl nejen všeobecný nedostatek základních životních potřeb, ale i nesmírný počet vdov a sirotků⁵³.

Encyklika papeže Pia XI. *Rerum Omnium Perturbationem* o sv. Františku Saleském v 15. článku pojednává o jednotlivých dílech světce. V této souvislosti jsou okrajově zmíněny vdovy, o nichž píše světec v díle *Filotea*. Papež však nekonkretizuje žádný aspekt života samotných vdov. V 18. článku připomíná též *Listy* sv. Františka Saleského, v nichž světec popisuje principy duchovního života, aplikovaného na institut Sester Navštívení, který založil. Komunita přijímala mladé ženy, vdovy a vdané

⁵² „IV.3. Učme vdovy, aby počestně žily podle víry Pána a ustavičně se za všechny modlily, aby nebyly lakomé, aby se nedopouštěly ničeho špatného, aby si byly vědomy, že jsou Božím oltářem, že Bůh vidí všechno a nezůstane mu utajena žádná myšlenka ani žádná tajnost srdce.“ I kněží jsou nabádáni k péči o vdovy: „VI.1. Kněží ať jsou laskaví, ať jsou ke všem soucitní, ať zbloudilé přivádějí zpět, ať navštěvují všechny nemocné, ať nezapomínají na vdovy, sirotky nebo chudého.“ Srov. SV. POLYKARP, *List Filipanům*, in *Třetí patristická čítanka*, ed. J. Novák, Praha: Česká katolická charita, 1985, 110 s., s. 7-14.

⁵³ Srov. BENEDIKT XV., *Pacem, dei munus pulcherrimum On Peace and Christian Reconciliation*, Encyclical, 1920, čl. 10, www.papalencyclicals.net/Ben15/b15pulch.htm. 4. 3. 2009.

ženy, které pro svou chorobu či vysoký věk nebyly už schopné náboženské horlivosti.⁵⁴

Již zmíněný papež se ještě jednou zmiňuje o vdovách, a to v encyklice *Quas Primas* o slavnosti Krista Krále, v čl. 22. Je zřejmé, že navazuje na užívanou ortopraxi⁵⁵.

Na strmý nárůst vdov ve světě v době druhé světové války reaguje Pius XII. ve svém vánočním poselství z roku 1942, v němž vzpomíná nespočetné množství truchlících matek, vdov a sirotek, které jsou jedním z mnohých neblahých důsledků války, a tedy nežádaným životním stavem⁵⁶.

O rok později vydává ten samý papež důležitou encykliku *Mystici Corporis Christi*. V čl. 107 této encykliky s bolestí znovu poukazuje na nespočetné zástupy trpících, mezi které zařazuje i ovdovělé v důsledku strašné války. Ekleziologický rozměr vdovství spatřuje v tom, že každý pokřtěný člověk, a tedy i ovdovělí křesťané tvoří trpící Mystické Tělo Kristovo. Papež všechny trpící povzbuzuje k naději, kterou mohou najít v Bohu⁵⁷.

Negativní důsledky druhé světové války, které zasáhly nejen členy katolické církve, ale i odloučené východní bratry, přetrvávaly ve světě ještě několik let po jejím skončení. Papež Pius XII. ubezpečoval všechny v encyklice *Sempiternus Rex Christus* v článku 39 o nezištné pomoci vdovám, sirotkům a ostatním nuzným bez rozdílu, v duchu sociálního učení církve⁵⁸.

⁵⁴ Srov. PIUS XI., *Rerum Omnium Perturbationem On St. Francis De Sales*, 1923, čl. 15 a 18, 4. 3. 2009.

⁵⁵ Srov. PIUS XI., *Quas Primas*, 1925, čl. 22.

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_11121925_quas-primas_en.html. 4. 3. 2009.

⁵⁶ Srov. PIUS XII., *The Internal Order of States and People. Christmas Message*, 1942,

<http://www.papalencyclicals.net/Pius12/P12CH42.HTM>. 4. 3. 2009.

⁵⁷ Srov. PIUS XII., *Mystici Corporis Christi*, 1943,

<http://www.papalencyclicals.net/Pius12/P12MYSTI.HTM>. 4. 3. 2009.

⁵⁸ Srov. PIUS XII., *Sempiternus Rex Christus*, 1951,

http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_08091951_sempiternus-rex-christus_en.html. 4. 3. 2009.

Uznání a povzbuzení panen a vdov, ale i mužů k zasvěcenému životu podává papež Pius XII. v encyklice *Sacra Virginitas* o zasvěceném panenství, která vyšla na jaře 1954⁵⁹.

Posledním předkoncilním dokumentem, v kterém se papež Jan XXIII. v čl. 4 explicitně vyjadřuje k potřebě a jednomu ze způsobů sociálního zabezpečení ovdovělých, je sociální encyklika *Pacem in terris* z roku 1963. Papež zde ovdovělé vzpomíná v souvislosti s právem člověka na život, na přiměřené prostředky, které mu zabezpečí důstojnou životní úroveň. Upozorňuje, že každý člověk má také právo na potřebné služby, ke kterým patří sociální péče, tedy pomoc v případě nemoci, invalidity, ovdovění, stáří, nezaměstnanosti, v případě nezaviněné ztráty prostředků potřebných k živobytí⁶⁰.

Je vidět, že církevní dokumenty z tohoto období jsou často reakcí na tíživou sociální situaci vdov a jejich dětí, jsou svědectvím o tom, jak církev reagovala na aktuální neblahé dění ve světě v době světových válek. Vdovství je zde především vnímáno jako obtíž života a do pozadí ustupují jiné, např. duchovní aspekty života vdov.

5.2 Vdovství v dokumentech 2. vatikánského koncilu, v Katechismu katolické církve a v Kodexu kanonického práva

Po dokumentech před 2. vatikánským koncilem se podíváme na dokumenty, které se věnují vdovám a jejich životům po tomto koncilu.

V encyklice *Lumen Gentium* o životě věřících ve světě nacházíme zmínku o vdovách ve čl. 41,5; jsou zde zmíněna zároveň životní svědectví křesťanských manželů, ovdovělých i svobodných. Všichni tito, i když každý jiným způsobem, jsou těmi, kteří jsou zahrnuti Kristovou přízní, a jejich

⁵⁹ Srov. <http://www.papalencyclicals.net/Pius12/P12SACRA.HTM>. 4. 3. 2009.

⁶⁰ Srov. JAN XXIII., *Pacem in terris*, 1963, čl. 11, 1.vyd., Praha: Zvon, 1996, 505 s., ISBN 80-7113-154-7, s. 183.

životy mohou být dobrou zprávou pro lidi kolem nich. Manželství, svobodný či ovdovělý stav je zde postaven do stejné roviny, ani jeden z nich není nadřazen a všechny mohou církvi dobře sloužit⁶¹. Tento pohled na vdovy je povzbuzující a dává vdovám v církvi stejnou důstojnost se všemi ostatními stavy.

V apoštolské adhortaci *Familiaris Consortio*⁶² věnované rodině, jejímu postavení a úkolům v současném světě nacházíme o vdovách více zmínek. Ve článku 24 se setkáváme s vdovami jako s těmi, které jsou i v dnešní společnosti někdy vystaveny diskriminaci⁶³. Ve stejném dokumentu v článku 71 se věřícím připomíná, že mezi úkoly současné rodiny patří, stejně jako v minulosti, postarat se také o jiné potřebné a mezi potřebné jsou zahrnuty vdovy a jejich děti⁶⁴. V dnešní době nemusí jít, zvláště ve vyspělých zemích, ani tak o pomoc materiální, jako spíše o podporu psychickou a duchovní. Jsou místa, kde lidé netrpí fyzickým hladem a nedostatkem, ale samotou, smutkem a jinými problémy, na jejichž řešení se cítí lidsky sami a potřebují podporu a povzbuzení od lidí kolem sebe i cílenou pastorační pomoc církve.

V posynodální adhortaci *Vita Consecrata* Jana Pavla II., která hodnotí reformu řeholního života po 2. vatikánském koncilu a která se snaží ukázat také perspektivu zasvěceného života, nacházíme zmínku také o vdovách

⁶¹ LG 41,5: „Křesťanští manželé a rodiče se mají na své vlastní cestě věrnou láskou po celý život navzájem podporovat v milosti a dětem, které s láskou přijmou od Boha, vštěpovat křesťanskou nauku a evangelijní ctnosti. Takto dávají všem příklad vytrvalé a velkodušné lásky, budují společenství lásky, stávají se svědky a spolupracovníky plodnosti matky církve a jsou znamením a účastníky lásky, již Kristus miloval svou snoubenku a obětoval se za ni. Podobný příklad dávají jiným způsobem osoby ovdovělé a neprovdané, protože i ony mohou nemálo přispívat ke svatosti a působnosti církve.“

⁶² *Familiaris Consortio*. 2. vyd. Praha: České katolické nakladatelství, 1996. 101 s.

⁶³ Srov. FC čl. 24: „Kromě toho přežívá ve velké části naší společnosti ještě i dnes mnoho forem pokořující diskriminace, které těžce postihují a urážejí skupiny žen, například bezdětné manželky, vdovy, rozvedené, rozloučené ženy a neprovdané matky. Nad těmito a jinými diskriminacemi vyjádřili synodální otcové hluboké zneklidnění. Proto snažně prosím všechny, aby se usilovnější a cílevědomější zvláštní pastorační v tomto směru přičinili o jejich definitivní odstranění, aby tak došel plného uznání Boží obraz, zračící se ve všech lidech bez výjimky.“ s. 30.

⁶⁴ FC čl. 71: „Apoštolské působení rodiny dále vyznačuje tělesnými a duchovními skutky bliženské lásky také na jiné rodiny, zejména na ty, které jsou nejvíce odkázány na pomoc a podporu, na chudé, nemocné, pokročilého věku, duševně a tělesně postižené, sirotky, vdovy, opuštěné manžele, neprovdané matky, a také na ty, na které v těžkých situacích doléhá pokušení k umělému potratu, a na další podobné případy.“ s. 78.

v článku 7⁶⁵. Je povzbudivé jak pro církve, tak i pro jednotlivé vdovy, že církve se vrací opět ke způsobům zasvěceného života, které byly žity už v prvokřesťanské době. Je to příklad úžasné vitality Božího oslovení, které je stále inspirující. Je radostí pro naši zemi, že plzeňská diecéze již má první zasvěcenou vdovu v republice⁶⁶.

V *Katechismu katolické církve* najdeme speciálně o vdovách málo. Zmínky, které zde najdeme, mluví buď o formě zasvěceného vdovství, nebo o vdovství jako o ukončení předchozího manželství.

První zmínku o vdovách najdeme současně se zasvěcenými pannami v článku 922⁶⁷. V dalších člancích je podrobněji popsán způsob přijetí zasvěcené panny a její úkol v místní církvi i možný způsob jejího života. O vdovách zde výslovně není napsáno dále nic, ale vzhledem k tomu, že celá kapitola se jmenuje *Zasvěcené panny a vdovy* a v jejím prvním článku se píše o těchto obou stavech společně, lze předpokládat, že vše zmiňované o pannách bude aplikovatelné i na stav zasvěcených vdov.

K zasvěceným vdovám se ještě jednou vrací článek 1672⁶⁸. Zasvěcené vdovy jsou jmenovány mezi těmi, kdo jsou vyhrazeni pro specifickou službu Bohu.

Implicitně lze ke vdovskému životu ještě postavit článek 1665⁶⁹. Z tohoto úryvku lze odvodit, že manželství, tak jak ho chápe římskokatolická církev, končí pouze smrtí jednoho z manželů. Po smrti manžela je vdova

⁶⁵ *Vita Consecrata*, in *Zasvěcený život ve světle reformy II. Vatikánského koncilu*, 1. vyd., Olomouc: Maticе cyrilometodějská s.r.o., 1997, 511 s., s. 221, čl. 7: „V poslední době se také znovu objevila praxe zasvěcování vdov, známá již od časů apoštolů (srov. 1 Tim 5,5.9-10, 1 Kor 7,8) a rovněž vdovců. Slibem věčné čistoty jakožto znamením Božího království posvěcují svůj stav, aby se zcela oddali modlitbě a službě církvi.“

⁶⁶ Touto první zasvěcenou vdovou je Marie Ventová, obřad proběhl 21. 2. 2009 v plzeňské katedrále.

⁶⁷ *Katechismus katolické církve*, 2. vyd., Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, 793 s., s. 243, čl. 922: „Již od apoštolských dob existovaly křesťanské panny a vdovy, které Pán povolal, aby se mu bezvýhradně oddaly s větší svobodou srdce, těla i ducha; udělaly rozhodnutí, schválené církvi, žít v panenském stavu, respektive ve stavu trvalé čistoty pro nebeské království (Mt 19,12).“

⁶⁸ *Katechismus katolické církve*, s. 422, čl. 1672: „Některá požehnání mají trvalý dosah: mají účinek zasvětit osoby Bohu a vyhradit předměty a místa pro bohoslužebné předměty a místa pro bohoslužebné účely. Mezi těmi, jež jsou určena osobám – nezaměňovat se svátostným svěcením – je obřad požehnání opata nebo abatýše kláštera, zasvěcení panen a vdov, obřad řeholních slibů a požehnání pro některé církevní služby (lektora, akolyty, katechety atd.)...“

⁶⁹ *Katechismus katolické církve*, s. 420. KKC čl. 1665: „Nový sňatek rozloučených, dokud ještě žije právoplatný(á) manžel(ka), porušuje Boží plán i zákon, kterému učil Kristus...“

volná pro nové rozhodnutí, k hledání nového způsobu života, jak ji k němu volá Bůh.

Kodex kanonického práva se věnuje vdovám z praktického hlediska jejich životních voleb, ke kterým vdova může dojít.

a) Vdova a nový sňatek

Instrukce pro tuto vdovu lze hledat v kánonu 1058: „*Manželství mohou uzavřít všichni, kterým to právo nezakazuje.*“⁷⁰ K tomuto kánonu je potřeba přidat vymežující kánon 1073: „*Zneplatňující překážka činí osobu nezpůsobilou pro platné uzavření manželství.*“⁷¹ Dále ho upřesňuje kánon 1085 § 1: „*Neplatně uzavírá manželství ten, kdo je vázán dřívějším manželstvím, i nedokonaným.*“⁷² To vše k úplné jasnosti dovádí kánon 1141: „*Uznané a dokonané manželství nemůže být rozloučeno žádnou lidskou mocí a ze žádného důvodu s výjimkou smrti.*“⁷³

Z předchozích citovaných kánonů je doloženo, že vdova již není vázána manželstvím, neboť to skončilo smrtí muže a může v jejím případě dojít k dalšímu sňatku.

b) Vdova a možnost vstupu do některé formy zasvěceného života

Vycházíme-li z předchozích kánonů, které dokazují, že vdova smrtí manžela není již svým původním manželstvím vázána, lze vyvodit, že může místo dalšího vstupu do manželství, pokud v sobě objeví Boží volání, vstoupit do některé z forem zasvěceného života.

Při vstupu vdovy do řeholního institutu lze použít kánon 643 § 1 odst. 2: „*Neplatně je přijat do noviciátu manželský partner, pokud manželství ještě trvá.*“⁷⁴

K možnosti vstupu do sekulárního institutu nalezneme kánon 721 § 1 odst. 3: „*Neplatně je přijat na první zkušební dobu manžel nebo manželka, po dobu trvání manželství.*“⁷⁵

⁷⁰ *Kodex katolické církve*, 1. vyd., Praha: Zvon, 1994, s. 812, s. 471.

⁷¹ Tamtéž, s. 477.

⁷² Tamtéž, s. 483.

⁷³ Tamtéž, s. 503.

⁷⁴ Tamtéž, s. 293.

Při zvažování vstupu do společnosti apoštolského života se lze opřít o kánon 735 § 2: „*Při přijímání do společnosti se dodrží podmínky uvedené v kánonu 642- 645.*“⁷⁶ Sem spadá již dříve zmiňovaný kánon 643.

Všechny zmiňované kánony v Kodexu církevního práva ukazují, že manželství končí smrtí manžela a vdova je volná pro vstup do dalšího manželství či do některé formy zasvěceného života.

Z exkurze po některých strukturálních církevních dokumentech, které vyšly před či po 2. vatikánském koncilu a které se výslovně života vdov dotýkají, lze říci, že neexistuje text, který by se souvisle, v širších spojitostech životu vdov věnoval.

Z nalezených úryvků vyplývá, že vdovy jsou společně s ostatními věřícími vyzývány, aby svědčily svým životem a vírou o Boží náklonnosti k člověku.

Vdovám a jejich specifickým životním situacím mají být v případě potřeby připraveni pomoci jiní členové církve.

Vdovy mohou také nalézt ve svém dalším životě povolání k některé formě zasvěceného života.

Tyto různé další životní cesty vdov budeme sledovat v další kapitole, která bude věnována životním příkladů vdov v katolické církvi.

⁷⁵ Tamtéž, s. 293.

⁷⁶ *Kodex katolické církve*, s. 337.

6 Životní příklady vdov v církvi

Poté, co jsme hledaly zmínky o vdovství v Písmu a zastavili jsme se u některých životních příběhů vdov, jsme prošli s ohledem na vdovy také církevní dokumenty. Nyní se zkusme zadívat do historie církve a připomenout životy některých vdov, které v církvi žily.

I zde nás bude provázet obdobná nesnáz, na kterou jsme narazili již v Písmu a která se odráží i svým způsobem v církevních dokumentech. Vdovství samo o sobě je málokde přímo zmiňováno. Žije v církvi na první pohled ne výrazným životem. Vdovy málokdy upozorňují na sebe a bolest, kterou nesou. Zanechávají za sebou viditelné skutky dobra a spolupráce s Bohem, které nejsou přímo dávány do kontextu s jejich vdovstvím.

Ilustrací toho, do jaké míry vstoupily vdovy, které byly svatořečeny či se obecně ví o jejich dobrém životě, do povědomí věřících, mohou být odpovědi studentů 4. a 5. ročníků oboru teologie na CMTF v Olomouci, kteří v letech 1999 až 2005 absolvovali seminář Cesty pastorační rodin v obtížných životních situacích. Jeden blok semináře se zabýval tématem pastorační žen v neúplných rodinách a zahrnoval úvahy nad pastorační svobodných matek, rozvedených a ovdovělých žen. Jako vlastní přípravu k tomu tématu měli studenti vyplnit malý dotazník zaměřený na vědomosti o životě této skupiny. Jednou z otázek bylo: „*Znáte příklad, z osobních postřehů nebo z církevních dějin, kdy pastorační žen po rozvodu či ovdovění přerostla v dobrou spolupráci?*“ Otázka nebyla orientována pouze na vdovy a připouštěla různé výklady. Z 92 studentů teologie jich 49 odpovědělo, že o žádném dobrém příkladu neví, a 2 studenti uvedli mylně sv. Zdislavu⁷⁷. Dá se tedy říct, že bylo celkem 51 negativních odpovědí. To znamená, že více než 55% oslovených si nevzpomnělo na příklad života žádné vdovy v církvi. Toto procento lze změkčit tím, že otázka nebyla položena jednoznačně a studenti

⁷⁷ Tato svěťice bývá s vdovstvím mylně spojovaná častěji, jak poznáme v závěru práce, kde budou představeny dotazníky, které vyplnily samy vdovy.

obecně těmto přípravám nepřikládají velkou váhu, na druhé misce vah je ale fakt, že se jednalo o studenty, kteří studovali na teologické fakultě již ve finálním období svého studia a kteří se tedy blížili možnostem praktické pastorační práce. Kladnou odpověď uvedlo celkem 41 studentů, tj. kolem 44% odpovídajících. Tyto odpovědi se ještě dělily do tří skupin:

a) Dva studenti uvedli, že tuto zkušenost znají, ale jako negativní, a uváděli příklady, kdy pomoc kněze vdově měla negativní dopad na jeho kněžský život.

b) Příklad některé vdovy světice či příklad z Nového zákona uvedlo celkem 19 studentů. Mezi nejčastější příklady svatých vdov patřila Alžběta Durynská a Jana Františka de Chantal.

c) Stejně velký počet studentů, tj. 19 uvedlo příklady dobrého života a působení vdov z vlastních farností a jeden z nich uvedl kombinaci zkušenosti jak z vlastní farnosti, tak jméno svatořečené vdovy.

Uvedený rozbor otázky, na kterou odpovídali lidé, kteří žijí aktivně v církvi⁷⁸, dokládá, že umíme zahlédnout jak příklady vdov z historie, tak i dobré příklady z farností. Současně ale připouští i to, že vdovy jsou v církvi ještě málo známé a bohatství jejich životů je málo vynášeno před oči věřících.

I když se zprvu může zdát, že vdov, které se nějak zapsaly do života církve, není mnoho, při bližším zkoumání zjistíme, že se dostáváme do opačného extrému. Setkáme se s tolika příklady vdov, že je obtížné zvolit, kterým z nich se blíže věnovat. Jako určitý pokus o kompromis je v přílohách této práce uveden kalendář vdov uctívaných v církvi, který vznikl vygenerováním vdov z databáze světců, která je uvedena na webových stránkách Římskokatolické farnosti Žižkov⁷⁹. V příloze tedy zmiňujeme 100 vdov, avšak ani toto nejsou všechny vdovy, které byly církví uznány jako následovníhodné příklady svatosti.

⁷⁸ Z těchto studentů se více jak 2/3 připravovalo na kněžství.

⁷⁹ <http://www.farnost-zizkov.cz/?akce=kalendar>. 4. 3. 2009.

O bližší náhled do života několika vdov v církvi se bude snažit následující část textu. Jako klíč jsme zvolili praktické členění, ve kterém respektujeme možnost životní volby vdovy a pohled do historie církve. Podle něj budeme uvádět příklady vdov:

- 1) v době církevních otců
- 2) uzavřely druhé manželství
- 3) vstoupily do již existující formy zasvěceného života
- 4) založily novou formu zasvěceného života

K těmto jednotlivým variantám nabídneme životní osudy některých vdov z historie církve.

6.1 Vdovy v době církevních otců

Životem vdov v prvotní církvi a pravidly pro jejich život se zabývali již apoštolové a v době patristické i církevní otcové. Toto téma jsme částečně již rozebírali a velmi zdařile a podrobně se jím zabývá ve své práci o zasvěcených vdovách Marcela Maria Císařová⁸⁰.

Zasvěcené vdovy žily zpočátku ve svých domech a ve vlastní rodině – podobně jako zasvěcené panny. Jejich vdovský stav a životní hledání byly často formovány některým z církevních otců. Jejich způsob života, dnes bychom řekli v domácnosti, mohl přinášet určitá úskalí, a byly proto církevními představenými povzbuzovány ke společnému životu pod jednou střechou.

6.1.1 Marcella

Jako první mezi příklady vdov vybíráme sv. Marcellu, která mezi prvními ze vznešených římským dam, podobně jako Melánie starší, měla odvahu udělat radikální změnu ve svém životě a vnést do něj prvky křesťanského vzdělávání a odříkání. Marcella se narodila okolo roku 330 a

⁸⁰ Srov. CÍSAŘOVÁ, M., *Některé současné snahy o obnovu stavu vdov v římskokatolické církvi*.

byla ženou v Římě společensky velmi známou, s velkými intelektuálními schopnostmi. V dětství jí zemřel otec, žila pak se svou matkou, mladá se vdala, ale sedm měsíců po svatbě ovdověla. Když se pak o její přízeň ucházel konzul Cerealiss, její matka Albina si velmi přála, aby se dcera znovu vdala. Marcella však již byla ovlivněna biskupem Athanasiem, velkým propagátorem mnišského života a autorem životopisu sv. Antonína, a rozhodla se pro křesťanské ideály a hledala, jak svůj život zasvětit Bohu.

V roce 373 se potkala s Athanasiovým žákem Petrem z Alexandrie, od něž se dozvěděla o mnišském způsobu života i o asketické řeholi panen a vdov. Jako jedna z prvních známých Římanek se rozhodla zasvětit se tomuto způsobu života⁸¹. Ve svém velkém domě na Aventinu zorganizovala skupinu žen a dívek, s nimiž vedla asketický život na způsob zasvěceného společenství. Přicházely sem i jiné urozené Římanky jako Sofronie, Asella, Principia, Marcelína, Lea, dokonce i její matka Albína se později připojila k životu modlitby a sebezapírání⁸².

Marcella se společně s ostatními ženami vyučovala ve znalosti Písma, které společně četly, a vedla jejich společné modlitby. Poznala také Jeronýma a navázaný kontakt využila pro společenství ve svém domě. Jak Jeroným sám dosvědčuje, o všem, co přijímala, předem rozvažovala, a tak ji považoval více za svou kritičku než žákyni. Setkání s Jeronýmem ji ještě více obrátilo k askezi. Marcella byla představitelkou tzv. „domácí askeze“. Zatímco muži s asketickými sklony v té době odcházeli na poušť, aby z ní „učinili město“⁸³, ženy zůstávaly za zdmi svých městských příbytků, aby našly „svoji poušť uprostřed městského shonu“⁸⁴.

Šlo o neformální společenství, v jejichž čele obvykle stála některá z členek s přirozenou autoritou, v tomto případě to byla Marcella. Tato společenství byla podřízena místnímu biskupovi a plnila v církevní obci

⁸¹ Srov. JERONÝM, *Výbor z dopisů*, 1. vyd., Praha: OIKOYMENH, 2006, 309 s., s. 267.

⁸² http://www.katolik.wz.sk/ZIVOTOPISY/JANUAR/Marcela_rimska.html. 7. 3. 2009.

⁸³ Srov. ATHANASIOS, *Vita Ant.* 14,7 (SC 400,174) Cit. podle JERONÝM, *Výbor z dopisů*, s. 10.

⁸⁴ Srov. JERONÝM, *Ep.* 24,4 (CSEL 54, 216) Cit. podle JERONÝM, *Výbor z dopisů*, s. 10.

důležité funkce. V Římě bohaté, vzdělané křesťanské vdovy našly svou realizaci v rámci církevní obce, především v charitativní činnosti a finanční podpoře církve. Jejich společenská prestiž jim dávala značný vliv a v některých případech zřejmě i možnost zasahovat do vnitrocírkevních sporů nebo do učených teologických debat.

Marcella společně s jinými ženami pěstovala tzv. umírněnou askezi, která spočívala v tom, že se oblékaly bez zbytečného přepychu, žily v sexuální zdrženlivosti a dodržovaly pravidelný rytmus postů a modliteb. Důležitou součástí života těchto žen bylo pravidelné sebevzdělávání. Věnovaly celé hodiny společné četbě a výkladu biblických textů a intelektuálním debatám nad nimi. Sama Marcella vlastnila rozsáhlou knihovnu, v níž nechyběly ani čerstvé novinky křesťanské literatury. Marcella se naučila hebrejsky, aby lépe porozuměla Starému zákonu, zvláště žalmům. S těžkými exegetickými otázkami se obracela na Jeronýma. Když učený světec odešel z Říma do Palestiny a tam vedl poustevnický život, udržovala s ním kontakt skrze dopisy.

Marcella si přes svůj obdiv k Jeronýmovi dokázala udržet určitý odstup od jeho radikálního chápání askeze⁸⁵, které převzal od východních otců pouště. Neodešla ani do Betléma, i když na ni v listech naléhaly přítelkyně Paula a Eustochium, které na Jeronýmův podnět založily v těch končinách klášter. Lze odhadovat i to, že v jejich vzájemných vztazích s Jeronýmem došlo k určitému ochlazení⁸⁶. Marcella dala přednost šíření asketického a kajícího života v Římě. Její dům byl po dlouhé roky asketickou a biblickou školou obzvláště pro panny a vdovy z římské šlechty.

Vzájemnému odstupu obou světců by nasvědčoval i fakt, že Jeronýmův nekrolog o Marcellině vznikl až dva roky po její smrti⁸⁷. V dopise Jeronýma Principii je zmíněna Principiina žádost o sepsání textu k počtě Marcelliny památky. Jeroným v úvodu dopisu tvrdí, že se dva roky k ničemu neodhodlal

⁸⁵ Srov. JERONÝM, *Výbor z dopisů*, s. 12.

⁸⁶ Srov. Tamtéž, s. 138.

⁸⁷ Srov. JERONÝM, *Výbor z dopisů*, s. 260.

vinou neuvěřitelného smutku. Není na nás posuzovat, nakolik jde o řečnický obrat a nakolik o skutečnost. Je ale užitečné nepřehlédnout, že život dvou světců a jejich dílo nemůže v konečném důsledku pokazit ani jejich případný nesoulad, ve kterém oba, i třeba se vzedmutými vášněmi, hájili nekompromisně svá přesvědčení.

Jeroným i přes jiné pojetí radikální svatosti Marcellu nakonec vyzdvihuje pro její neuvěřitelnou lásku, kterou planula k Písmu svatému i pro její dodržování umírněného půstu, při němž nejedla maso a víno pila jen nepatrně kvůli žaludku a častým nemocem. Jeroným dále píše, že byla oddaná své matce natolik, že dělala i to, co nechtěla. Jeho názor se zakládá na tom, že Marcella souhlasila s převedením majetku na bratrovy děti, jak o to stála její matka. Jeroným si myslí, že ona sama by raději rozdala majetek chudým, ale že nedokázala matce odporovat. To je ovšem výklad poněkud jednostranný, nasměrovaný tak, aby podtrhl svatost takovou, jakou uznával Jeroným. Těžko si představit, že žena tak sebevědomá, která si dokázala i proti matčině vůli prosadit, že se již znovu neprovdá, která se jako první z Římanek bez ohledu na reakce okolí začala aktivně zajímat o zásady křesťanské askeze a vzdělávání, by nedokázala prosadit naložení se svým majetkem podle svého přesvědčení. Nabízí se možnost, kterou zřejmě Jeroným nedokázal vzít v potaz, totiž že Marcella chtěla se svými příbuznými vycházet v míru a že vztahy v rodině pro ni byly důležitější než vyhrocené následování Jeronýma a jeho představ o dokonalosti. Z tohoto pohledu se jeví přirozenější, že sama Marcella usoudila, že bude lepší, aby majetek dala do rukou svých příbuzných a uchovala tím dobré příbuzenské vztahy.

V závěru života se už přibližně sedmdesátiletá Marcella uchýlila na svůj statek poblíž Říma. Následovala ji tam její duchovní dcera Principia. Obě se vrátily do města až při gótské invazi koncem srpna r. 410. Barbarští vetřelci vpadli do jejího domu a Marcellu surově zbili. Snažila se před nimi ochránit mladou Principiu a jen s námahou se jí to podařilo. Obě se

zachránily útekem do baziliky sv. Pavla za hradbami. Podle legendy z ní vojáci chtěli dostat informace o tom, kam ukryla svůj poklad, který v tak velkém domě očekávali nalézt. Nedokázali pochopit, že v takovém domě může žít někdo v dobrovolné chudobě, kdy jediným bohatstvím jsou knihy. Zakrátko poté Marcella zemřela zlomena vysokým věkem a prožitým utrpením. Přesné datum její smrti není známo.

Marcella byla zralou osobností, která dokázala při své konverzi najít sama sebe, stát za svým názorem. Její víra, touha po vzdělávání i styl jejího života byl přínosem a vzorem pro ženy kolem ní.

6.1.2 Paula

Druhou vdovou, o které se zmíníme, je současnice sv. Marcellly, sv. Paula Římská. Přestože byla ženou zcela jiného naturelu než Marcella a potřebovala se vždy v životě opřít o mužskou autoritu, je příkladem vdovy, která i přes svou křehkost zanechala v církvi viditelnou stopu.

Paula patřila do skupiny římských dam, jejichž život radikálně ovlivnila víra a duchovní vedení Jeronýma. Narodila se v Římě na jaře roku 347. Její matka Blesilla pocházela z urozeného římského rodu a otec, senátor Rogatus, měl řecké předky, oba byli křesťané. V patnácti letech se Paula vdala za Julia Tossocia, který o křesťanství nejevila zájem, ale své ženě v životě podle křesťanských zásad nebránil. Žili spolu v dobrém manželství, měli pět dětí, čtyři dcery a jednoho syna. Jejich rodina byla významná a bohatá a Paula přiměřeně tomu i žila, přepychově se oblékala, měla drahé účesy a vše, co dopovídalo její společenské vrstvě. Velký obrat v jejím životě znamenala smrt jejího manžela, který zemřel po sedmnácti letech manželství, když jí bylo 32 let. Poté se Paula a její dcera Eustachium staly častými hosty v domě Marcellly.

Marcella je v odborné literatuře tradičně představována jako nezávislá intelektuálka, zatímco Paula jako méně přemýšlivý a spíše submisivní typ. Je

však otázkou, nakolik tato představa odpovídá realitě⁸⁸. I ve svém domě, po vzoru domu Marcelly, Paula zavedla společnou modlitbu, rozjímání o Písmu a věnovala se charitativním skutkům, na které hojně dávala ze svého majetku. Na námitky svých příbuzných, že tímto své děti obírá o dědictví, reagovala slovy, že jim zanechává vzácnější dědictví: Kristovo milosrdenství.

V roce 382 přišel do Říma z Cařihradu Jeroným, jako doprovod biskupa Epifania. Paula poskytla biskupovi po dobu jeho pobytu v Římě k obývání svůj dům a od něj se dozvěděla o rozvíjejících se asketických společenstvích v Palestině a Egyptě. Jeroným po biskupově odchodu zůstal v Římě u papeže Damase a pořádal biblické přednášky v domě Marcelly. Paula je s velkým zájmem navštěvovala a seznámila se s Jeronýmem, který na ni hluboce zapůsobil a získal si její důvěru. V té době již Paula uměla latinsky díky své matce a řecky díky otci, pod Jeronýmovým vedením se naučila hebrejsky, dokázala to rychle a snadno a z žačky se stala spolupracovnice. Jejich vztah neminuly pomluvy.

V roce 384, když papež Damasus zemřel a Jeroným byl považován za jeho možného nástupce, jeho nepřátelé údajně podplatili otroka, aby dosvědčil u soudu, že Jeroným a Paula jsou milenci. Toto společně s komplikovanou Jeronýmovou povahou vedlo k tomu, že byl ze seznamů adeptů papežství vymazán a dalším papežem se stal Siricius. Jeroným se musel hodně snažit o očištění svého a Paulina jména, podařilo se mu dosáhnout toho, že otrok před soudcem svá obvinění odvolal⁸⁹. Ještě jedno velké trápení čekalo na Paulu. Poté, co její nejstarší dcera Blesilla po sedmi měsících manželství ovdověla, účastnila se setkání s Jeronýmem společně s matkou a nechala se ovlivnit ideály přísné askeze, jak je slyšela od

⁸⁸ Srov. JERONÝM, *Výbor z dopisů*, s. 12-13.

⁸⁹ Srov. JONESOVÁ, K., *Velké ženy duchovní tradice I.*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 157., ISBN 80-7192-568-3, s. 123-127.

Jeronýma, a to do té míry, že přísný půst vedl v roce 384 až k její smrti⁹⁰. To velmi zasáhlo citlivou Paulu, která se na jejím pohřbu zhroutila.

Po smrti Damase nový papež Siricius nejevil o Jeronýmovy služby už takový zájem. Asketický učenec v roce 385 odcestoval z Říma a nakonec se usadil v jeskyni v Betlémě. Paula se rozhodla, že jej bude společně se svou dcerou Eustochoium do Svaté země následovat. Zde pak založila ženský klášter. Zbylým třem dětem, které zůstaly v Římě, dala dostatečně velký podíl z rodinného majetku. Dceři Paulíně, která se již mezitím vdala, svěřila mladší, již dospělou Rufínu⁹¹ a nedospělého syna Tossocia. Zbylou část majetku Paula prodala, aby měla prostředky na cestu a realizaci svých plánů.

V roce 386 se usadila v Betlémě a zřídila zde tři budovy, jednu pro Jeronýma a ostatní mužské mnichy, druhou pro ženskou komunitu a třetí pro poutníky, kteří přicházeli do Svaté země. Představenou ženské komunity se stala Paula a po její smrti Eustochium. Paula trávila čas rozdělený mezi práci, modlitbu a studium. Z Říma jí přicházely těžké zprávy, dozvěděla se postupně o smrti všech svých dětí. Rufinus po sobě zanechal dceru, která se též jmenovala Paula a která později vstoupila do kláštera, který založila její babička.

Paula mimo jiné své zásluhy také povzbuzovala a hmotně podporovala Jeronýma při jeho překladatelské činnosti Písma. Má tedy také svůj podíl na hodnotách, které v biblické vědě Jeroným církvi předal. Poslední tři roky života prožila Paula nemocná, odkázaná na pomoc dcery Eustochium. Na začátku roku 406 umírá a její pohřeb byl slavností místní církve za účasti místních biskupů a věřících⁹².

Paula šla za svou vírou a v této cestě ji neodradila ani smrt jedné z dcer na následky postu. Přestože je mnohdy představována jako slabá, submisivní žena, je schopná rozlišit svou cestu od cesty svých dětí, což je pro mnohé

⁹⁰ Srov. JERONÝM, *Výbor z dopisů*, s. 14.

⁹¹ Některé prameny uvádí, že Rufína zemřela již v dětském věku, viz JERONÝM, *Výbor z dopisů*, s. 152.

⁹² <http://www.katolik.wz.sk/>. 7. 3. 2009.

matky dnes velmi obtížné. Dokonce dělá to, co by bylo v očích dnešních matek zcela nemyslitelné, nechává děti, i nedospělého syna vyrůstat v jejich původním prostředí a vydává se na dalekou cestu, o které poznala, že je její, a ne cesta celé její rodiny. O tom, že její rozhodnutí bylo rodinou akceptováno, může svědčit například to, že její syn pojmenoval svou dceru jejím jménem, a ta po jeho smrti přichází do míst, kde Paula žila.

6.1.3 Fabiola

Třetí vdovou z patristické doby, u které se zastavíme, bude svatá Fabiola. O Fabiole toho na rozdíl od Pauly víme mnohem méně, v materiálech přeložených do češtiny se mnoho o jejím životě nedozvíme. Přesto je její osud velmi osobitý a na dobu, ve které žila, hodně neobvyklý. Dokonce se jí podařilo překlenout propast času a oslovit i dnešní ženy. Stala se patronkou žen, které prošly rozvodem a poté se snaží svůj život žít ve světle evangelia. Je ženou, která byla rozvedenou, následně vdovou a nese v sobě zkušenosti obou.

Nevíme přesně, kdy se narodila. Žila ve 4. století, pocházela z patricijské rodiny Fabiovců. Fabiola byla jednou z žaček Jeronýma, ale jejich vztahy byly jednu dobu velmi chladné, neboť Fabiola byla živoucí, vášnivá a tvrdohlavá, což bylo autoritativním Jeronýmovým představám o svatosti žen hodně cizí. Nějakou dobu byla členkou *kroužku kolem Jeronýma*, ale odpadla, když jí prostopášný způsob života jejího manžela učinil manželství nesnesitelným. Civilně se rozvedla a ještě za života svého muže si vzala jiného. I z pohledu dnešní doby se jeví její počínání jako problematické. Zvláště to, že si našla druhého muže, s kterým žila z hlediska křesťanské morálky v neplatném manželství. Křesťané neschvalovali špatné zacházení s ženami, které nebylo v patriarchální době ničím neobvyklým, ale nesouhlasili ani s dalším nezákonným manželstvím. Fabiola tak žila ve veřejném hříchu. Po smrti obou svých mužů se vrátila zpět do církve a podstoupila v Lateránské bazilice veřejné pokání a byla přijata zpět do

společenství věřících papežem Siriciem. Od Jeronýma se dozvídáme, že stavěla jako kajícnice na odív svou špínu, když odmítala vstoupit do lázni a nepečovala o své tělo⁹³.

V r. 395 navštívila Fabiola Jeronýma v Betlémě, kde byl ve sporu s jeruzalémským biskupem Janem kvůli Origenovu učení. Biskup Jan se snažil využít jejího přátelství, aby Jeronýma ovlivnil, ale ona se nedala využít. Měla v úmyslu se v Betlémě usadit jako poustevnice a spolupracovat s Jeronýmem. Nebyla však schopná žít samotářským životem a také hrozilo nebezpečí vpádu Hunů, proto i s Jeronýmem a jeho druhy uprchla do Jaffy a pak sama zpět do Říma. V Portu nechala spolu se sv. Pammachiem, zetěm Pauly, postavit velký útulek pro chudé a nemocné. Bylo to první zařízení tohoto druhu v západní Evropě. Až do své smrti v roce 399 plna nadšení plánovala další projekty, které by mohla uskutečnit v zámoří. Dávala velké dary kostelům i komunitám⁹⁴. Nemocné ve špitále, který založila, sama ošetřovala a také je sama sbírala v ulicích Říma. Hned po své smrti byla uctívána jako světice a jejího pohřbu se zúčastnil obrovský dav lidí. Jeroným si Fabioly velmi vážil a po její smrti o ní napsal slavnou chvalořeč⁹⁵.

Svatá Fabiola je příkladem vdovy a zároveň veřejné hříšnice, která i díky své vášnivosti a impulsivnosti dokázala přejít z temné stránky svého života do světla Kristova milosrdenství a dobroty. Je nadějí pro všechny, kdo mají pocit, že jejich život je už nenapravitelně zkažený. Ukazuje, že vždy existuje cesta k dobru a může přinést plody svatosti a dobra pro lidi kolem.

V patristické době jsme se potkaly s třemi vdovami, které se mohly i osobně znát a všechny tři byly ovlivněny stejnou církevní autoritou, Jeronýmem. Přesto jsou jejich životní osudy značně rozdílné. Každá z těchto žen šla svou osobitou životní cestou a mohou tak oslovit zcela rozdílné vdovy, vždy však se stejným účinkem. Každá z nich jakoby v jiné tónině a

⁹³ JERONÝM, *Výbor z dopisů*, s. 35.

⁹⁴ <http://www.abcsvatych.com/mesice/a12/prosinec27.htm>. 7. 3. 2009.

⁹⁵ <http://www.knazi.sk/svati/fsvaty.php?svid=2>. 7. 3. 2009

v jiném rytmu zpívá stejný chvalozpěv Kristu, který je oslovil a stal se cílem jejich života. Vidíme na nich, jako budeme vidět i na životě dalších vdov, že povolání k zasvěcenému životu je jedno, ale má nepřeberné množství variant, které napomáhají tomu, aby v nich mohl člověk využít to, co je pro něho samotného charakteristické.

6.2 Vdovy, které uzavřely druhé manželství

Po vdovách, které žily v prvotní patristické době a které nám nabídly velkou šíři toho, jak po ovdovění může život ženy probíhat, se obrátíme k vdovám, které se po ovdovění znovu provdaly.

Zde bylo hledání životních osudů vdov snad nejobtížnější. Důvodem je různé pojetí kritérií svatosti v dějinách církve. Nejvýše hodnotili církevní otcové panenství a panictví, tj. neporušenost s cílem, aby člověk celý, nerozdělený, patřil Bohu⁹⁶. Z tohoto důvodu již samo manželství nemělo moc velký kredit a někteří autoři hledí dokonce na druhé manželství vdovy jako na přestrojené cizoložství⁹⁷. Ve svém dopise Marcelle Jeroným píše, že vdova zbavená manželských pout nemá jinou povinnost než setrvat ve svém vdovském údělu⁹⁸. Tento názor není ničím novým, už řečtí autoři chválí vdovu, která se znovu neprovdala⁹⁹. Církevní hodnostáři také ovlivnili občanské zákonodárství, v němž byly preferovány děti z prvního manželství, v případě druhého sňatku mohla vdova ztratit i možnost poručnictví svých dětí. Nutno přiznat, že u vdov po vlivných osobnostech, hlavách království apod. byl druhý sňatek královny často i možností jak získat politickou moc a mohl ohrozit kontinuitu tradičně vládnoucích rodů. Zmínky o tom najdeme i v české historii. Například Karel IV. vtělil do konceptu zemské ústavy *Maiestas Karolina* §37 zapovězení nového sňatku korunované královny

⁹⁶ Srov. JERONÝM, *Výbor z dopisů*, s. 20.

⁹⁷ K nim patřil například Athenagoras, Tertulián, Jeroným i Jan Zlatoústý. Augustin na rozdíl do nich jasně prohlašuje nové manželství za přípustné. Srov. MARCHAL, H., *Vdovství – vdova*, s. 44-45.

⁹⁸ Srov. JERONÝM, *Výbor z dopisů*, s. 147.

⁹⁹ Například: Penelopa a Andromaché. Platon nazývá druhé manželství katastrofou. Srov. MARCHAL, H. *Vdovství – vdova*, s. 43.

s domácím velmožem nebo libovolným obyvatelem českého království pod přísnými tresty¹⁰⁰. Karlův kodex český sněm jako celek nakonec nepřijal, ale odsouzení a přímá kriminalizace druhých nerovných vdovských sňatků jeho vynucené odvolání přežily¹⁰¹.

Při reflektování minulosti vidíme, že pohled na druhé manželství negativně ovlivnily vlivy duchovní – názory přísných asketiků na manželství a také vlivy mocensko-politické. To vše prostupovalo celkově pohled a smýšlení společnosti na druhá manželství natolik, že se můžeme setkat s názory, že druhé manželství, byť je u vdovy tolerováno, je něčím, k čemu by se žena duchovně na výši neměla uchýlit. V literatuře například najdeme možnost, že matka sv. Dominika, blahoslavená Jana z Azy, byla znovu provdanou vdovou¹⁰², a zároveň můžeme nalézt i názory, které možnost, že Jana z Azy coby vdova vstoupila do manželství s otcem sv. Dominika¹⁰³, považují za pokusy snížit její důstojnost a vznešenost¹⁰⁴.

Přes tyto obtíže lze v historii nalézt i záznamy o znovu provdaných vdovách, které byly chloubou svého stavu. U některých z nich se nyní zastavíme.

6.2.1 Adelaida

Adelaida (Adelheid) se narodila v roce 931 v Burgundsku. Byla dcerou krále Rudolfa Burgundského, který ji brzy zasnoubil s Lotarem Italským, jehož si v šestnácti letech vzala. Spokojené manželství, z něhož vzešla dcera Emma, trvalo jen tři roky. V roce 950 Lotar umírá, snad byl otrávený

¹⁰⁰ Trestem bylo, že královna vdova pozbude svého věnného práva a bude vyhnána ze země, stejně by byl potrestán i její manžel i jeho potomstvo do prvního pokolení.

¹⁰¹ Byly to reakce na sňatek Violy Těšínské, vdovy po Václavu III., s Petrem z Rožmberka, také Alžběty Rejčky, vdovy po Václavu II. a po Rudolfu Habsburském, která pak udržovala vztah s panem Jindřichem z Lipé, a také na druhý sňatek Kunhuty, uherské vdovy po Přemyslu Otakarovi, se Závišem z Falkenštejna. Srov. ŠAROCHOVÁ, G.V., *Radostný úděl vdovský – Královny - vdovy přemyslovských Čech*, Praha: Nakladatelství Dokořán, 2004, ISBN 80-86569-24-1. s 108.

¹⁰² Srov. MISZTAL, H., *Svatí a blahoslavení laici*, Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2004, 591 s., ISBN 80-7266-183-3, s. 139.

¹⁰³ Tento údaj je historicky sporný a s jistotou není doloženo ani jedno ani druhé.

¹⁰⁴ Srov. CARRO, V. D., *Domino de Guzman*, Madrid: OPE Guadalajava, 1973, 826 s., ISBN 84-7188-133-0, s. 282.

vévodou Berengarem z Ivrey, který toužil získat moc nad celou říší. To se mu skutečně podařilo. Adélu zbavil všech nároků na trůn, a aby dal své pozici alespoň nějakou legitimitu, žádal po Adéle, aby si vzala jeho syna. Protože Adéla jeho návrh odmítla, nechal ji Berengar zavřít i s dcerou do vězení, kde ji týral. Odtud ji vysvobodil její kaplan, který se do jejího vězení prokopal pod zemí.

Společně utekli do pevnosti Canossa. I přesto, že Berengar nechal pevnost obléhat, se jim podařilo poslat žádost o pomoc německému králi Otovi I. Ten prosbu vyslyšel a samozvaného krále Berengala porazil. Když bylo Adelaidě 20 let, vzala si Otu I. za manžela a o 11 let později, tedy v roce 962, byli v Římě korunováni jako první císař a císařovna Svaté říše římské. I přes císařský majestát si Adéla uchovala citlivost pro potřebné, které hojně podporovala.

V roce 973, když bylo Adelaidě 42 let, její manžel Ota I. zemřel. Vlady se ujímá jejich společný syn Ota II.¹⁰⁵ Mezi ním a Adélou však dochází ke sporům. Ty nabývají na síle, obzvláště když Otova manželka Theofana manžela proti matce navádí. Adéla raději odchází do ústraní, do Burgunska, kde zakládá četné kláštery a uvádí do života reformy clunyjského hnutí. V tomto ústraní žije 10 let, do roku 983, kdy její syn Ota II. umírá a jeho nástupci Otovi III. jsou pouhé tři roky. Ačkoliv by se na jeho zastupování měly podílet jak matka, tak i babička, je Adéla Theofanou přinucena se této pozice vzdát. Osm let nato, v roce 991, Theofana umírá a tehdy již šedesátiletá Adéla ve spolupráci s mohučským biskupem vykonává vládu za nezletilého Otu III. Po čtyřech letech se patnáctiletý Ota III. ujímá vlády a Adéla ve svých 64 letech odchází do kláštera v Salzu v Alsasku, kde žije až do své smrti¹⁰⁶. Svatořečena byla roku 1097 papežem Urbanem II.

¹⁰⁵Srov. SHAUBER, V. - SCHINDLER, H.M., *Rok se svatými*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, , 1994, s. 702. s. 649.

¹⁰⁶Srov. <http://www.abcsvatych.com/mesice/a12/prosinec16.htm>. 8.12.2008.

Začátek životního příběhu Adelaidy může vypadat romanticky, krásná princezna nepřistoupí na nepoctivé návrhy zrádce a vraha manžela a je jím potrestána. Díky pomoci věrných a náklonnosti dobrého krále překoná všechny nástrahy a svého zachránce si vezme za manžela. Když si ale uvědomíme, jakými obtížemi devatenáctiletá vdova a matka malé dcery musela projít, jde romantika stranou. Bohužel nebyla první ani poslední vdovou v dějinách, které byla její práva odírána. O Adelaidě lze říci, že zažívala ve svém životě strmé vzestupy a pády. Z královského paláce do vězení, z císařského postu do dobrovolného vyhnanství. Přežila mnoho svých příbuzných, dva manžely, syna a snachu.

Adelaida je příkladem ženy - vdovy, která se svůj čas snažila vždy využít k dobrému, a to v každé situaci, do které se dostala. Pokud byla císařovnou, snažila se být dobrou císařovnou, když bylo třeba, aby se pro dobro země stáhla z politické scény, využila v exilu své uvolněné síly pro dobro církve. Adelaida se ukazuje jako žena schopná ustoupit ze svých osobních zájmů a práv a několikrát ve svém životě udělat radikální změnu. Chápala vládu jako úkol svěřený od Boha, pro dobro jiných, proto zůstávala otevřená pro tázání se, co je teď v Božích očích nejlepší a co má se svým životem udělat. Když se potřetí, naposledy, ujímá péče o císařství, je jí už šedesát let. V úctyhodném věku šedesáti čtyř let, když ji její vnuk už nepotřebuje, odchází tato statečná žena do kláštera v Alsasku, kde v roce 999 ve svých 68 letech umírá. Adelaida je vdovou, která může se sv. Pavlem říci, že uměla žít v dostatku i nedostatku a že moc, majetek i pronásledování a ústraní dokázala využít v dobro jak lidí kolem sebe, tak i v dobro své.

6.2.2 Paní Sybila, matka sv. Zdislavy

Svatá Zdislava bývá často, ovšem mylně jmenována mezi příkladnými vdovami. Je to nejspíše díky jejímu dobrému životu, naplněnému péčí o druhé. Zdislava vdovou nebyla, ale mnoho se jistě naučila od své matky Sybily, která se vdovou stala hned několikrát. Paní Sybila nám bude

příkladem vdovy, která se znovu provdala a jejíž život byl plný dobrých rozhodnutí. I když není svatořečená, existuje o ní a jejím životě dostatek zpráv a je to život opravdu zajímavý. Svým životním příkladem, viditelně prožívanou zbožností v rodině má Sybila velký podíl na svatosti své dcery sv. Zdislavy.

Sybila přišla do Čech ze Sicílie kolem roku 1210 jako dvorní dáma budoucí královny Kunhuty. Sicílie byla v té době jednou z kulturně nejvyspělejších zemí západní Evropy. Nevíme, z jakého byla rodu, ani není znám přesný rok jejího narození. Sybila byla přitažlivá nejen svou cizokrajnou krásou, temperamentem, vzdělaností, ale i zbožností.

V Čechách se poprvé vdala za velmože Bohuše, ten ale brzy zemřel a ona se stala poprvé vdovou. Kolem roku 1215 se vdala Sybila podruhé, za moravského velmože pana Přibyslava, jejich manželství trvalo přes třicet let a narodilo se jim pět dětí. Kronikáři o Sybile píší, že přinesla do rodiny pana Přibyslava hluboký duchovní život. V tomto ovzduší se proměnil drsný bojovník Přibyslav na člověka žijícího duchovním životem natolik, že o něm může kronikář napsat, že se stal „duchem mnich“ .

Jak Přibyslav, tak i Sybila soustředili svou přízeň na církev a kláštery, které byly středisky kultury a zbožnosti. Oba věnovali nejvíce péče cisterciáckému klášteru a kostelu v nedalekém Žďáru. Příchodu samotných cisterciáků se Přibyslav již nedočkal, zato život Sybily se s tímto klášterem prolne několikrát, zvláště ke konci jejího života. S královnou Kunhutou podporovala Sybila také například dominikánský klášter rozjímavých sester v Brně, založený roku 1239. Z pěti dětí, které se Sybile narodily, umírají nejmladší dvě, Petr a Libuše, jako malé. Nejstarší tři dcery, Zdislava, Eufémie a Eliška, jsou po dobu svého dospívání obohacovány osobností své matky. Svata Zdislava od ní nejspíše přijala nejen svou zbožnost, ale i zájem o lidi a první léčitelské znalosti. Všechny tři dcery se vdaly za moravské a české velmože.

Po smrti Přibyslava se Sybila vdává potřetí, za pana Jindřicha, který je tchánem její dcery Elišky. Její třetí manžel Jindřich se zúčastnil zakládání kláštera brněnských dominikánek, a to dávno před tím, než si vzal za ženu Sibylu, která tento klášter také podporovala. Zdá se tedy, že oba měli velmi obdobné zájmy. Jejich manželství však netrvalo dlouho a Jindřich umírá.

Po smrti třetího manžela odchází paní Sybila k cisterciáckému klášteru ve Žďáru, kam ji následuje i její ovdovělá dcera Eufémie a její služebná Leoparda. Zde žijí po způsobu poustevnic v malých domcích vedle kláštera a v tichu vyšívají kostelní roucha a pomáhají klášteru a kostelu¹⁰⁷. Sybila umírá v roce 1262, deset let po smrti své dcery sv. Zdislavy, v té době jí mohlo být okolo 70 let, a je pochována v klášterním kostele ve Žďáru. Má za sebou bohatý život v nové vlasti, kterou přijala za svou a které se snažila přispět vším dobrým, co znala ze Sicílie. Paní Sybila, bývalá královnina průvodkyně, vznešená a bohatá manželka tří českých velmožů, matka pěti dětí, mezi nimi i sv. Zdislavy, umírá naprosto chudá, všeho se vzdala ve prospěch žďárského kláštera.

Paní Sybila musela za svůj život dokázat mnohé, sžít se s novým prostředím a přizpůsobit se zemi, do které přišla jako mladé děvče. Stejně tak se musela umět přizpůsobit svým třem manželům. Podle dokladů o jejich rodinném životě dokázala do každé rodiny, kterou založila, přinést potřebnou dobrotu a tíhnutí k zbožnému životu. K jejímu bohatě naplněnému životu ženy, manželky, matky, vdovy lze výstižně položit známý citát: „Ženu statečnou kdo nalezne? Je daleko cennější než perly.“ (Př 31,10)

6.2.3 Adrienne von Speyer

Za třetí vdovou půjdeme do nedaleké minulosti. Byla natolik výraznou osobností, že i reakce na ni mohou být odlišné. Ještě dnes mohou žít lidé, kteří ji osobně znali. Adrienne von Speyer (1902 -1967) byla současnou

¹⁰⁷ Srov. SVATOŠ, A., *Blahoslavená Zdislava*, Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1948, s. 181., s. 29- 36.

švýcarskou konvertitkou, mystičkou, lékařkou a autorkou více než šedesáti knih s duchovní a teologickou tematikou. Popis života Adrienne von Speyer, který následuje, vychází z knihy *Firsz Glance at Adrienne von Speyer*¹⁰⁸. V českém jazyce vyšlo od ní již několik knih¹⁰⁹, ale její podrobnější životopis u nás přeložen nebyl.

Adrienne se narodila 20. září 1902 ve Švýcarsku v protestantské rodině. Její otec Theodor byl oční lékař a matka Laure pocházela z rodiny proslulých hodinářů a klenotníků. Adrienne byla druhorozená ze čtyř dětí. Velmi hluboký vztah si Adrienne vytvořila se svou babičkou, svatou a zbožnou ženou. Dobrý vztah měla také k otci, který se k ní choval s respektem a porozuměním, často ji brával s sebou do nemocnice, aby navštěvovala nemocné děti. S matkou si příliš nerozuměla.

Už v průběhu prvních školních let spolu se svými přáteli založila společnost pro ty, kdo žili v chudobě. Během studia na střední škole vytýkala učitelům náboženství neschopnost diskutovat o jiných pravdách náboženství, speciálně o katolickém učení. Na střední školu vstoupila s úmyslem stát se lékařkou, toto rozhodnutí bylo podporováno otcem, ale její matkou ne. Ta dosáhla toho, že po dvou letech střední školy, aby zabránila jejím aktivitám, které vedly k častému sdružování s chlapci, strávila Adrienne rok na pokročilé dívčí škole. S opuštěním střední školy se však nesmířila, tajně po nocích studovala řečtinu, aby udržela krok s ostatními. Nakonec jí otec návrat na střední školu dovolil.

Přestože byla jedinou dívkou ve své třídě, byla velmi populární díky svému kouzlu, humoru a přirozeným vůdcovským schopnostem. V listopadu 1917, tj. ve svých 15 letech, prožila mystické vidění, zjevení Marie obklopené anděly a svatými a snad proto její pozdější práce byla vždy

¹⁰⁸ http://www.ignatiusinsight.com/authors/adrienne_von_speyr.asp. 16. 12. 2008. Překlad Marie Stavinohová.

¹⁰⁹ V češtině byly vydány od Adrienne von Speyer knihy: *Člověk před Bohem*; *Eliáš*; *Lumina*; *Slova na kříži*; *Služebnice Páně*.

poznámena mariánským charakterem. Přibližně v tomto období po smrti otce začala Adrienne navštěvovat dvě školy, obchodní a střední.

V roce 1918 utrpěla celkový tělesný kolaps důsledkem tuberkulózy obou plicních laloků. Lékaři mysleli, že do roka zemře. Léčila se v Leysin u své příbuzné. Zde Adrienne trávila čas čtením a učením se ruského jazyka. Právě tady se často modlila v katolické kapli a pocítila silné volání ke katolické církvi. Mezitím se její odcizení s matkou ještě prohloubilo.

Po přeložení na střední školu v Basileji se rychle naučila německy a v tom samém čase se zapsala do intenzivních kurzů angličtiny, aby dohnala zbytek své třídy. Její matka pro ni našla zaměstnání a potenciálního manžela, ale Adrienne se rozhodla stát se lékařkou, to vedlo k dlouhému období mlčení mezi matkou a dcerou. Adrienne pokračovala ve svých studiích a nemocniční praxi, za své lékařské studium platila doučováním jiných. Balthasar o této její zkušenosti uvedl, že tyto a další zkušenosti Adrienne naučily hledat Boha, kterého se jí dosud nepodařilo opravdově nalézt, ve své službě bližním.

Adrienne se snažila být zastánkyní spravedlnosti. Když se jeden z jejích profesorů postavil na stranu lékaře, který dal pacientovi injekci, jež ho okamžitě zabila, a který svou vinu svedl na zdravotní sestru, Adrienne podnítila spolužáky k bojkotu profesorových přednášek na tak dlouhou dobu, že musel přestoupit na jinou univerzitu.

Ve svých 25 letech potkala profesora historie Emila Dürra, vdovce se dvěma mladými syny, kterého si vzala za manžela. Krátce po svatbě Adrienne složila státní zkoušky a stala se první ženou ve Švýcarsku, která zastávala lékařskou praxi. Byla úspěšná, denně měla mezi šedesáti až osmdesáti pacienty. Adriennin manžel ale po sedmi letech manželství v roce 1934 náhle umírá. Dva roky poté, ve svých 34 letech, se v roce 1936 Adrienne provdala za spolupracovníka svého prvního manžela, Wenera Kaega, který převzal křeslo profesora Dürra na univerzitě v Basileji.

V průběhu několika následujících let se Adrienne několikrát neúspěšně pokusila kontaktovat katolické kněze, v touze přestoupit do katolické církve. Na podzim 1940 byla představena otci Hans Urs von Balthasarovi, který byl v té době studentským kaplanem v Basileji. Svěřila se mu s touhou stát se katoličkou a byla jím na svátek Všech svatých ve svých 38 letech pokřtěná a brzy nato byla i biřmována. Jednou v noci krátce po své konverzi uviděla během cesty domů před svým autem obrovské světlo a slyšela hlas, který říkal: Měla bys žít na nebi a na zemi. Toto vidění bylo předzvěstí toho, co následovalo v jejím životě.

Adrienne patří mezi velké mystičky moderní doby, které významnou měrou doplnily tradiční chápání mystiky. Adrienne byla obdarována mnoha dary autentické mystické modlitby. Balthasar považoval otevřenost k Božím vnuknutím spolu s hlubokou osobní komunikací se svatými za jednu z hlavních charakteristik její modlitby. Během mnoha let Adrienne vídala svaté i jiné zbožné lidi v modlitbách, a co viděla, diktovala otci Balthasarovi – zatímco byla ve stavu mystické modlitby.

Mezi příklady žen, které jsou v novověku duchovními rádkyněmi a inspirátorkami velkých osobností a připomínají tak prorokyně známé ze starokřesťanských obcí, jmenuje Otto Mádr¹¹⁰ i Adrienne von Speyr. Adrienne se podařilo vytvořit přátelská pouta s mnoha velkými katolickými mysliteli: Romano Guardini, Hugo Rahner, Erich Przywara, Henri de Lubac, Reinhold Schneider.

Adrienne bývala často nemocná a měla stálou bolest zad, která ji nutila proležet dlouhá časová období. Pravidelně onemocněla vždy před Velikonocemi, říkala, že je to kvůli Velkému pátku. Navzdory svému fyzickému strádání se soustředila na pomoc ostatním a trávila čas utěšováním a povzbuzováním nemocničních pacientů. Od třiceti osmi let trpěla mnohými nemocemi (včetně infarktu, cukrovky, těžké artritidy a

¹¹⁰ <http://ukz.katolik.cz/texty/sbornik1.htm>. 16.12.2008.

nakonec i slepoty). Zároveň s růstem fyzické slabosti rostou i její mystické zkušenosti (včetně stigmat) a blízké přátelství s otcem von Balthasarem, který ji duchovně doprovázel a stal se jejím zpovědníkem. Adrienne Balthasarovi diktovala své mystické zkušenosti, včetně jejího chápání několika knih Bible (dopisy sv. Jana, některé Pavlovy, Apokalypsa a části Starého zákona). Balthasar dosvědčil, že mu diktovala víc než půl hodiny denně a v průběhu prázdnin příležitostně i dvě až tři hodiny. Výsledkem bylo zhruba šedesát knih z let 1940 až 1953.

Adrienne společně s otcem Balthasarem založila v roce 1944 sekulární institut Johannesgemeinschaft. Když jí bylo padesát let, byla natolik nemocná, že lékaře udivovala tím, že žije. Ve svých padesáti dvou letech musela Adrienne ukončit svou lékařskou praxi. Dny pak trávila modlitbou, spravováním šatů pro chudé a čtením. Tři roky před smrtí oslepla a o jejích posledních měsících řekl Balthasar, že byly naplněny nepřetržitou bolestí, kterou nesla s velkou vnitřní vyrovnaností, vždy soustředěná na ostatní a neustále se omlouvající za to, že jim způsobuje takové starosti. Zemřela 17. září 1967, na svátek sv. Hildegarda, který byl také mystikem a lékařem.

Balthasar považoval za její nejcharakterističtější vlastnosti radostnost, odvahu a schopnost uchovat si dětskou čistotu a kouzlo. Její odvaha jí umožnila přečkat období za období všechny druhy duchovního a tělesného strádání. Ve svých mystických stavech měla účast na Kristově agónii v Getsemanech a na kříži. Když pochopila její důležitost pro spásu světa, nepřestávala se tohoto utrpení dožadovat.

V Adrienne von Speyer se setkáváme s osobností novodobé mystičky, která dosud není zcela pochopena a známa. Příkladem může být i její životopis, který je k dispozici. Nedožíváme se téměř nic o jejím soukromém životě, o jejích adoptovaných synech z prvního manželství, nic o jejích dvou manželstvích. Rysy, které z jejího života vystupují, jsou její nasazení pro lékařství, hledání víry, mystické zkušenosti a hluboký vztah s Bohem, přijetí života s bolestí a ochota nechat se duchovně vést. Je osobností, jejíž dary

ještě nebyly všechny dostatečně objeveny a přijaty. U Adrienne je vdovství do jejího života zařazeno jakoby nepostřehnutelně, překryto výraznějšími skutečnostmi. Ve své knize o Marii píše Adrienne, že Mariin život je shrnut v jejím „ano“, které svazuje její život jako snop, který se na začátku a na konci rozšiřuje, a tímto ano dostává svůj smysl a podobu¹¹¹. V těchto slovech můžeme zahlédnout Marii a společně s ní i Adrienne Speyer.

6.3 Vdovy, které vstoupily do některé z již existujících forem zasvěceného života

Po vdovách, které vstoupily opakovaně do manželství, se obrátíme k vdovám, které po ztrátě manžela našly svou životní cestu ve vstupu do některé z již existujících forem zasvěceného života. Známý je příklad matky sv. Kláry, která se po smrti manžela uchýlila do stejného kláštera, ve kterém byla její dcera sv. Klára. V české historii máme zmínku o sv. Přibyslavě, dceři Vratislava a Drahomíry, ta po ovdovění vstoupila do kláštera benediktinek¹¹². Vdov, které šly touto cestou, je v historii církve asi nejvíce. Avšak i v tomto množství nacházíme originalitu ve spolupráci těchto vdov s Božím voláním. Jako příklad vybereme životy tří vdov.

6.3.1 Blahoslavená Marie od Vtělení Martinová

V životopisech svatých najdeme dvě Marie od Vtělení, a obě byly vdovy. Jedna byla civilním jménem Barbe Acarie¹¹³, která vstoupila po

¹¹¹ Srov. SPEYER, A. VON, *Služebnice pána*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993, 145 s., ISBN 80-85527-24-3, s. 5.

¹¹² Srov. RAVIK, S., *O světcích a patronech*, Nakladatelství levné knihy KMa, 2006, 669 s., ISBN 80-7309-343-X, s. 550-552.

¹¹³ Srov. JONES, K., *Velké ženy duchovní tradice II.*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, 142 s., ISBN 80-7192-575-6, s. 42-54.

ovdovění k sestřám karmelitkám a přijala jméno Marie od Vtělení. Její jmenovkyní, jejíž život společně projdeme, je Marie Martinová¹¹⁴.

Narodila se 29. 10. 1599 v Tours v rodině pekaře Guyarta jako čtvrté z osmi dětí. Rodina je zbožná a ona se projevuje jako velmi bystré dítě. Ve svých vzpomínkách popisuje sen, který měla v sedmi letech a který ovlivnil její celý život. V tomto snu byla poprvé uchváčena láskou k Bohu, kterého vnímá, a vidí, že je zvána do společenství s ním. V tom snu Marie říká Bohu, že mu chce patřit. V dospívání myslí na řeholní život, ale mamince se zdá, že je pro klášter příliš veselá.

Ve svých osmnácti letech se vdává za továrníka s textilem Claudia Martina. Stává se vyšívačkou v dílně manžela, stará se o jejich domácnost a zažívá nepříjetí od matky svého muže. Po dvou letech se jim narodí syn Claudie. Ve stejném roce se dílna octne na pokraji krachu a v létě, když je chlapec teprve půl roku, její manžel umírá. Přichází starosti s likvidací dílny a nejistota, jak žít dál. Marie čerpá sílu v modlitbě, dostává se jí dalšího mystického zážitku, v němž vidí sebe a všechny své hříchy naprosto reálně a zároveň vidí, jak je omývána krví Božího Syna, který ji přišel vykoupit. Po tomto duchovním zážitku hledá a nachází duchovní vedení. Poznává, že nemá vstupovat do dalšího manželství, jak pro její dobro usilovali její příbuzní. Zruší dílnu po manželovi a vrací se s dítětem ke svému otci.

Zde ji zastihne prosba její vdané sestry, aby jí a jejímu manželovi přišla pomoci při práci v transportním podniku, který švagr vlastnil. Marie váhala s odpovědí, snad chtěla být víc v samotě a v modlitbě? Její zpovědník ji ale vedl k tomu, aby nabídku přijala. Ukáže se, že je to pro ni velká škola, ve které získá mnoho důležitých zkušeností, které později využije. Nejdříve pomáhá při vedení domácnosti, umí oslovovat lidi kolem sebe, získávat je pro Boha. V roce 1624, když má její sestra po dlouhé době manželství naději stát se matkou, svěřuje Marii švagr vedení podniku, aby mohl být u své ženy.

¹¹⁴ Podkladem k životopisu je nepublikovaný soukromý překlad sester voršilek knihy sestry Marie Benedikte Rio OSU: *Dějiny a spiritualita voršilek, II. díl*, Římská unie sv. Voršily, Via Nomentana 236 – I 00 162 Roma, 1989-1990.

Je jí 25 let, celé dny tráví ve stájích, skladištích a v přístavu. Tvrdě fyzicky pracuje, rozvíjí své přirozené organizační schopnosti, a přitom může zažívat, že nic z toho, co dělá, ji neodvádí od Boha, od její vnitřní soustředěnosti na něj. Zažívá další vidění, duchovní milosti s intenzivním světlem jsou střídány temnotami. Ve dvaceti osmi letech zažívá svůj mystický sňatek s Vtěleným Slovem. Stále více v sobě cítí touhu po životě v klášteře.

Velmi blízké jí byly karmelitky, které měly v Tours založený klášter. Zároveň ji vábilo stát se voršilkou, k tomuto řádu ji přitahovalo jejich charisma pomáhat duším. Nakonec zvítězila touha vstoupit do kláštera voršilek. Bojovala v sobě ale s protichůdnými hnutími, nechtěla se upnout na něco, co nebude moci zrealizovat. Měla malé dítě, byla důležitou pro podnik švagra. Ale to, co vypadalo jako nemožné, se stává skutečností. Rodina sestry souhlasí s tím, že se o jejího syna postará, a představená voršilek i arcibiskup v Tours její vstup do kláštera schválí. Lze si asi těžko představit, co Marie prožívala, když 25. 1. 1631 ve svých třiceti dvou letech vstoupila do kláštera.

Následující dny byly obzvláště těžké, její jedenáctiletý syn se snažil dostat do kláštera, v hovorně bývalo slyšet jeho volání: „Vraťte mi mou maminku!“ Marie prožívá synovu bolest a zároveň strach, že bude pro tyto incidenty z kláštera propuštěna. Současně s bolestí a obavami žije i vnitřní jistotou, že Bůh se o jejího syna postará. Mnohým může být jednání této mladé vdovy cizí, nepochopitelné. Jak ale posuzovat chování druhého člověka, když to, co vidíme, jsou pouze vnější rysy dění a nevidíme, co je pod povrchem všeho?

Syn se po nějaké době zklidnil, Marie prochází obláčkou, noviciátem, při kterém přijímá jméno Marie od Vtělení, a skládá profesi. Vedle darů mystické modlitby se jí dostává i důležitý dar duchovního vedení zkušeného jezuity.

O Vánocích 1633 má prorocký sen, zdá se jí o neznámém kraji, po kterém chodí s jinou světskou ženou. V následujících dnech je její duch stále upoutáván k myšlence na indiány a vzdálené kraje, kam je potřeba vnášet evangelium. Postupně poznává, že zemí, kam je vábena, je Kanada. Musí čekat ještě několik let, překonávat hodně překážek, až díky jiné mladé vdově Magdaleně de Chavigny, ve které poznává neznámou ženu ze svého snu, se jí podaří vše tak, aby mohla odplout. Loučí se se svým již 20letým synem a ve svých čtyřiceti letech odplouvá do Kanady.

Marie od Vtělení se zde učí indiánským jazykům a pro sestry v těchto jazycích sestavuje slovníky, gramatiky a katechismy, aby se mohly účinně věnovat katechezi domorodců. Zažívá dřinu, ekonomickou nejistotu, problémy v řádu kvůli rozdílným stanovám, nechopení od biskupa, požár kostela, který se jim podařilo vystavět, válečné tažení Irokézů, mučednickou smrt několika otců jezuitů. Zároveň v sobě stále nese i starost o syna, který po hledání vstupuje k benediktinům a kterého doprovází svými myšlenkami a radami v dopisech.

Na jeho opakovanou žádost mu v roce 1654 posílá knihu o svém duchovním životě. V ní také popisuje svou duchovní noc, kterou prožívala sedm let od vyloštění v Kanadě, kdy prožívala i krutou averzi k sestrám a pokušení k beznaději. Přesto dokáže svůj život a své síly dát sestrám a katechezi indiánů, její duchovní život je stále hlubší, a jak sama říká, jednodušší a odpoutanější. Umírá ve svých 72 letech a v roce 1980 je prohlášena za blahoslavenou.

Po seznámení s jejím životem by nás mohla napadnout otázka. Mohlo by se toto stát dnes: odejít od malého dítěte, vstoupit do kláštera, věnovat se tak plně práci v cizím prostředí, vydržet tolik strastí a současně žít tak hluboce duchovním životem? Nabízí se různé odpovědi od ne přes nevíme až k odpovědi, která by byla Marii od Vtělení asi nejbližší: U Boha není nic nemožného a stanou se netušené věci, když Bůh najde toho, kdo s ním bude spolupracovat. Tou spolupracovnicí Marie od Vtělení byla.

6.3.2 Svatá Rita z Cascie

Rita se narodila v Itálii ve vesnici Rocca Porema u Cascie kolem roku 1380 jako jediné dítě svých rodičů. Jako děvče pomýšlela na řeholní život, avšak když jí bylo 14 let, rodiče naléhali, aby se provdala. Rita si vzala mladíka dobromyslného, který však měl špatné sklony. S trpělivou dobrotou snášela hrubosti svého manžela a žila s ním ve shodě. Narodili se jim dva synové.

Asi po osmnácti letech manželství byl manžel zavražděn. Oba její synové přísahali pomstu a chtěli pachatele zabít. V tuto chvíli vystupuje na povrch skrytá velikost Rity, která dosud mohla působit silně submisivním dojmem. Rita nejenže ušetřila vraha, nýbrž i v zoufalství prosila Boha, aby raději nechal její syny zemřít, než aby svůj vražedný plán uskutečnili¹¹⁵. A synové opravdu krátce po zavraždění otce umírají, dříve než mohli sami prolít krev.

Kolik síly a víry v sobě Rita měla, když raději prosila Boha o smrt svých synů, jen aby nemohli spáchat hřích, který by je mohl od Boha odloučit. Rita se ukazuje jako statečná žena. Osmnáct let manželství, kdy musela snášet obhroublosti manžela, ji nezlomilo, její hluboký vnitřní život se zobrazuje v jejím nesobeckém mateřství. Byla matkou, která své děti nechtěla vlastnit. Věděla, že jí byly svěřeny, a přála si je Bohu předat tak, aby mohly žít s ním. To bylo v dané situaci možné jen za cenu toho, že je ona sama ztratí.

Když zůstala sama, snažila se uskutečnit touhu z mládí a věnovat se řeholnímu životu. Prosila o přijetí u augustiniánských řeholnic. Byla však třikrát odmítnuta, protože mladá vdova, mohlo jí být kolem třiceti pěti let, se nezdála abatyši vhodná pro řeholní život. Ani zde se Rita nevzdává, což může být příklad mnohdy ještě větší síly. Jestliže předtím bojovala proti

¹¹⁵ Srov. SHAUBER, V. - SCHINDLER, H. M., *Rok se svatými*, s. 244.

hříchům a zlu, které mohlo vzniknout z malé praxe křesťanského života, teď byla vystavena odmítnutí těch, kteří žili životem uprostřed církve, v klášteře.

Ani toto ji nedokázalo zastavit. Legenda vypráví, že v nočním vidění se jí zjevil Jan Křtitel, Augustin a Mikuláš Toletinský a doprovodili ji ke klášteřu, kde se brány otevřely samy od sebe. Tu že řeholnice vzdaly svůj odpor a přijaly ji mezi sebe. I kdyby se jednalo jen o pouhou legendu, už samotný fakt, že Rita opakovaně žádala o vstup do klášteřa a že se nedala neúspěchem odradit, je svědectvím o její velké víře a vytrvalosti. Rita pak žila v klášteře augustiniánek u sv. Maří Magdaleny v Cascie¹¹⁶, kde vedla poustevnický život.

Patnáct let před koncem života začala prožívat bolesti utrpení Páně, způsobené mystickou trnovou korunou. Zemřela 22. května 1457. Dodnes je v Itálii velmi uctívána a do kostela v Cascie přistupují lidé ke svátosti smíření ve zvláště obtížných životních situacích svého života.

Úctyhodné na svaté Ritě je, že dovedla dobře žít v různých okolnostech svého života, že usilovala o usmíření a věčný život těch, kteří jí byli blízcí, a že její čisté víře nebylo nic nemožné.

6.3.3 Svatá Kunhuta

Svatá Kunhuta¹¹⁷, v některých pramenech uváděna jako Kunigunda, se narodila kolem roku 980 v Lucemburku a zemřela 3. 3. v roce 1033 nebo 1039 v Kaufungen. Její podobu známe z bamberské katedrály, z portálu tzv. Adamovy brány, kde je sochařsky zobrazena i se svým manželem Jindřichem II. Kunhuta, působí dívčím zjevem, coby donátorka drží v pravé ruce model kostela, levou ruku má ve výmluvném gestu vztaženou k manželovi a její lehce nakloněná hlava a mírně pootvřené rty zesilují dojem oddanosti

¹¹⁶ <http://www.augustiniani.cz/cz/augustiniani/svati.html>. 3.12.2008.

¹¹⁷ Srov. MANSS, P., *Die Heiligen in ihrer zeit*, 1. díl., 3. vyd., Mainz, nakladatelství Matthias-Grünwald-Verlag, 1967, 563 s., s. 502-504. Překlad MUDr. Jitka Krausová.

manželovi. Celý výjev názorně vyjadřuje mínění, že Kunhuta není bez Jindřicha myslitelná.

Kunhuta pocházela z lucemburského rodu, ze zbožné rodiny, z prostředí mnoha sourozenců. Jako dívka chtěla vstoupit do kláštera, ale v roce 999 ráda souhlasila se sňatkem s bavorským vévodou Jindřichem. Po svatbě dostala Kunhuta od svého manžela jako bohatý „jitřní dar“ městečko Bamberg. O několik let později, v roce 1002 se stává po jeho boku německou královnou a v roce 1014 císařovnou, kdy je spolu s manželem korunována papežem Benediktem VIII.

Kunhuta manžela neúnavně doprovázela na jeho cestách velikou říší. Byla chytrá, vzdělaná a byla mu vítanou rádkyní v důležitých politických rozhodnutích. Jindřich na ni přenesl řízení některých částí říše, když už jeho síly na množství povinností nestačily. Ale vlastní úlohou Kunhuty bylo doprovázet manžela na cestě ke svatosti. Z celé duše podporovala jeho činnost pro dobro církve.

Když Kunhuta těžce onemocněla, udělala slib, že založí benediktinský klášter, a po uzdravení tak učinila v Kaufungen v blízkosti královského dvora Kastel, který dostala jako budoucí vdovský majetek. Jindřich založení tohoto kláštera podporoval a obdaroval ho vícekrát, neboť jak v zakládací listině kláštera píše, oni dva jsou přece „dva v jednom těle“. Jak hluboké muselo být spojení Kunhuty s Jindřichem, když se tento výraz ocitl i v oficiálním dokumentu. O to bolestnější mohlo být pro manžele přijetí jejich neplodnosti. Zdá se, že už od roku 1007 si toho byli oba vědomi. Neboť Jindřich při založení bamberského biskupství vysvětloval, že Kristus má být jeho jediným dědicem, protože nemá žádnou naději na dědice pozemského. Tento názor podporuje i svědectví mnicha z Cluny, který velebí Jindřicha za to, že církvi předal majetek, který měl patřit jeho dětem.

Setrvání v bezdětném manželství je o to úctyhodnější, že snahy o propuštění neplodné manželky byly v té době velmi časté. Pro mnohé mocnáře bylo narození dětí přednější než cokoliv jiného. Snad pro

neobvyklost této věrnosti vzniká ve 12. století legenda, v níž se manželství těchto dvou světců líčí jinak než v historických pramenech. Hovoří se v ní, že na začátku manželství složili slib panenské zdrženlivosti.

Tzv. josefské manželství bylo ideálním obrazem svatosti manželů ve středověku. Skutečná svatost manželů a jejich bezdětnost se tak propojila se vznikem této legendy. Ve skutečnosti je hlubší pravdou to, že si ve své věrnosti byli tito manželé stálým mostem k Bohu, ke kterému jejich srdce neomylně směřovalo. V tomto hluboce „panenském“ postoji se ukazuje pravá svatost silněji než v čistě tělesné zdrženlivosti.

Když bylo Kunhutě třicet šest let, Jindřich umírá. Po jeho smrti v roce 1024 Kunhuta pevnou rukou řídila říši až do volby nástupce císaře. Ve výroční den smrti svého manžela, nejspíše tedy po roce, při mši sv. na posvěcení nového klášterního kostela v Kaufungen odložila Kunhuta císařské roucho a přijala od biskupa řeholní šat. Jako prostá sestra se zařadila do konventu sester benediktinek v klášteře, který sama založila. Vážnost jejího rozhodnutí následovat Krista se projevila v tom, že odmítla úřad abatyše, a především v tom, že se neobvyklým způsobem vzdala další zakladatelské činnosti a dobročinnosti a odevzdala veškerý majetek, což nebylo v té době obvyklé.

V tomto klášteře prožila ve skrytosti 15 let, věnovala se duchovní četbě, modlitbě a podle potřeby i manuální práci. Na tehdejší poměry a s ohledem na to, že byla císařovnou, je to nezvyklé. Její pokora ale nebyla slabostí, což ukazuje malá epizoda ze zpráv o zázračných okolnostech kolem jejího života: Kunhuta měla neteř, jménem Judita (Uta), kterou sama vychovala a která ji následovala do kláštera. Uta byla pilná a zbožná, a proto ji mnišky později zvolily za abatyši. Kunhuta souhlasila a zcela samozřejmě se jí podrobila. Uta, která ale byla do tak vysokého postavení pozvednuta příliš mladá, se postupně stala pyšnou a začala pro sebe vyžadovat lepší jídlo a oblečení. Kunhuta jí víckrát domlouvala, jednou byly mnišky shromážděny k liturgickému procesí, ale abatyše chyběla. Kunhuta ji hledala a našla ji při

zábavě s několika mladými sestrami. Ve svatém hněvu jí dala políček a stopa jejích prstů zůstala na tváři abatyše natrvalo jako stálé varování pro ni i pro celý konvent.

Když Kunhuta umírala, naplnil se dům truchlícími a vše bylo připraveno, aby byla pohřbena s odznaky císařské důstojnosti. Umírající však žádala: „Dejte to pryč, tento šat se mi už odcizil, tím, co nosím, jsem spojena s nebem.“ Jedno přání ale Kunhutě bylo splněno, a to, že chtěla být pohřbena v Bamberku po boku svého manžela.

Jindřich byl svatořečen v roce 1146 a v roce 1200 byla svatořečena i Kunhuta. K životu svaté Kunhuty lze říci, že stejně jako dokázala být svatou manželkou a pomocnicí svému muži, byla po jeho smrti svatou vdovou, pomocnicí lidem kolem sebe. Byla silnou osobností, kterou nescházela moc ani bohatství, kterým mohla disponovat. Její láska a srdce patřily Bohu a jejímu manželovi, a to tak, že jedno nevylučovalo druhé, naopak se navzájem posilovalo.

Vdovy, s jejichž životy jsme se mohli v tomto oddíle potkat, ukazují, jak různě a ryze lze po ovdovění žít Boží volání v některé z již existujících forem zasvěceného života. Vdovy, které jsme představili, pocházely z různého postavení, měly za sebou pozoruhodné životní osudy a jejich vstup do kláštera nebyl koncem jejich osobitých životů. Každá z nich, podle toho, k čemu byla volána, obohatila okolí, do kterého byla zasazena.

6.4 Vdovy, které založily novou formu zasvěceného života

V předchozí kapitole jsme mohly sledovat jeden z rysů, který je mnoha vdovám vlastní, jejich praktičnost a životní kreativitu. Tento rys se ještě ve větší míře ukáže u vdov, které po smrti manžela založily nebo se podílely na založení nové formy zasvěceného života.

6.4.1 Jana Františka de Chantal

Jana Františka de Chantal¹¹⁸ se narodila 28. 1. 1572 v Dijonu jako dcera předsedy burgundského parlamentu Frémyota. Ve svých dvaceti letech se vdala za barona Kryštofa de Chantal. V manželství, které je popisováno jako šťastné, se jim narodilo šest dětí, tři z nich jako malé zemřely¹¹⁹. Po desetiletém manželství po nešťastném úrazu na honu v roce 1602 manžel umírá. Jana zůstává jako třicetiletá vdova sama se třemi dětmi¹²⁰. Po smrti manžela bojuje s Bohem, ptá se, jaký má smysl, že manžel zemřel. I přes hlubokou víru bylo pro ni obtížné veřejně odpustit člověku, který manžela nešťastně zastřelil. Víra ji sice k odpuštění nabádala, stejně jako vědomí Božího milosrdenství vůči ní, ale odpuštění se jí podařilo až po letech, za pomoci ženevského biskupa Františka Saleského. A tomu, kdo měl na svědomí smrt jejího manžela, se pak nabídla za kmotru při křtu jeho syna.

Po překonání první velké bolesti se vdova Jana rozhoduje, že se už znovu neprovdá a že se chce věnovat dobré křesťanské výchově svých dětí. Kněz, který ji v té době vedl, ji zatížil neúměrnými posty, modlitbami a odříkáním. Také jí zakázal mluvit o svém vnitřním životě s někým jiným. V té době se Jana Františka setkává s Františkem Saleským, který vytuší, že potřebuje pomoc, a nakonec se stává jejím duchovním vůdcem. Jana Františka byla zpočátku neklidná, že nemá tak pevné vedení jako dříve, ale později tento jemný způsob oceňuje¹²¹.

Mezi oběma budoucími svěťci se vyvinulo hluboké duchovní přátelství a dodnes jsou zachovány jejich vzájemné dopisy. O dětech se dozvídáme, že bratr Františka Saleského se oženil s nejstarší dcerou Jany a výchovu jejího čtrnáctiletého syna převzal biskup z Bourgesu, bratr Jany Františky.

¹¹⁸ Srov. SHAUBER, V.- SCHINDLER, H. M., *Rok se svatými*, s. 638.

¹¹⁹ Některé životopisy uvádí, že zemřely dvě děti.

¹²⁰ Životopisy Jany Františky de Chantal se liší s v počtu dětí, které zůstaly po otcově smrti s matkou, některé uvádějí, že zemřely jako malé dvě děti. I dále se zprávy o dětech různí. Prokázány jsou osudy jedné dcery a syna, informace o ostatních dětech se různí.

¹²¹ Srov. JONES, K., *Velké ženy duchovní tradice III.*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003, 146 s., ISBN 80-7192-803-8, s. 19 -28.

U Jany Františky sílí touha patřit Bohu. Pod vedením Františka Saleského poznává, že nemá sílu vstávat na noční modlitbu, vydržet půst a skromnou stravu, kterou v té době všechny ženské řehole měly. Přesto její touha měla řešení. Když byly děti zaopatřené¹²², zakládá společně s Františkem Saleským společenství žen, které pro svůj věk nebo zdravotní stav nemohou být přijaty do již existujících řádů.

Původně chtěl František Saleský založit komunitu spadající pod místního biskupa, kam by mohly vstupovat hlavně vdovy a ženy, které nemohly z různých důvodů zpřetrhat citové svazky s rodinou a přáteli. Ženy měly společně žít, vzájemně se podporovat, avšak bez života v klauzuře, aby mohly pracovat a věnovat se nemocným a potřebným.

V roce 1610, to je Janě Františce třicet osm let, zakládají společnost Navštívení Panny Marie, jejíž sestry si říkají salesiánky. Netradiční služba řeholnic mimo klášter se některým církevním představitelům zdála nepřijatelnou novotou, zejména lyonskému arcibiskupu Marquemontovi¹²³. František Saleský nechtěl ideu prosazovat násilně, proto se po osmiletém působení sester rozhodl k ústupu a řeholní společenství Jany de Chantal změnil ve společenství s klauzurou a pravidly sv. Augustina¹²⁴. Mateřinec vznikl v Annency kousek od Ženevy. V roce 1622 František Saleský umírá a Františka de Chantal zastává ve svých čtyřiceti osmi letech starost o založený řád. Jana zažívá i další ztráty, v roce 1627 umírá její syn v bojích proti Angličanům a hugenotům¹²⁵.

Největší zátěží pro Janu Františku byla její úzkostlivá povaha. Ve svých dopisech dosvědčuje, že vstupovala do řeholního života s touhou po klidu a míru a že ji teď drtí práce a odpovědnost. Ve víře zůstává pevná, ale

¹²² Nacházíme zprávy, že to nebylo snadné. Čtrnáctiletý syn chtěl zabránit odchodu matky a ona jej musela ležícího na zemi překročit, aby mohla odejít. Viz. <http://sancti.catholica.cz/?id=3681>. 14. 3. 2009.

¹²³ Srov. <http://sancti.catholica.cz/?id=3681>. 14.3.2009.

¹²⁴ Původního cíle dosáhl až sv. Vincenc z Pauly se sv. Luisou de Marillac o 20 let později založením Dcer křesťanské lásky.

¹²⁵ Jana píše dopisy snaže a vybízí ji k hrdosti na manžela a péči o dcerku. Z té se později stala slavná madame de Sévigné, známá francouzská spisovatelka. Srov. JONES, K., *Velké ženy duchovní tradice III.*, s. 27.

prochází obdobími duchovní prázdnoty. V dopise jedné sestře popisuje, že zažívá již dvacet let neschopnost meditace a jediné, co může dělat, je trpět a zůstávat otevřená Božímu působení. Kolem roku 1635 měl řád šedesát pět domů a Jana Františka chtěla všechny navštívit. Umírá při vizitaci jednoho z nich 13. prosince 1641 ve věku šedesáti devíti let. Svatořečena byla v roce 1767.

Jana Františka i při své úzkostné povaze a fyzické slabosti, pro kterou nemohla vstoupit do již existující formy zasvěceného života, s pomocí duchovního vůdce založila nový řád sester Navštívení Panny Marie, který byl inspirací pro vznik dalšího řádu Vincence z Pauly. Dokázala také mnoho let sloužit svým spolusestrám i přes obtíže, které v duchovním životě zažívala. Její život byl ztělesněním toho, jak se v lidské slabosti může Boží síla uplatnit ještě více.

6.4.2 Marie Laurencie Longo

Marie Laurencie se narodila roku 1463 v Katalánii¹²⁶, v bohaté šlechtické rodině. Ve věku mezi patnácti a dvaceti lety se vdává za Juana Longa, velkého kancléře španělského království, který se později stává královým sekretářem. Chronologické údaje o životě této ženy se hodně různí¹²⁷. Ochrnula po podání jedu služkou¹²⁸ a ležela na lůžku téměř dvacet let. S manželem se v roce 1506 přestěhovala do Neapole, která v té době patřila Španělsku. Po smrti manžela v roce 1510 ve svých třiceti sedmi letech vykonala se svou dospělou dcerou Speranzou a jejím zetěm pouť do Loreta, kde byla zázračně uzdravena.

¹²⁶ Srov. CARGNONI, C., OFMCap., *Po stopách kapucínských svatých*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, 455 s., ISBN 978-80-7195-025-7, s. 313.

¹²⁷ Při rozdílnosti dat jsme upřednostnili data nezveřejněného pracovního překladu sestry Ráchel Popkové: IRIARTE, L., OFMCap., *Fрати Cappucini III. Appendice II. Clarisse – cappucine*. Sestry klarisky-kapucinky ve Šternberku se domnívají, že tento pramen pracuje s historickými daty nejpřesněji.

¹²⁸ Srov. FALANGA, A., OFMCap., *Ctihodná Maria Lorenza Longo*, Pracovní nevydaný překlad sester klarisek-kapucínek ve Šternberku, s. 5.

Začala se věnovat charitativní práci, nejdříve ve špitálu sv. Mikuláše a později na své náklady postavila slavný špitál Nevyléčitelných. S pomocí svého duchovního otce sv. Kajetána z Tiene napsala pravidla pro provoz tohoto špitálu. Poblíž něho založila dům na pomoc ženám, které sešly z dobré cesty, a založila i klášter pro zbožné ženy. Pro obě instituce napsala pravidla života. Zasadila se o příchod kapucínů do Neapole a postavila pro ně klášter. Kolem ní se zformovala skupina zbožných dam a dívek, z níž se stala Kongregace matek křesťanské lásky, která měla pomáhat nemocným v jejím špitále.

Marie Longo měla velké přání, které bylo inspirované setkáním s životem kapucínů a vznikem kláštera reformovaných dominikánek v Neapoli v roce 1530, aby celé špitální dílo bylo doplněno klášterem kontemplativních františkánek. Její duchovní vůdce sv. Kajetán se obrací v roce 1534 na kardinála Carafu a žádá o povolení ke zřízení takového kláštera, přijde ale zamítnutí¹²⁹. Odhodlaná vdova se nevzdává a ještě v témže roce posílá novou žádost o kanonické zřízení nové komunity přímo papeži. Papež Pavel III. v roce 1535 vydává bulu, díky níž je Marie Laurencie pověřena založit při špitálu Nevyléčitelných klášter III. řádu sv. Františka pod řeholí sv. Kláry. Zakladatelka sama měla stanovit způsob a předpisy pro život v novém klášteře. Klášter byl pod ochranou Svatého stolce, vyňat z každé autority¹³⁰. Na tento popud předává Marie Longo vedení špitálu a ve svých 72 dvou letech vstupuje¹³¹ do založeného kláštera a přijímá řeholní jméno Marie.

V roce 1536 papežské breve pověřuje Marii Laurencii přemístit klášter na vhodnější místo a svoluje rozšířit počet sester na třicet tři. Odtud pak

¹²⁹ V zamítavém dopise se doslova píše: „Je snad možné, aby špitál, který přijímá takovou sebranku (canaglia v originálním znění), mohl přijmout důstojně Krista?“ Srov. IRIARTE, L., OFM Cap., *Frati Cappucini III. Appendice II. Clarisse – cappucine*, nezveřejněný pracovní překlad s. Ráchel Popkové.

¹³⁰ V zakládací bule se objevuje malá klička, týkající se příslušnosti k III. řádu sv. Františka. V té době patřila všechna společenství II. řádu pod Menší bratry observanty a zachovávala řeholí IV. Právě příslušnost k III. řádu byla možností zvolit řeholí svaté Kláry a duchovní správu bratří kapucínů, jak bylo záměrem Marie Longo.

¹³¹ Některé prameny hovoří o tom, že byla do kláštera vnesena na nosítkách. Práci s nemocnými věnovala hodně let, víc než 10 let pracovala pro nemocnici sv. Mikuláše, více jak 16 let pro nemocnici Nevyléčitelných, ta v době jejího odchodu měla okolo 600 nemocných.

první lidový název kláštera kapucínek, klášter „Třicetitří“. V tom samém roce je Marii povoleno, aby si sama zvolila nástupkyni, a poprvé zazní oficiální název kláštera: Klášter svaté Marie v Jeruzalémě, řádu svaté Kláry. Když za dva roky papež klášter definitivně svěřuje kapucínům, je dosaženo obou priorit, které si Marie Longo zvolila – řehole svaté Kláry a duchovního vedení kapucínů.

Marie Longo umírá ve věku sedmdesáti devíti let v roce 1542, v roce 1892 byl zahájen beatifikační proces. Marie Longo je ženou, která umí vše příjemné i těžké ve svém životě proměnit v dobro – její nemoc ji vede ke službě nemocným, vdovství ji celou uvolňuje pro následování Krista chudého tak, jak ho následovala svatá Klára, a její původ a společenské styky jí pomáhají k tomu, aby dosáhla zřízení nového řádu klarisek – kapucínek¹³².

6.4.3 Alžběta Anna Bayley Setonová

Za další vdovou „zakladatelkou“ půjdeme na tzv. nový kontinent, do Ameriky. Zde se narodila 28. srpna 1774 v rodině lékaře Alžběta Anna Bayley Setonová¹³³. Její rodina patřila k episkopální církvi, v devatenácti letech se přivdala do rodiny vlivných obchodníků Setonových¹³⁴ a narodilo se jí pět dětí. Rodina se přátelila s těmi, kteří patřili k zakladatelům Spojených států (Washington, Adams, Franklin).

Její manžel Wiliam po smrti otce převzal řízení obchodní činnosti, v které se začaly množit neúspěchy. Nakonec došlo ke zkrachování, které nebylo Wiliamovou vinou, ale i tak ho nesl těžce. Stres, hmotný nedostatek i počínající Wiliamova tuberkulóza začínají doléhat na rodinu. Lékaři doporučují změnu klimatu, a tak se Alžběta společně s manželem a nejstarší

¹³² I v pozdějších letech se na rozvoji řádu hojně podílely vdovy. Například v Janově vzniká klášter klarisek kapucínek okolo vdovy Marie Imperiále, v Imole komunita kolem vdovy Faustiny Machirelli, v Barceloně společenství sester kolem vdovy Angely Serafíny Prat.

¹³³ Srov. SHAUBER, V. - SCHINDLER, H. M., *Rok se svatými*, s. 6.

¹³⁴ <http://catholica.cz/svati/?id=51>. 3. 12. 2007.

dcerou vydávají lodí do Itálie. Po příplutí do Livorna musejí i s nemocným zůstat v chladném vězení, které sloužilo jako karanténa proti šířící se epidemii žloutenky z New Yorku. Alžběta se stará o manžela a nesmí dát najevo bolest ani před ním, ani před dcerou. Zakrátko po skončení karantény Wiliam umírá a z Alžběty je mladá vdova.

Chtěla jít se svou bolestí do protestantského kostela, jak byla zvyklá, ale v okolí žádný nebyl. Rodina, ve které bydleli, je pozvala do katolického kostela a jeho prostředí ji oslovilo. Ještě více byla zasažena adorací Krista přítomného v eucharistii, do tohoto tajemství ji opět uvedla rodina, u které bydlela. Tím začala její cesta do katolické církve.

Po jejím návratu do New Yorku za ostatními dětmi byla rodina již ve velké hmotné nouzi. Alžběta začala pracovat, aby uživila své děti. Zážitek z Itálie ji provázel i v jejím hledání ve víře, protestantská církev ji už neoslovovala, ale přestup do katolické církve byl pro ni nesnadný. Opustil ji i ten zbytek přátel, kteří rodině po finančním krachu zbyl, nemohli její krok pochopit.

Když se se svými pochybnosti a starostmi svěřila knězi Johnu Cheverusovi z Bostonu, dostala odpověď, která jí přinesla pokoj a útěchu. Kněz jí její pochybnosti nevyčítá, považuje je za součást cesty každého člověka a ukazuje jí, že ve svém srdci je už katoličkou. V březnu 1805 dokončila svou cestu do katolické církve.

Eucharistie se jí stává zdrojem síly a radosti a nic ji nedokáže odradit od účasti na mši. Věnuje se práci pro chudé a vyloučené lidi na ulici. V Baltimore s pomocí kněze Dabourga zakládá farní školu a věnuje se práci potřebným. Zde se také kolem ní shromažďuje první skupinka obětavých učitelek a zde také zakládá společnost „Sisters of Charity“, která měla za vzor řeholi Vincence z Pauly. Jejím cílem byla pomoc chudým a trpícím. Jako představená ji pak vede necelých 10 let. Umírá 4. ledna 1821 ve věku čtyřiceti šesti let a v roce 1975 ji svatořečí papež Pavel VI. jako první světici, která pocházela ze Spojených států.

Její život nebyl dlouhý, setkáváme v něm ženu, která byla několik let vdaná, po smrti manžela se stala katoličkou, postarala se o svých pět dětí a založila kongregaci milosrdných sester. Alžběta může svým osudem trochu připomínat starozákonní Rút, ovšem bez Noemi a Boaze, veškerou její pomocí jí dokázal být Kristus přítomný v eucharistii.

Vdovy, se kterými jsme se potkaly a které se staly zakladatelkami nových společenství, jsou ženy z různých zemí, dokonce i světadílů. Měly rozdílné povahy i možnosti, některé měly hodně společenských kontaktů a byly bohaté, jiné zas žily v chudobě a bez podpory okolí. Spjovalo je však jedno, ve svém životě potkaly Krista a daly mu v originalitě svých životů prostor, což nezůstalo bez plodů.

7 Vdovy v církvi v současnosti

Seznámili jsme se společně s některými vdovami v Písmu i historii církve. Mohli jsme sledovat jejich různé životní volby a osudy. Nyní se v krátkosti podíváme, jak žijí věřící vdovy dnes v naší zemi. Nakolik se liší jejich možnosti od možností vdov v minulosti a jak se liší ony samotné od vdov z doby minulé?

7.1 Zpracování dotazníku vyplněného vdovami

V naší republice podle Českého statistického úřadu žilo v roce 2007¹³⁵ celkem 635 335 vdov. Nejmladší vdově bylo v tomto roce 20 let a ve věku do 30 let žilo 794 vdov. Nejstarším vdovám bylo přes 100 let a nejpočetnější věkovou skupinou byly vdovy ve věku mezi 71-80 roky¹³⁶. Do manželství vstoupila v roce 2006 poměrně nevelká skupina 637 vdov. Z údajů Českého statistického úřadu nevyčteme, kolik vdov bylo věřících, a vzhledem k tomu, že i mezi vdovami v historii nacházíme ženy, které konvertovaly k víře až po smrti manžela, nebylo by toto číslo až tak směrodatné.

Podrobnější věkové rozložení vdov podáváme v tabulce v příloze. Statistiky říkají, že v naší zemi žije přes půl milionu vdov. To není malé číslo a v současnosti neexistuje žádný program v pastorační katolické církvi, který by se cíleně touto skupinou žen zabýval.

Pro naši práci jsme provedli kvantitativní sondu. Cílem sondy je deskripce menšího souboru vdov, který je proveden prostřednictvím procentových odpovědí na jednotlivé otázky. Záměrem bylo pojmenovat, co je a co bylo pro vdovy podporou a kterým problémům by se mohla pastorační věnovat.

¹³⁵ V roce 2006 žilo v naší zemi celkem 638 022 vdov, nejmladší vdově bylo 19 let.

¹³⁶ V roce 2006 byla nejpočetnější skupinou vdov věková kategorie žen mezi 81 až 100 lety.

Dotazníkem¹³⁷ bylo celkem osloveno 47 vdov, z toho 5 žen neodpovědělo vůbec, jedna odpověděla, že přemýšlet nad smyslem vdovství pro ni není aktuální, že má hodně dětí a vnoučat¹³⁸.

Tab. č. 1 Rozdělení vdov podle jejich současného životního stavu:

počet	stav
1	řeholnice
2	žijí v druhém manželství
1	nyiní vdova, předtím 2 x vdaná
37	vdov

Nejmladší vdově bylo v době vyplnění dotazníku 40 let, nejstarší 82 let. Dotazníky si mnohdy mezi sebou ochotně šířily i samy vdov, a tak se původní záměr oslovit především vdovy, které ovdověly v mladším věku, pozměnil¹³⁹.

Tab. č. 2 Rozložení žen podle věku, v němž se staly vdovami:

věk ovdovění	počet/uvedení pokud se životní stav v současnosti změnil
do 30 let	4/jedna z nich je v současnosti řeholní sestrou
do 40 let	11/tři z nich se znovu provdaly a jedna je nyní zasvěcenou vdovou
do 50 let	7
do 60 let	7
do 70 let ¹⁴⁰	9
do 80 let	4

Tab. č. 3 Co ženám v době po smrti manžela nejvíc pomáhalo, bez rozdělení věku při ovdovění:

rodina, příbuzní	25 %
vědomí, že ji potřebují děti	24 %
dobře prožitý vztah s manželem	19 %
farnost, kněz	16 %
víra	9 %
přátelé	5 %
práce/aktivity	2 %

Zjišťovali jsme, co bylo pro ovdovělé ženy v době, kdy ovdověly, největší posilou. Ženy odpovídaly tak, že přidělovaly úměrné množství bodů

¹³⁷ Matrice dotazníku je v příloze práce.

¹³⁸ I tato odpověď má jistou vypovídající hodnotu, ale k odpovědím na dotazník zahrnuta nebyla.

¹³⁹ Tento neplánovaný posun přinesl do výsledku nečekané postřehy a celkový obraz rozšířil.

¹⁴⁰ Zde je ještě jednou započítána vdova, která po druhém manželství ovdověla.

některé z nabízených možností podle toho, co jim nejučinněji pomáhalo. Mezi tyto možnosti nebyla záměrně zařazena víra, které by většina žen někdy snad i neuvědoměle přiřadila body. Byla zde však nechána kolonka „jiné“ a mnohé vdovy zde víru uváděly.

Ukázalo se, že největší podporou byla pro ženy po smrti manžela jejich rodina, rodiče, sourozenci a potřeba postarat se o děti. Toto opora se opakovala v odpovědích vdov, nezávisle na věku ovdovění.

Na dalších místech se nejčastěji umístily podpory typu: dobře prožitý vztah s manželem, farnost, kněz, víra a práce.

Za povšimnutí stojí, že rozdělení podpor po smrti manžela se příliš neliší v závislosti na věku, kdy ženy ovdověly. Viz následující tabulka.

Tab. č. 4 Co ženám v době po smrti manžela nejvíce pomáhalo, rozdělené podle věku při ovdovění:

Věk ovdovění	1. místo	2. místo	3. místo	4. místo
do 30 let	rodina	potřeba dětí/manžel ¹⁴¹	farnost, kněz	víra/práce
do 40 let	potřeba dětí	rodina	víra	farnost, kněz
do 50 let	potřeba dětí	rodina	manžel	farnost, kněz
do 60 let	potřeba dětí ¹⁴²	rodina	manžel	farnost, kněz
do 70 let	rodina	manžel	farnost, kněz	potřeba dětí
do 80 let	potřeba dětí	rodina	farnost, kněz	manžel/víra ¹⁴³

Pomocí dotazníků jsme se snažili zjistit, co je pro ovdovělé ženy největší podporou v současnosti. Na prvním místě zůstala stále rodina a příbuzní. Na dalších místech došlo k větším proměnám. Na tom, co je pro vdovy v čase po smrti manžela oporou, se již více promítá vlastní život vdov. Svou roli zde hrají přátelé a různé způsoby uplatnění v práci či při jiných aktivitách. Více procent získala i víra, která ani zde, ze stejných důvodů jako v předchozí otázce, nebyla respondentům výslovně nabízena.

¹⁴¹ Dostali stejný počet bodů.

¹⁴² V tomto věku je potřebou dětí často myšlena pomoc s vnoučaty.

¹⁴³ Dostali stejný počet bodů.

Tab. č. 5 Co vdovám nejvíce pomáhá v současnosti, bez rozdělení věku při ovdovění:

Rodina, příbuzní	30 %
Přátelé	20 %
Práce/Aktivity	18 %
Společenství	17 %
Víra	12 %
Děti	1 %
Druhý manžel	1 %
Farnost	1 %

Ani při rozdělení vdov podle věku nedochází k velkým posunům mezi tím, co vdovám v současnosti nejvíce pomáhá.

Tab. č. 6 Co vdovám nejvíce pomáhá v současnosti, rozdělení podle věku při ovdovění:

Věk ovdovění	1. místo	2. místo	3. místo
do 30 let	práce	rodina/děti/přátelé/ společenství/víra	-----
do 40 let	rodina	přátelé/společenství	víra ¹⁴⁴
do 50 let	rodina	společenství	práce/přátelé ¹⁴⁵
do 60 let	rodina	práce/přátelé	společenství ¹⁴⁶
do 70 let	rodina	přátelé	práce/společenství ¹⁴⁷
do 80 let	rodina/ práce	přátelé/víra	-----

Odpovědi na dvě předchozí otázky ukazují na velkou důležitost rodinných vztahů a upozorňují, oč obtížněji může hledat oporu vdova bez dobrých vztahů v původní rodině. Péče o rodinu a pomoc dobrým rodinným vztahům se jeví na pozadí zjištěných skutečností velmi důležitou. Dalšími důležitými podporami pro vdovy jsou nejrůznější společenství a přátelé. Vznik a podpora těchto společenství je jednou z možností, jak může kněz nebo farnost těmto ženám pomoci. Z tabulky můžeme vyčíst, že podporu ovdovělým ženám poskytuje i práce. Je to svědectvím toho, že i ženy, které prožívají obtížnou životní situaci, mají potřebu být nějak užitečné. Je pozitivním zjištěním, že přestože víra nebyla vdovám přímo nabízena jako jedna z variant odpovědí, mnohé vdovy ji uvedly. Je vidět, že pro některé

¹⁴⁴ Jako 4. místo je s 9 % práce a 5. místě je se 4 % druhý manžel.

¹⁴⁵ Jako 4. místo je s 12 % víra.

¹⁴⁶ Jako 4. místo je s 9 % víra.

¹⁴⁷ Na 4. místě je s 11 % víra a 5. místě s 5 % farnost.

vdovy je víra v jejich životě velkou hodnotou. Víru výslovně zmínily nejčastěji ženy, které ovdověly jako nejmladší, a pak ty, které manžela ztratily ve věku do 80 let.

Vdov jsme se také ptali, jaké měly představy o pokračování svého života bezprostředně po ovdovění a jakou mají představu o svém životě v současnosti.

Tab. č. 7 Představa o dalším životě bez rozdělení věku při ovdovění

V době ovdovění	%	V současnosti	%
Zůstanu sama	30%	Pomoc, charita	25%
Netušila jsem	18%	Péče o děti, vnoučata	24%
Zasvěcení	18%	Jak patřit Bohu	17%
Pomoc, charita ¹⁴⁸ / jak patřit Bohu ¹⁴⁹	17%	Nemám představu	14%
Hledání partnera	7 %	Zůstanu sama	13%
Starost o děti	6 %	Hledání partnera ¹⁵⁰	5 %
Rodina	4 %	Rodina	2 %

Při rozvrstvení žen podle věku ovdovění již dochází k větším posunům než v předchozích otázkách. Nejvíce proměnnými hodnotami se v závislosti na čase po ovdovění jeví představa zůstanu sama a pomoc ve farnosti a v charitě. Za úvahu stojí i to, že více jak desetina vdov nemá ani po delším čase představu, jak bude její život vypadat.

Tab. č. 8 Představa o dalším životě v době ovdovění, podle věku ovdovění:

Věk	1. místo	2. místo	3. místo
do 30 let	sama	netušila	partner/zasvěcení
do 40 let	zasvěcení	sama/netušila	děti
do 50 let	netušila	sama/charita/ zasvěcení/děti	-----
do 60 let	sama/partner/zasvěcení	charita/netušila/rodina	-----
do 70 let	sama	charita	zasvěcení ¹⁵¹
do 80 let	charita	sama	netušila

¹⁴⁸ Ženy uváděly snahu pomoci v charitě nebo ve farnosti.

¹⁴⁹ Tyto eventuality dostaly stejný počet bodů.

¹⁵⁰ Sem jsou zařazené i dvě ženy, které jsou v současné době vdané.

¹⁵¹ Jako 4. místo po 6 % dostaly: partner/rodina/děti/netušila.

Tab. č. 9 Představa o dalším životě v současnosti, podle věku ovdovění:

Věk	1. místo	2. místo	3. místo
do 30	zasvěcení	charita/nevím	-----
do 40	partner ¹⁵² /děti/zasvěcení/ nevím	sama/charita	-----
do 50	děti ¹⁵³ /nevím	charita/zasvěcení	sama
do 60	charita/děti	sama	zasvěcení/nevím
do 70	charita	děti	sama/zasvěcení ¹⁵⁴
do 80	charita	sama/partner/děti/nevím	-----

Mezi nejčastější představy o budoucnosti patří hledání způsobu, jak se zasvětit Bohu. Sem patří jak volání po obnovení stavu zasvěcených vdov v naší zemi, tak uvažování o možnosti o vstupu do některé z forem zasvěceného života, ale jsou zde započítány i tzv. „terciářská“ společenství a hnutí, o které se vdovy zajímají nebo v nichž jsou již členkami.

V další otázce jsme chtěli po ženách, aby se pokusily definovat, co pro ně bylo v době po smrti manžela nejtěžší. Jednalo se o slovní odpovědi a jejich zpracování v číslech nebylo možné. Pokusili jsme se o slovní výčet nejčastěji definovaných zátěží.

Tab. č. 10 Co pro vás bylo v té době nejtěžší?

Věk ovdovění	
do 30 let	samota; ztráta opory manžela; lidé se mě báli oslovit; nedůvěra rodiny a okolí jak zvládnou děti
do 40 let	výchova dětí; lidé se mě báli oslovit; ztráta opory manžela; přijetí skutečnosti; rady místo pomoci
do 50 let	samota; ztráta opory manžela; začít znovu žít; bezmoc
do 60 let	samota; ztráta opory manžela; vidět man. páry; odpustit sobě „dluhy“ vůči manželovi
do 70 let	přijetí skutečnosti; smutek; samota; finanční nezajištěnost
do 80 let	samota; ztráta; smutek

Napříč všemi věkovými skupinami se vine stejná obtíž vdovství, samota. Ve většině věkových kategorií je taky vidět, jak vdovy vnímají po ztrátě manžela citlivěji svou zranitelnost. Tento prvek se neobjevuje tak

¹⁵² Tato výpověď znamená, že se žena chce znovu provdat, byly sem započítány i výpovědi dvou vdov v současnosti vdaných.

¹⁵³ Touto výpovědí je myšlena starost o děti, jejich zabezpečení.

¹⁵⁴ Jako 4. místo po 5 % dostaly: nevím/rodina.

často u starších vdov nad šedesát let, kde je sice přítomen smutek, ale ztráta opory manžela není již vnímána tak ohrožujícím způsobem. Vdovy vidí kolem sebe stejně staré ženy, které žijí obdobnou životní situací, a necítí se tedy tak ohroženy. U nejmladších skupin vdov se objevují shodně problémy s izolací od okolí kvůli jeho neznalosti, jak na nastalou situaci reagovat.

Zajímalo nás také, jestli se vdovy setkávaly s pochopením své situace ve svém okolí.

Tab. č. 11 Setkávala jste se v té době s pochopením vaší ztráty, ve své rodině, společenství, církvi?

věk ovdovění	
do 30 let	50% Ano, 25% Ne, 25% S obojím
do 40 let	78% Ano, 11% Ne, 11% S obojím
do 50 let	86% Ano, 0% Ne, 14% S obojím
do 60 let	100% Ano,
do 70 let	90% Ano, 10% Ne,
do 80 let	50% Ano, 25% Ne, 25% S obojím
nerozdělené podle věku	80% Ano, 10% Ne, 10% S obojím

Méně pochopení vnímaly ženy, které ovdověly jako mladší, což koresponduje s odpověďmi na předchozí otázku. Poněkud odlišnou skupinou jsou vdovy do 80 let, které v předchozí otázce jako svou obtíž neuváděly nepochopení nebo izolaci ze strany druhých a nyní čtvrtina z nich uvádí, že se nesetkala s pochopením své ztráty. Pokud bychom ženy nedělili podle věku ovdovění, byla by skupina žen, které se setkávaly s porozuměním své situací, opravdu velká.

Poprosili jsme vdovy, aby napsaly, jestli se potkaly přímo v církvi s něčím, co je zraňovalo. *Tab. č. 12 Bylo něco konkrétního, co vás v té době na přístupu církve zraňovalo:*

Věk ovdovění	
do 30 let	50% nic; 25% neznalost; 25% pobízení k novému sňatku
do 40 let	60% nic; 20%; nulová pastorace 10%; neznalost; 10% nezájem;
do 50 let	71% nic; 29% neznalost
do 60 let	100% nic
do 70 let	90% nic; 10% neznalost
do 80 let	100% nic
Nerozdělené věkem	79% nic; 12% neznalost; 5% nulová pastorace; 2% nezájem; 2% pobízení k novému sňatku

Nejvíce ženy od církve¹⁵⁵ zraňovala neznalost, malé povědomí o tom, čím žena prochází, nepřipravenost reagovat na situaci vdovy. S touto skutečností se nejčastěji potkaly mladé vdovy. Možné je, že měly větší očekávání než ženy, které ovdověly ve starším věku, a projevuje se potřeba pastorační práce zaměřené na ně. Mladší vdovy se často díky svému pracovnímu vytížení a věku svých dětí nemohou účastnit různých modlitebních společenství a ani setkávání terciářských společenství často nepočítají s přítomností dětí. Vdova může být v situaci, kdy nemá nikoho, kdo by v té chvíli s dětmi byl. Pro svou bolest se též často nemůže zúčastnit společenství manželských párů a mohla by být přijímaná i s nedůvěrou od žen jako možná „konkurence“ nebo „ohrožení“ ze strany mužů.

Poslední otázkou bylo, jak může církev ženám po smrti manžela konkrétněji pomoci.

Tab. č. 13 V čem by mohla církev pomoci?

Věk ovdovění	
do 30 let	cíleným duchovním vedením; větším zájmem
do 40 let	vznikem společenství ovdovělých; exerciciemi pro ovdovělé; obnovením stavu zasvěcených vdov; neočekávám pomoc, chci si pomoci sama
do 50 let	vznik společenství ovdovělých; obnovením stavu zasvěcených vdov; vědomí, že patřím do církve
do 60 let	pomoc kněze; já chci pomoci; pomoc kněze v osobní a duchovní krizi; svátostmi
do 70 let	modlitbou; požehnáním kněží
do 80 let	obnovením stavu zasvěcených vdov

Nejčastěji vdovy volají po obnovení stavu zasvěcených vdov, v době, kdy dotazník vyplňovaly, ještě v žádné naší diecézi obnoven nebyl¹⁵⁶. Opět se objevuje i potřeba společenství, které by bylo cíleně zaměřeno na vdovy. Stejně jako v minulosti je i nyní vdovám blízká touha v církvi nějakým způsobem pomáhat.

Vdovy odpovídaly také na to, jestli znají nějakou svatořečenou vdovu. Více jak polovina z nich žádnou nejmenovala a některé z nich mylně uváděly

¹⁵⁵ Nejvíce očekávají lidé od kněží a zasvěcených osob, protože ty mají s církví nejužší spojení.

¹⁵⁶ V současnosti již je v plzeňské diecézi jedna zasvěcená vdova a od ní máme informace, že v pražské a českobudějovické diecézi jsou další vdovy čekající na stejnou možnost.

sv. Zdislavu. Nejvíce vzpomínanou svatou vdovu byla Alžběta Uherská, dalšími častěji vzpomínanými vdovami byly Panna Maria, Františka de Chantal a Ludmila.

V závěru dotazníku byl ještě prostor pro osobní vzkaz vdovy. Některé vdovy tento prostor nevyužily, jiné napsaly inspirující věty, které svědčí o hloubce prožívání jejich vdovství.

Opakovaně se objevil vzkaz, že zkušenost vdovství poznamenává a obohacuje, a k němu bylo připojené i přání, aby církev zkušenost vdov využila. Inspirující pro ostatní vdovy je i vzkaz jedné vdovy kolem 70 let, která radí: Mít co dělat a plnit Boží vůli, mít někoho, kdo mne potřebuje, a modlit se. V životě této vdovy je ono vyznání znát, v současnosti je po druhém manželství opět vdovou, po prvním ovdovění se věnovala spolupráci s již existující charitní organizací, poté založila občanské sdružení na pomoc drogově závislé mládeži a po smrti druhého manžela vstoupila do terciářského společenství, jehož je aktivní členkou.

7.2 Zpracování dotazníků vyplněných ženskými řeholními instituty

Z dotazníků od vdov jsme zjistili, že některé vdovy uvažují o možnosti vstoupit do některé z forem zasvěceného života. Jedním z cílů práce bylo zjistit, jestli obdobně jako v minulosti mohou v současnosti ovdovělé ženy vstoupit do některého z již existujících ženských institutů v naší zemi. Za tím účelem jsme obeslali 67 řeholních institutů, které byly uvedeny v Katalogu mužských a ženských řeholních institutů začleněných do konferencí vyšších představených v České republice¹⁵⁷.

Z celkově 67 oslovených řeholních institutů se 5 dotazníků vrátilo jako nedoručitelných a 22 oslovených institutů nereagovalo ani na opakovanou prosbu o vyplnění dotazníku. Zpět se vrátilo 67% dotazníků. Následující tabulka je

¹⁵⁷ Použit byl Katalog mužských a ženských řeholních institutů začleněných do konferencí vyšších představených v České republice vydaný k 1. 1. 2008.

souhrnem odpovědí na otázky, jestli instituty vdovy přijímají, zda po revoluci projevila vdova zájem o vstup do jejich společenství, jestli je v jejich historii svatořečená vdova a jaký je osobní názor sestry, která dotazník vyplnila, na přijímání vdov.

Tab. č. 14 Zpracování výzkumné sondy souboru ženských řeholních institutů

osloveno řeholních institutů	67	
nedoručitelných	5	7%
nevráceno	22	33%
vráceno	45	67%
vdovy nepřijímají	17	38%
vdovy přijímají	28	62%
vdovy v řeh. institutu v ČR	4	14%
vdovy v některém z domů v zahraničí	11	39%
vdovy nemají	13	46%
vdovy projevily zájem	22	49%
vdovy neprojevily zájem	23	51%
mají svatořečenou vdovu	11	39%
nemají svatořečenou vdovu	17	61%
kladný pohled na přijímání vdov	7	16%
záporný pohled na přijímání vdov	8	18%
neutrální názor na přijímání vdov	30	67%

Graf č. 1 Přítomnost vdov v řádech

Graf č. 2 Názory sester k přijetí vdov

V dotazníku¹⁵⁸ jsme ženským institutům zasvěceného života kladli otázku, zda jejich stanovy umožňují přijímat vdovy. Otázka se ukázala pro některé instituty obtížná, nedokázaly jasně formulovat, zda je přijetí vdov do jejich formy zasvěceného života možné, nebo ne. Některé společnosti mají

¹⁵⁸ Vzor dotazníku je v příloze.

ještě staré konstituce, které se k této skutečnosti nevyjadřují, a zde pak záleží na různém výkladu a přístupu jednotlivých sester. Tato situace může být matoucí.

Pokud má institut v naší republice více domů, obeslali jsme stejným dotazníkem všechny domy s tím, že instituty mohly z adres poznat, že nebyl osloven jen mateřský dům. Rozeslali jsme dotazník na celkem 152 adres pro 67 řeholních institucí. Tento postup jsme volili kvůli dalším otázkám, které dotazník obsahoval: zda má institut ve svých dějinách již blahořečenou nebo svatořečenou vdovu a jaký je osobní názor na přijímání vdov do řeholních institutů. Některé společnosti nechaly odpovědět pouze své představené, některé odpovídaly, jak byly osloveny. Došlo k situaci, kdy sestry v některých domech jednoho institutu nevěděly o tom, že v historii řádu svatořečenou vdovu mají, zatímco jiný dům té samé společnosti vdovu v dotazníku jmenoval. Tato situace se opakovala u několika institutů.

V názorech na přijímání vdov do institutů zasvěceného života některé sestry přesně uváděly, že nejde o osobní názory, ale o otázku Božího povolání, která je tím nejhlavnějším kritériem. Někde se objevily negativní zkušenosti s kandidátkami a častější záporný postoj byl u řeholnic ze společenství, která nemají nebo neví o svatořečené vdově ze svého institutu. Životní zralost vdovy byla nejčastěji jmenována jako možný přínos i úskalí pro zařazení do již existujícího společenství. Některé instituty s působností v zahraničí vypisovaly pozitivní příklady i z jejich zahraničních domů¹⁵⁹, které ovlivnily i jejich pohled na situaci vdov v kláštěrech.

Plocha práce nedovolovala se tomuto tématu hlouběji věnovat. Lze konstatovat, že se určitý zájem ze strany vdov o vstup do řeholního institutu objevuje a že to v některých institutech je možné. Postoje k přijímání vdov jsou rozdílné, ale nedůležitější je hledání Boží vůle v konkrétním životě ženy.

¹⁵⁹ V Kalifornii je představenou jedné komunity vdova a v klášteře ve španělském Leonu se sestry modlí za povolání vdovy pro svůj klášter. Zdejší sestry se domnívají, že žena po dobře prožitém manželství je ženou velkodušnou, schopnou velkých obětí a může být požehnáním pro komunitu.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo nabídnout ucelenější pohled na život vdov v církvi, který by v zátěžové situaci po smrti manžela napomohl jak vdově samotné, tak i těm, kdo ji na její cestě provázejí. K tomuto rozhodnutí mne vedlo to, že sama jsem již dvacet let vdovou a že se při své pastorační práci setkávám s vdovami i s těmi, kteří hledají, jak je možno vdovám pomoci. Při těchto setkáních se střetávám často s neznalostí, určitou nevědomostí a předsudky, které mohou již tak těžký život vdovy ještě znepříjemnit.

První část práce byla věnována různým aspektům spojeným s vdovstvím ve Starém zákoně a přinesla poznatek, že život vdovy byl převážně vnímán jako něco obtížného a byl užíván i jako příklad trestu neposlušnému Izraeli. Je zde i znehodnocující pohled na vdovu v pravidlech kolem uzavření druhého sňatku. Zároveň je ve Starém zákoně Hospodin představen jako ten, kdo se vdov ujímá a má je pod svou ochranou.

Následně na příkladech jednotlivých vdov ze Starého zákona byly ukázány jejich různé životní osudy, v nichž se zračí jak jejich vynalézavost a vitalita, tak i otevřenost pro spolupráci s Bohem.

Ve třetí části práce o různých aspektech spojených s vdovstvím v Novém zákoně bylo zjištěno, že vdovství bylo v té době stále vnímáno jako něco obtížného, ale zároveň existuje už znatelný posun, neboť ovdovění je v Novém zákoně i jednou z možností, jak intenzivněji prožívat svou víru.

Čtvrtá část práce, zaměřená na postavy vdov v Novém zákoně, jmenovala některé vdovy, které lze na stránkách Nového zákona najít. Jejich životy jsou příkladem toho, jak velkým přínosem může být život vdovy pro církve, jak mohou vdovy být těmi, které svědčí nejen slovy, ale i svými životy o Kristu. Nejvýznamnější vdovu Nového zákona se ukázala Panna Marie.

V části práce věnované vdovám v církevních dokumentech nebyl nalezen žádný dokument, který by se jmenovitě životu vdov celistvěji věnoval. Jedním z důvodů je, že vdovy jsou v církvi vnímány jako ty, které nejsou zdrojem problémů či výzev, které by bylo potřeba řešit. Nejčastěji je vdova vnímána jako ta, kdo zasluhuje pomoci. Objevuje se zde, i když v menší míře, vyzvednutí stavu zasvěcených vdov a uznání, že vdovy jsou na rovině s jinými stavy a mohou přinášet svědectví o Bohu jiným.

V šesté části práce, věnované životním příkladům vdov v církvi, byly představeny vdovy s různými životními volbami. Cílem bylo ukázat, že volba vdovy zůstat nadále sama je srovnatelná s rozhodnutím uzavřít druhý sňatek a že obě varianty zvolily vdovy, které můžeme dnes nalézt mezi svatořečenými nebo mezi těmi, jejichž životy jsou pro množství vykonaného dobra zaznamenány. Současně je nutné konstatovat, že vdov, které byly podruhé provdány a jsou svatořečené, je mnohem méně než těch, které zvolily variantu doživotního vdovství. Příčinou může být i skutečnost pohledu na manželství některých církevních představených v minulosti a z toho vyplývající skutečnost, že i svatořečených manželek, které žily v prvním manželství, je méně. Dalšími vdovami, jejichž osudy byly v této části popsány, byly svatořečené vdovy, které buď vstoupily do již existující formy zasvěceného života, nebo jeho novou variantu založily. Zde se k výběru nabízela nejpočetnější paleta vdov, která ukazuje na velký potenciál moudrosti a kreativity, které v sobě vdovy mají.

Sedmá část práce byla věnována pohledu na vdovy v církvi dnes. Ukazuje se v ní, co je pro vdovy největší oporou a co nejvíce potřebují. Jako nejsilnější podpora pro vdovy se jeví vazby v rodině a pomoc kněze, farnosti. Zároveň se ukázalo, že u nás chybí specifická pastorační péče, věnovaná vdovám a jejich specifickým problémům. Tato část práce je pouze orientační a zasloužila by si samostatné zpracování s ohledem jak na množství vdov, které v našem státě žijí, tak i na dosud ne vždy objevený a rozvinutý možný přínos vdov církvi. Do této části práce patřil i pokus o

zjištění, které z ženských řeholních institutů působících u nás mají zkušenosti s vdovami v své komunitě v současnosti nebo v historii a kolik komunit u nás působících vdovy přijímá. Zde se nepodařilo získat úplně přesný obraz skutečnosti. Z nashromážděných informací lze poznat, že u nás existují řeholní společenství, která vdovy přijímají, ale že to není příliš častá eventualita. Objevila se neznalost této problematiky. Častěji ve společenstvích bez inovovaných konstitucí a v těch, kde není zažité povědomí o svatých vdovách, které v minulosti u nich žily, což se pak odráží i na osobních názorech sester.

Celá práce mapuje život vdov z různých pohledů a ukazuje, že vdovy, které svůj osud dokázaly zpracovat, mohou být velkým a dosud nedoceněným darem církvi.

Přiléhavě na popsané osudy vdov působí slova V. E. Frankla, zakladatele psychoterapeutického směru logoterapie, který se zabývá hledáním smyslu života a prací s bolestí.

„Pokud konkrétní osud uloží člověku nějaké utrpení, pak bude muset tento člověk v tomto utrpení vidět úkol, a to úkol zcela jedinečný.....Avšak v tom, jak on sám, postižený tímto osudem, ponese toto utrpení, právě v tom spočívá jeho specifická možnost vykonat něco jedinečného.“¹⁶⁰

K tomu, aby vdovy mohly prožít svůj úkol jedinečně, napomůže lepší pochopení toho, co vdovský osud je. Tato práce by k tomu ráda přispěla.

¹⁶⁰ V. E. FRANKL. *A přesto říci životu ano*. 3. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, 90 s., s. 175.

Anotace

Příjmení a jméno autora: Řezníčková Marcela

Instituce: Katedra pastorální a spirituální teologie CMTF UP v Olomouci

Název práce: Vdovství jako výzva k hledání smyslu života na obrazu života
některých vdov v církvi

Vedoucí práce: doc. Dr. Michal Altrichter, Th.D.

Počet stran: 102

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 39

Klíčová slova: vdova
aspekty vdovství v Písmu
životy svatých a známých vdov
hledání významu vdovství
vdovy v současnosti
vdovy a zasvěcený život

Bakalářská práce nabízí plošný pohled na život vdov v církvi v minulosti i dnes. Obsahuje pohled na ovdovění a životy vdov v Bibli. Shromažďuje zmínky o vdovách v církevních dokumentech i s instrukcemi pro život vdov. Přináší ilustrativní životopisy známých a svatořečených vdov v církvi, výběr je rozdělen podle jejich další životní volby. Otvírá nástin života vdov v dnešní církvi s ohledem, jaké jsou jejich opory a očekávání. Práce se věnuje možnosti a relitě vstupu vdov do ženských řeholních institutů působících v naší zemi.

Seznam použité literatury

A) Použité církevní dokumenty a Písmo

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona včetně deuterokanonických knih. Český ekumenický překlad. 4. přepracované vydání (2. vydání v ČBS). Česká biblická společnost, 1993. 1290 s. ISBN 80-900881-7-1.

Codex iuris canonici. Kodex kanonického práva. Praha: Zvon, 1994. 812 s.
ISBN 80-7113-082-6.

Familiaris Consortio. 2. vyd. Praha: České katolické nakladatelství, 1996. 101 s.

JAN XXIII. Pacem in terris, 1963. 1. vyd. Praha: Zvon, 1996. 505 s. ISBN 80-7113-154-7.

Katechismus katolické církve. Praha: Zvon, 1995. 649 s. ISBN 80-7113-132-6.

LUKE, Timothy Johnson. *Evangelium podle sv. Lukáše, SACRA PAGINA,* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. 458 s. ze *Sacra Pagina Series III The Gospel of Luke,* Minnesota: The Liturgical Press, 1991.

Nový zákon, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1989. 871s. ISBN 80-7192-328-1.

Starý zákon s výkladem 1. vyd., Praha : Kalich. 4. svazek *Jozue - Soudců – Rút,* 1980, 229s., 5. svazek *Knihy Samuelovy a První Paralipomenon,* 1. vyd., Praha : Kalich. 1989, 418 s., 6. svazek *Knihy královské a Druhá Paralipomenon,* 1. vyd., Praha : Kalich. 1980, 455 s.

Vita Consecrata, in *Zasvěcený život ve světle reformy II. Vatikánského koncilu,* 1. vyd., Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1997. 511 s.

B) Použité slovníky a encyklopedie

BEINERT Wolfgang, PETRI Heinrich. *Učení o Marii,* 1. vyd., Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 1996, 631 s.

SCHAUBER, Vera, SHINDLER Hans. *Rok se svatými,* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1994. 702 s. ISBN 80-85527-75-8.

Biblický slovník, přel. Jan Miřejovský, 1. vyd., Praha: Kalich, 1987, 360 s., z *Vocabulaire biblique,* 3. vyd. Delachaux et Niestle S.A., 1964.

C) Použitá primární literatura

- BLAGUIÉRE, Georgette. *Milost' byt' ženou*, přel. Ingrid Bieliková, 1. vyd., Bratislava: Serafín, 2001, 174 s., ISBN 80-88944-46-5, z *La grâce d'être femme*, Editions Saint-Paul, 1981.
- DOSTÁLOVÁ, Růžena. *Byzantská vzdělanost*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 1990. 415 s. ISBN 80-7021-034-6.
- CARGNONI, Costanzo. OFM Cap., *Po stopách kapucínských svatých*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, s. 313, ISBN 978-80-7195-025-7
- CARRO, Venancio. *Domingo de Guzman*, Madrid: OPE Guadalajava, 1973. 826 s. ISBN 84-7188-133-0.
- CÍSAŘOVÁ, Marcela. *Některé současné snahy o obnovu stavu vdov v římskokatolické církvi*, bakalářská práce na CMTF Olomouc v oboru Teologie a spiritualita zasvěceného života, 2006, 67 s.
- DUBINOVÁ, Terezie. *Ženy v Bibli, ženy dnes*, 1. vyd., Praha: Židovské muzeum v Praze, 2008, 243 s. ISBN 978-80-86889-69-6.
- GILLES, Antony. *Lidé smlouvy*, Praha: Portál, 1993, 175 s. ISBN 80-85282-46-1.
- GOGOLA, Jerzy. *Řeholní formace*, Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2002. 1006 s. ISBN 80-7266-110-8.
- GOODING, David. *Lukášovo evangelium Neboť Syn člověka přišel, aby hledal a spasil, co zahynulo*, 1. vyd., Praha: Návrat domů, 1994. 300 s. ISBN 80-85495-04-X.
- HUNTOVÁ, Susan. *Duchovní mateřství*, 1. vyd., Praha: BEE International a Návrat domů, 1998, 154 s. ISBN 80-85495-28-7.
- MARCHAL, Helône. *Vdovství – vdova in Studijní texty ze spirituální teologie I*. 1. vyd., Velehrad: Refugium Velehrad – Roma, 2003, 164 s. ISBN 80-86045-98-6.
- NOVÁK, Josef. *Třetí patristická čítanka*. Praha: Česká katolická charita, 1985. 110 s.
- SCHRENER, Alice. *Ženy v Bibli*. Řím: Křesťanská akademie, 1973. 190 s.
- ŠAROCHOVÁ, Gabriela. *Radostný úděl vdovský- Královny- vdovy přemyslovských Čech*. Praha: Nakladatelství Dokořán, 2004. s 108, ISBN 80-86569-24-1
- JERONÝM, *Výbor z dopisů*. 1. vyd., Praha: OIKOYMENH, 2006. 309 s.

D) Použitá sekundární literatura

- FALANGA, Agostino. OFMCap., *Ctihodná Maria Lorenza Longo*.
[Nepublikovaný soukromý překlad sester klarisek kapucínek ve Šternberku]
s. 5.
- FRANKL, Viktor Emanuel. *A přesto říci životu ano*. 3. vydání, Karmelitánské nakladatelství v Kostelním Vydří, 2006, s. 175.
- IRIARTE, L. OFMCap. *Frati Cappucini III. Appendice II. Larise –cappucine*
[Nepublikovaný soukromý překlad s. Ráchel Popkové ve Šternberku]
- JONESOVÁ, Kathleen. *Velké ženy duchovní tradice I*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 157, ISBN 80-7192-568-3.
Velké ženy duchovní tradice II. s. 142. ISBN 80-7192-575-6. *Velké ženy duchovní tradice III*. 146 s. ISBN 80-7192-803-8.
- KELENOVÁ, Jacqueline. *Ženy z Bible*, 1. vyd., Brno: BOOKS, s.r.o., 1998, 184 s. ISBN 80-7242-050-X.
- MANSS, Peter. *Die Heiligen in ihrer zeit*, 1.díl., 3.vyd., Mainz, nakladatelství Matthias-Grünewald-Verlag, 1967. 563 s., překlad MUDr. Jitka Krausová.
- MISZTAL, Henryk. *Svatí a blahoslavení laici*, Olomouc: Matice cyrilometodějská s.r.o., 2004. 591 s. ISBN 80-7266-183-3.
- RAVIK, Slavomír. *O světcích a patronech*, Nakladatelství levné knihy KMa, 2006. 669 s. ISBN 80-7309-343-X.
- SVATOŠ, Ambrož. *Blahoslavená Zdislava*, Olomouc: Dominikánská edice Krystal, 1948. 181 s.
- SPEYER, Adrienne VON. *Služebnice pána*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1993. 145 s. ISBN 80- 85527-24-3.
- ZVĚŘINA, Josef. *Teologie agapé II.*, Praha: SCRIPTUM spol.s.r.o., 1994. 488 s. ISBN 80-855228-20-7.
- RIO, Marie Benedikte OSU: *Dějiny a spiritualita Voršilek II. díl*, Římská unie sv. Voršily, Via Nomentana 236 –I 00 162 Roma, 1989-1990 [Nepublikovaný soukromý překlad sester Voršilek] 65 s.

E) Jiné zdroje

- BENEDIKT XV., *Pacem, dei munus palcherrimum On Peace and Christian Reconciliation*, Encyclical, 1920, čl. 10, [Internet]
www.papalencyclicals.net/Ben15/b15pulch.htm. 4. 3. 2009.
- CALPAŠOVÁ, M., *Problematika vdovstva v dokumentoch Katolíckej cirkvi*, in *Teologické texty 2005/4* [Internet] <http://www.teologicketexty.cz/index.php?s=clanek&kod=20061018224133&nadpis=Problematika-vdovstva-v-dokumentoch-Katolickej-cirkvi>. 18. 10. 07.
- PIUS XI., *Rerum Omnium Perturbationem On St. Francis De Sales*, 1923, čl. 15 a 18, [Internet] http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_26011923_rerum-omnium-perturbationem_en.html 4. 3. 2009.
- PIUS XI., *Quas Primas, 1925*, čl. 22. [Internet]
http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_11121925_quas-primas_en.html. 4. 3. 2009.
- PIUS XII., *The Internal Order of States and People. Christmas Message*, 1942, [Internet] <http://www.papalencyclicals.net/Pius12/P12CH42.HTM>. 4. 3. 2009.
- PIUS XII., *Mystici Corporis Christi*, 1943, [Internet]
<http://www.papalencyclicals.net/Pius12/P12MYSTI.HTM>. 4. 3. 2009.
- PIUS XII., *Sempiternus Rex Christus, 1951*, [Internet]
http://www.vatican.va/holy_father/pius_xii/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_08091951_sempiternus-rex-christus_en.html. 4. 3. 2009.
- <http://www.abcsvatych.com/mesice/> [Internet] 7. 3. 2009
- <http://catholica.cz/svati/?id=51>. [Internet] 3.12.2007
- <http://www.farnost-zizkov.cz/?akce=kalendar>. [Internet] 4. 3. 2009
- http://www.ignatiusinsight.com/authors/adrienne_von_speyr.asp. [Internet] 16.12.2008. překlad Marie Stavinohová
- <http://www.katolik.wz.sk/ZIVOTOPISY/> [Internet] 7. 3. 2009
- <http://www.knazi.sk/svati/fsvaty.php?svid=> [Internet] 2. 7. 3. 2009
- <http://sancti.catholica.cz/?id=3681>. [Internet] 14.3.2009
- <http://ukz.katolik.cz/texty/sbornik1.htm>. [Internet] 16.12.2008
- <http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/4019-07> [Internet] 19.7.2008

Přílohy:

- I. Tabulka svatořečených vdov
- II. Tabulka s počtem vdov v letech 2006 a 2007
- III. Dotazník pro vdovy
- IV. Dotazník pro sestry

Seznam tabulek

TAB. Č. 1 ROZDĚLENÍ VDOV PODLE JEJICH SOUČASNÉHO ŽIVOTNÍ STAVU:	84
TAB. Č. 2 ROZLOŽENÍ ŽEN, KTERÉ VYPLNILY DOTAZNÍK, PODLE VĚKU, KDY SE STALY VDOVAMI:	84
TAB. Č. 3 CO NEJVÍCE V DOBĚ PO SMRTI MANŽELA ŽENÁM POMÁHALO, BEZ ROZDĚLENÍ VĚKU PŘI OVDOVĚNÍ:	84
TAB. Č. 4 CO NEJVÍCE V DOBĚ PO SMRTI MANŽELA ŽENÁM POMÁHALO, ROZDĚLENÉ PODLE VĚKU PŘI OVDOVĚNÍ:	85
TAB. Č. 5 CO VDOVÁM NEJVÍCE POMÁHÁ V SOUČASNOSTI, BEZ ROZDĚLENÍ VĚKU PŘI OVDOVĚNÍ:.....	86
TAB. Č. 6 CO VDOVÁM NEJVÍCE POMÁHÁ V SOUČASNOSTI, ROZDĚLENÍ PODLE VĚKU PŘI OVDOVĚNÍ:.....	86
TAB. Č. 7 PŘEDSTAVA O DALŠÍM ŽIVOTĚ BEZ ROZDĚLENÍ VĚKU PŘI OVDOVĚNÍ.....	87
TAB. Č. 8 PŘEDSTAVA O DALŠÍM ŽIVOTĚ V DOBĚ OVDOVĚNÍ, PODLE VĚKU OVDOVĚNÍ: ...	87
TAB. Č. 9 PŘEDSTAVA O DALŠÍM ŽIVOTĚ V SOUČASNOSTI, PODLE VĚKU OVDOVĚNÍ:.....	88
TAB. Č. 10 CO BYLO V TÉ DOBĚ PRO VÁS NEJTĚŽŠÍ?.....	88
TAB. Č. 11 SETKÁVALA JSTE SE V TÉ DOBĚ S POCHOPENÍM VAŠÍ ZTRÁTY, VE SVÉ RODINĚ, SPOLEČENSTVÍ, CÍRKVI?	89
TAB. Č. 12 BYLO NĚCO KONKRÉTNÍHO, CO VÁS V TÉ DOBĚ NA PŘÍSTUPU CÍRKVE ZRAŇovalo:.....	89
TAB. Č. 13 V ČEM BY MOHLA CÍRKEV POMOCI?	90
TAB. Č. 14 ZPRACOVÁNÍ VÝZKUMNÉ SONDY SOUBORU ŽENSKÝCH ŘEHOVNÍCH INSTITUTŮ	92

Seznam zkratk

Zkratky Písma, pokud není uvedeno jinak, odpovídají zkratkám z: *Bible*. 1. vyd. Praha:

Česká katolická charita, 1987. 247 s.

CIC - *Codex iuris canonici. Kodex kanonického práva*

LG – encyklika *Lumen Gentium*

FC – adhortace *Familiaris Consortio*